

האוצר

פנינים יקרים
מפרד"ס התורה
על סדר פרשיות השבוע

וזאת הברכה

מאוצר שיחותיו ומאמריו
של הרה"ג מו"ר המקובל
רבי בניהו ושישכר שמואלו שליט"א

התשפ"ב

כל הזכויות שמורות
למכון "בני יששכר"
שע"י ישיבת המקובלים "נהר שלום" תכב"ץ

ניתן להשיג את הספר בישיבתנו הקדושה

רחוב שילה 6 י-ם

02-6249000

או בחנויות הספרים,

הפצה ראשית

"סגולה"

02-6443300

ניתן לשלוח הארות והערות

למכון "בני יששכר"

באמייל: m6222560@gmail.com

לזכר עולם יהיה צדיק

לעילוי נשמת

מורנו ורבנו

שר התורה ועמוד ההוראה

גאון ישראל ותפארתו

הרועה הנאמן פוסק הדור

ראש ממשלת התורה

מרן הראשל"צ הגאון כמוהר"ר

עובדיה יוסף

זצוקלה"ה זיע"א

נפטר ג' בחשון התשע"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

אשת חיל מי ימצא

לעילוי נשמתה
הטהורה
של מרת אמנו
הרבנית הצדקנית
מזכת הרבים

מרת **שולמית רחל**

שמואלו

בת **מזל ע"ה**

נלב"ע ביום ז"ך אלול ה'תשע"ט

ת.ג.צ.ב.ה.

ניתן להשיג

הפצה ראשית 'סגולה' 02-644-33-00

עכשיו
במחיר
עלות

חזר למלאי

סט הזוהר המפואר של
ישיבת המקובלים נהר שלום

עם תרגום ללשון הקודש
כולל זוהר חדש ותיקוני הזוהר

מהרו להזמין!

רחוב שילה 4 ירושלים

02-644-33-00

הלכות יום שמיני חג עצרת ויום שמחת תורה

הלכות יום שמיני חג עצרת ויום שמחת תורה

מצות עשה מן התורה לשבות ממלאכה ביום שמיני של סוכות שנאמר (ויקרא כג, לו) "ביום השמיני מקרא קודש יהיה לכם". ומצות לא תעשה שלא לעשות מלאכה ביום השמיני שנאמר (שם) "כל מלאכת עבודה לא תעשו", וזה הנקרא חג העצרת [א].

- א. נוהגים לקשט הס"ת והרימונים בערב יו"ט של שמחת תורה מפני כבוד התורה וכו'.
- ב. קודם ערבית נוהגין לומר מזמור למנוחה על השמינית הושיעה ה' כי גמר חסיד וכו' [ג].
- ג. ליל שמיני עצרת לא יקדש אלא אחר שיהיה לילה ודאי וכו', ומברכים שהחיינו בקידוש, דשמיני עצרת

עיונים והארות

ובספר חמדת ימים כתב ומטעם זה נהגו לומר בערבית "למנוחה על השמינית" הושיעה ה' כי גמר חסיד". כי מזמור זה אמרו יהושע בפטירת משה רבינו ע"ה, ואמר על כת מדברי לשון הרע, "יכרת ה' כל שפתי חלקות". יען כי הם גרמו לו למות במדבר, ע"י שסיפרו דור המדבר לשון הרע על ארץ ישראל, והוצרכו למות הם במדבר, והוצרך גם משה להיות עמהם. ויען בשמיני עצרת היא גומרה של תורה, וקורין פרשה וזאת הברכה בפטירת משה רבינו ע"ה, ועל כן תיקנו לומר מזמור זה על פטירתו, והוא סגולה לכפר על כל פשע וחסאה. כמ"ש בזוהר בפרשת בני אהרן שקורין אותה ביה"כ, בעבור שמע העם ויצטערו על אבודיהו דצדיקייא, ויתכפר להו חוביהו. וכל דמצטער על אבודיהו דצדיקייא, קב"ה אכריז עליה "וסר עוניך וכו'". ועל כן ראוי לכל אדם לתת אל לבו בעת אמירת המזמור ולהצטער על מיתתו, ולאמר בלבו איה אבינו רועינו, בא בכח מעשיו, גבור לעמוד בפרץ, דוחה את הגזרות, היה לנו למחסה ולחומה ביום זעם. והן עתה אין מי שיעמוד בעדנו, "יתומים היינו ואין אב", וכן כל כיו"ב. יתן אל לבו בעת ההיא "ואל אלהינו כי ירבה לסלוח". וגם יתן אל לבו לשוב מעון לשון הרע, ועוד יש כוונה באמירת מזמור זה, ע"פ סוד הענין ביום הקדוש הזה וכו'. וזה כל מגמתינו הרגל הקדוש הזה, לאקמא שכנתא מעפרא עד רום המעלות, ולשמוח בה שמחה של מצוה לשם שמים, ולא להיות כל עמל לפיהו ולמילוי הכרס חלילה. אלא יהא מורא שמים עליו, ויקיים וגילו ברעדה, בשומו אל לבו מה מאד נעלה השמחה של מצוה ומה נעשה בה למעלה, ובשמחתו אל יתערב זר. ועל כן קראו לימים האלה "שמחת תורה", כי נודע שכינוי שמח"ה בה כמ"ש בזוהר כי בשמחה תצאו דא כנסת ישראל, להורות שנגמר סוד הייחוד תורה שבכתב עם תורה שבעל פה, אם הבנים שמחה. ולפיכך ראוי ונכון להרבות בשירים ותשבחות בביה"כ בערבית ובשחרית, גם על שלחנו לעורר חבצלת השרון לשיר בקול נעים גילה ורנן, כבוד הלבנון יתן לה, הוד והדר בבית אלהינו. ואשרי אנוש יעשה זאת וכן אדם יחזיק בה. לתקן כל תיקונים אלו על ידו. עכ"ל.

ד. בא"ח (ש"א פר' וזאת הברה אות יג) וז"ל: וצריך לילה ודאי

א. וכתב החינוך (מצוה שכג) שלא לעשות מלאכה ביום שמיני של חג והוא יום כ"ב תשרי וזה הנקרא חג העצרת ואמרו ז"ל שהוא נקרא כן לפי שהוא סוף המועדים ועל דרך משל הוא כאילו אמר הקב"ה לישראל עכבו עמי יום אחד שקשה עלי פרדיתכם.

ב. כ"ב בזוה"ק (רעיא מהימנא פ' פנחס דף רנו:), וז"ל: ונוהגין למעבד ישראל עמה חדוה, ואתקריאת שמחת תורה ומעטרן לס"ת בכתר דיליה.

וכתב בחמ"י (סוכות פ"ח): שמנהג יפה לקשט ביום זה את הס"ת, ועליהם נאמר "כי מכבדי אכבד". ובזוה"ק (שם) אי' דמעטרן לס"ת בכתר דיליה. והשתרבו המנהג להציען בכל ביה"כ כלים נאים ומצעות נאות, ומוציאין כל הספרים שבהיכל ועושים להם חופה, ומעמידים אותם בתוך חופתן, ומעטרים החתנים עצמם ספרי התורה בכל כלי זהב וכסף וכלי משי ורקמה, ואומרים בקול רנה ותודה הפסוק "צאינה וראינה וגו'" שמלבד הרמונים שנוהגים לתת בס"ת, מצוה לתת תחלה עטר"ה שהיא סוד אשת חיל עטרת בעלה. והרמונים הם סוד וכו'. ע"ש.

ובעין זה כתב בספר סדר היום (שמיני עצרת) שמוציאין כל הס"ת ועושין להם חופה, ומרקדין בפניהם ומזמרין בקול רנה ותודה, ומציעין בכל ביה"כ כלים נאים ומצעות נאות ומעטרים הספרים בכל כלי כסף זהב וכלי משי ורקמה. מחבוב המצוה של קריאת התורה, ומשמחין התורה שעל ידה זכינו לכך. וכן המתחיל והמסיים עצמם עושין שמחה ונקראים חתנים. ושניהם מקשטים התורה. וביום זה עושים שמחה יתירה אם לתורה אם לעם ישראל.

ג. כמבואר במסכת סופרים (פרק יט ה"ב). ואפשר שהוא מפני שפותח בפסוק "הושיעה ה' כי גמר חסיד", ועל שם קריאת התורה בשמיני עצרת שמסתיימת בענין פטירת משה רבינו. ובמדרש רבה (ס"פ וזאת הברכה) איתא, כשנפטר משה רבינו, היה יהושע בן נון בוכה ואומר, הושיעה ה' כי גמר חסיד כי פסו "אמונים" מבני אדם, זה משה שאמר עליו הקב"ה בכל ביתי נאמן הוא.

- חג בפני עצמו [ה]. ולנוהגות לברך שהחיינו בהדלקת הנרות יאמרו שהחיינו אחר ברכת להדליק נר של יו"ט.
- ד. ליל שמיני עצרת ואומר בתפילה "את יום שמיני חג עצרת הזה" ואם טעה ואמר "את חג הסוכות הזה" חוזר [ו], ואם נזכר שהוא יום שמיני עצרת ורק טעה בלשונו ואמר "חג הסוכות" אינו חוזר [ז].
- ה. ליל שמיני עצרת ויומו בארץ ישראל הוא גם יום שמחת תורה, ובו מסיימים לימוד חמשה חומשי תורה ומתחילים אותם מחדש, וצריך להרבות בשמחת התורה ביום זה [ח].
- ו. מנהג חסידי בית אל וכן נתפשט המנהג בכל מקום שאחר התפילות ביום שמחת תורה מקיפין התיבה והס"ת ז' פעמים וכמנהג האריז"ל שהיה נוהג להקיף אחר ערבית דליל יו"ט וקודם מוסף ואחר מנחה ואחר ערבית דמוצאי יו"ט. והאריז"ל היה נזהר מאד בדבר זה להקיף אחר הס"ת או לפניו או לאחוריו ולרקד ולשורר לפניו בכל יכולתו [ט].

עיונים והארות

חייב להזכיר שם החג הוי כטועה והזכיר מאורע שלא בזמנו דלא הוי הפסק, וכמ"ש בשו"ע (סי' קח סעי' יב), ע"ש בדבריו. והביא דבריו רע"א בהגהותיו (סי' תפז סעי' א). אולם כבר דחה דבריו החיד"א בברכ"י (סי' תרסח אות ב) ע"ש. וראה גם בדבריו (סי' תפז אות א) וכן עיקר כדברי החיד"א, שאם טעה ואמר בשמיני עצרת את יום חג הסוכות הזה, בין בתפילה ובין בקידוש, לא יצא, וצריך לחזור. וראה בבא"ח (פרשת וזאת הברכה אות יב) ובכה"ח (שם אות ג), ע"ש. עכ"ל.

ז. בא"ח (שם אות יב) וז"ל: ואם נזכר שהוא יום שמיני עצרת ורק טעה בלשונו ואמר חג הסוכות אינו חוזר. ע"כ. אולם דעת מו"ר מופת הדור (שם) דלעולם חוזר לראש.

ח. וכתב באו"ז (הל' סוכה סי' שכ), שעושין בו שמחת תורה, ומסיימין התורה ומתחילין בראשית, וחתני תורה עושין סעודה לכבוד גמר התורה, ובמלכותינו עושין חתני תורה סעודה גמורה ומזמנין מבני הקהל ונותנין להם מאכלים טובים אווזות ותרנגולין. ומצאתי עיקרו של מנהג במדרש שיר השירים, ויבוא ירושלים ויעמד שלמה המלך לפני ארון ברית ה', א"ר יצחק, מכאן שעושין סעודה לגמרה של תורה. גבי שלמה המלך כתיב הנה עשיתי כדברך, הנה נתתי לך לב חכם ונבון אשר כמוך לא היה לפניך ואחריו לא יקום כמוך וכתוב ויקץ שלמה והנה חלום ויבא ירושלים ויעמד לפני ארון ברית ה' ויעל עולות ויעש שלמים ויעש משתה לכל עבדיו. הנה כשנתן לו הקב"ה חכמה, לכבוד החכמה עשה משתה, ומכאן למדנו שהגומר תורה שכולה חכמה, צריך לעשות סעודה ומשתה.

ט. כ"ב בשעה"כ (דרושי חג סוכות בהקדמה) נהגו להוציא הספרים מחוץ להיכל וגם להקיף עמהם התיבה, בשחר ובמנחה ובערבית דבמוצאי יו"ט, ומנהג אמיתי הוא. והאריז"ל היה נזהר מאד בדבר זה להקיף אחר הס"ת או לפניו או לאחוריו ולרקד ולשורר לפניו בכל יכלתו בליל מוצאי יו"ט אחר תפלת ערבית, והי' מקפיד מאד לעשות אז ז' הקפות שלימות, זולת ההקפות שלימות של יום שמחת תורה. גם ראיתיו בליל מוצאי יו"ט שהלך לביהכ"נ אחר והקיף ז' הקפות והלך לדרכו, ומצא ביהכ"נ אחרת שנתאחרו בהקפות וחזר להקיף עמהם. ע"כ.

י. וב"ב הדברי שלום על מנהגי קהל קדוש "בית אל" (אות צה): ביום הו"ר לעת ערב מחזירים הס"ת שבסוכה לבית

בקדוש בשמיני עצרת בשביל ברכת לישב בסוכה דאין מברכין, ובשמחת תורה בשביל ישיבת סוכה דאין יושבין בה ואוכלין בחוץ.

ה. ע"פ גמ' סוכה (מח). שמיני עצרת - רגל בפני עצמו הוא. והיינו לענין פז"ר קש"ב. ר"ת פייס בפני עצמו, זמן בפני עצמו, רגל בפני עצמו, קרבן בפני עצמו, ברכה לעצמו. ונפסק בשו"ע (סי' תרסח) ומקדישין ואומרים זמן.

ו. בן פסק מו"ר מופת הדור בחזו"ע (סוכות הלכות שמיני עצרת הלכה ב) וז"ל: אם טעה בתפלתו ואמר "את יום חג הסוכות הזה" וחתם, ונזכר באמצע ברכת רצה, יחזור לברכת אתה בחרתנו. והוא הדין אם נזכר אחר כך בברכת שים שלום, או אפילו באמצע "אלהי נצור", חוזר לאתה בחרתנו, ואם עקר רגליו, חוזר לראש התפלה. [וטוב שיתנה ויאמר: אם אני חייב לחזור ולהתפלל, הריני חוזר ומתפלל כדת, ואם אינני חייב לחזור ולהתפלל, תהיה תפלתי זו תפלת "נדבה"]. ואין הבדל בזה בין אם היה יודע שהוא יום שמיני עצרת וטעה בלשונו, ואמר "את חג הסוכות הזה", לבין אם טעה ושכח שהוא יום שמיני עצרת, לעולם הוא חוזר לראש. והוא הדין למי שטעה בקידוש של יום שמיני עצרת, ואמר "את יום חג הסוכות הזה" שיחזור לראש.

ושם מקורות כתב וז"ל: הנה מבואר בגמרא (ר"ה ד: וסוכה מח.), שמיני עצרת רגל בפני עצמו הוא. ופירש רש"י שאין שם חג הסוכות עליו. ולפ"ז מי שהזכיר בתפלת שמיני עצרת "את יום חג הסוכות הזה" במקום שיאמר "שמיני חג עצרת הזה", לא יצא ידי חובת תפלה, וצריך לחזור ולהתפלל.

יב"פ מו"ר הגאון הגדול כמוה"ר האור לציון (ח"ד פ"מ תשובה א) וז"ל: טעה ואמר בשמיני עצרת את יום חג הסוכות הזה לא יצא וצריך לחזור, בין טעה בתפילה ובין טעה בקידוש.

ושם במקורות כתב וז"ל: בסי' תרס"ח סעי' א' כתב, ליל שמיני ואומר בתפילה ותתן לנו את יום שמיני חג העצרת הזה. ובמאמר מרדכי (שם אות א) הסתפק במי שטעה בתפלתו ואמר את יום חג הסוכות הזה, אם צריך לחזור, ע"ש. ונראה שודאי לא יצא, שהרי שמיני עצרת רגל בפני עצמו לענין פז"ר קש"ב, וכדאיתא בסוכה (דף מח.), ע"ש ברש"י, ואינו חג הסוכות, ואם הזכיר חג הסוכות במקום שמיני עצרת לא יצא.

ואמנם בשו"ת בית יהודה (או"ח סי' ד) כתב שיצא, כיון שאין

- ז. ביום שמחת תורה נהגו להקיף ז' ההקפות אחר תפילת מוסף, אבל מנהג חסידי בית אל להקיף ז' ההקפות אחר קריאת התורה קודם תפילת מוסף. וכן מנהגינו [י].
- ח. בעת ההקפות תחילה וראש יניחו ס"ת בתיבה [יא] ויהיה אצלו יר"ש וידו אוחזת בס"ת כל זמן ההקפות [יב], ומנהגו של רבינו האריז"ל להקיף בס"ת. ואחר כל הקפה יאמר הפסוקים ימין ה' רוממה וכו' שמע ישראל וכו' ה' מלך וכו' וכו' ה' הושיעא נא אנה ה' הצליחה נא [יג], ואח"כ יאמר הפסוקים המסודרים במחזור וכן התפילות לכל הקפה והקפה וכפי שסידר הגאון חיד"א ז"ל.
- ט. בקריאת התורה מוציאים ג' ספרים, בראשון קוראין וזאת הברכה, בשני בראשית עד אשר ברא אלקים לעשות, ובשלישי קוראין מפטיר ומוסף היום, ומפטירין ביהושע [יד].
- י. נהגו להרבות העולים בס"ת ביום שמחת תורה ומעלים אף את הילדים כדי לחנכם במצוות, והעולים קוראים מתחילת "וזאת הברכה" כהן קורא עד "ועזר מצריו תהיה" השני "וללוי אמר". השלישי "וליוסף אמר". הרביעי "ולבולון אמר". החמישי "ולאשר אמר". ונהגו שקודם עליית שישי מעלים את כל הקהל. והעולה ששי הוא "חתן מעונה", קורא עד "על במותימו תדרוך". השביעי "חתן תורה", חוזר מן "וזאת הברכה" עד "לעיני כל ישראל". בספר שני קורא "חתן בראשית" מ"בראשית" עד "אשר ברא אלהים לעשות". ובספר שלישי קורא המפטיר "ביום השמיני עצרת" [טו].

עיונים והארות

החיים" של מר זקנו הגאון בעל חקרי לב לא נהגו כן. אולם כשהוא נתמנה להרביץ תורה בק"ק עץ החיים, הנהיג לעשות כמ"ש החיד"א זצ"ל בשם הרש"ש, בהסכמת רוב הצבור, ושאיין מקום לערער ע"ז וכו'. ע"ש.

ובתב עוד מרן החיד"א בספרו לב דוד (פרק לב), ששמחת התורה היא שמחה רוחנית, והנפש לו תמלא אור יקרות, בחדות ה' ומעמו, ובכך צדיקים יראו וישמחו ברינה וצהלה בשמחת התורה הקדושה, וה' לא ימנע טוב להולכים בתמים, הולך בתום ילך בטח, ושקט ושאנן, ויתענג באור התורה ובמצותיה כל הימים. ע"כ.

יב. כ"ב בספר כתר שם טוב גאגין (ח"ז דף רכ) בשם החיד"א, נוהגים להניח ס"ת ויהיה אצלו איש ירא שמים וידו אוחזת בספר תורה כל זמן ההקפות כי כן קבלתי מהמקובל המופלא מוה"ר שלום שרעבי זלה"ה שהיה מקפיד על זה וכך היה מנהגו.

יג. כ"ב בדברי שלום מנהגי בית אל (אות צה) הבאנו לשונו לעיל.

יד. בשו"ע (ס"א תרסח סעי' ב).

טו. ועיין בכתר שם טוב (ח"ז דף רט) שסיכם וז"ל: מנהג כל ישראל להזמין שני אנשים נכבדים לקריאת התורה ביום שמחת תורה, האחד נקרא בשם "חתן תורה", והוא המסיים פרשת וזאת הברכה, והשני נקרא "חתן בראשית", והוא המתחיל פרשת בראשית. ובארץ ישראל ועיירות אחרות מנהגם להזמין חתן שלישי הנקרא "חתן מעונה" וקורא ג' פסוקים ממעונה אלהי קדם עד תדרוך. ועוד יש נוהגין להזמין חתן רביעי הנקרא "חתן ויעל משה". מי היה הראשון אשר יסד מנהגים אלו. מנהג החתנים לא נודע לראשונים כלל, אלא מה שמצינו בגמ': למחר קורין וזאת הברכה, ומפטירין ויעמוד שלמה. וכן פירש הרמב"ם. ולא הוזכר לקרות גם חלק מפרשת בראשית כמנהג היום. ובמקום אחר כתבתי שהמנהג הישן היה לקרות פרשת וזאת הברכה במנחת יוה"כ. גם הרד"א לא הזכיר

הכנסת בשירים ופיוטים, ובלייל ח' חג עצרת אחר ערבית עושים שמחת תורה, מוציאים ס"ת היותר נחמד ומניחים בתיבה, ועומד לפניו איש ירא אלהים ואוחז בו, ואח"כ לוקח כל אחד ס"ת בחיקו, ומקיפים את התיבה אשר בו הס"ת הנז"ל, ז' הקפות, ואחר כל הקפה אומרים שמע ישראל וה' מלך ואנא ה' וגו', ורוב הקהל מקיפים בלא ס"ת בחיקם, וכן עושים ההקפות בשחרית אחר קריאת התורה, וכן במנחה, וכן בלייל מוצאי החג אחר ערבית. ע"כ.

כתב הרמב"ם (פ"ח מהלכות לולב ה"ט) השמחה שישמח האדם בעשיית המצוה ובאהבת האל שציוה עליהן, עבודה גדולה היא להקב"ה. ומעבודת השם היא, וכל המונע עצמו משמחה זו, ראוי להפרע ממנו, שנאמר בקללות תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב. וכל המגיס דעתו וחולק כבוד לעצמו ומתכבד בעיניו במקומות אלו, בהמנעו משמחה של מצוה זו, הוא חוטא ושוטה, ועל זה הזהיר שלמה ואמר (משלי כה, כו) אל תתהדר לפני מלך. ואדרבה כל המשפיל עצמו ומיקל גופו במקומות אלו, הוא הגדול והמכובד העובד את ה' מאהבה. וכן נאמר בדוד מלך ישראל, (שמואל ב' ו, כב) ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל בעיני, ואין הגדולה והכבוד אלא לשמוח לפני ה' בשמחה של מצוה, שנאמר והמלך דוד מפזז ומכרכר לפני ה'. ולכן מצוה רבה לשמוח בשמחת התורה בטיפוח וריקוד ובשירות ובתשבחות, אבל אסור להשמיע כלי שיר ביום טוב. ואסור לטפח ולרקד ביום טוב של סוכות, כמו בכל יום טוב, זולת בשמחת תורה בלבד שהתירו לכבוד התורה.

יז. וכ"ב רבינו החיד"א בספרו לדוד אמת (סוף סימן כו).

יא. כן כתב מרן החיד"א בקונטרס צפורן שמיר (ס' יב). שכן נהג ע"פ מה שקיבל מהרה"ג המקובל המופלא מהר"ש שרעבי שהיה מקפיד על זה. והגר"ח פלאג'י בשו"ת לב חיים ח"ב (ס' קכב) האריך בזה וכתב, שבכמה מקומות בערי טורקייא לא נהגו להניח ס"ת בתיבה, ואף בבית הכנסת ע"ץ

יא. נוהגים שביום שמחת תורה מזמינים ילדים רבים לעליית ספר תורה בבת אחת, ופורסים טלית מעל ראשם, והגדול שבהם מברך ברכות התורה בעד כולם. ואח"כ הש"צ מברך את כולם בפסוק, "המלאך הגואל אותי וכו'" וברכת כהנים ושאר פסוקי התורה של ברכות [טז].

יב. חתן תורה הוא המשלים הקריאה בספר דברים, וטוב שיחזור ויקרא מתחילת וזאת הברכה עד סוף הפרשה. ואחר קריאתו מברך, ואין אומרים קדיש, אלא יעלה מיד חתן בראשית. וקודם ברכת חתן בראשית יאמר 'בסימנא טבא' [יז]. ואחר ברכתו האחרונה אומרים חצי קדיש, ואח"כ אומרים נוסח הדרן עלך אורייתא קדישתא כנדפס במחזורים. ואח"כ יעלה המפטיר בספר שלישי, ואחר קריאתו אומרים שוב חצי קדיש [יח].

יג. מותר לשני אחים להיות חתני התורה, ביום שמחת תורה, שאחד יעלה בתור חתן תורה, והשני חתן בראשית, ואע"פ שהמנהג להקפיד בכל ימות השנה שלא להעלות לתורה שני אחים זה אחר זה, (מפני עין הרע), בשמחת תורה מותר שהכל עולים לכבוד התורה. והוא הדין לאב ובנו שיעלו לתורה זה אחר זה, האחד חתן תורה והשני חתן בראשית [יט].

יד. נהגו לשורר לכבוד חתני התורה ונהגו שאחר סיום התפילה חתני התורה משתתפים לעשות סעודה לכבוד הציבור כולו לשמחת התורה. והיא סעודת משתה לגומרה של תורה.

טו. אחר ההפטרה קודם מוסף, אומרים תיקון הגשם, בפיוט אל חי יפתח אוצרות שמים, ומכריזים משיב הרוח ומוריד הגשם [כו]. ולאחר מכן אומרים אשרי יושבי וגו', ומחזירין הספרי תורה למקומם, ואומרים

עיונים והארות

לספר תורה, וקורים להם פרשת המלאך הגואל וגו'.

וב"כ הרב שלמי צבור בקונטרס שלמי חגיגה (דף רצג ע"ג) וז"ל: המנהג בירושלים ת"ו שכל הנערים והילדים שבבית הכנסת, מתקבצים סביבות התיבה של הס"ת, והש"צ קורא להם בס"ת, ואח"כ מברך אותם בפסוק המלאך הגואל אותי, וברכת כהנים ובשאר הפסוקים של ברכות. ע"כ.

יז. עיין בהטור (סימן תרסט) שכתב טעם מדוע קוראין פרשת בראשית ביום שמחת תורה וז"ל: ורגילין להתחיל מיד בראשית כדי שלא יהא פתחון פה לשטן לקטרג לומר כבר סיימו אותה ואינם רוצים לקרותה עוד עכ"ל.

ובספר המנהיג (דיני שמחת תורה אות נ"ה) כתב טעם אחר וז"ל: ונהגו כל ישראל להתחיל היום מבראשית לפי שביום שמחת תורה שהשלמנוהו אנו מתחילין אותה שכמו שזכינו להשלימה נזכה בהתחלתה והשלמתה ולפי שהיום יום שמחה שנתכפרו עוונותינו וכו' ומתוך דברי שמחה אנו רוצים להשלים ולהתחיל להיות השכינה שורה עלינו כי אין השכינה שורה לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות אלא מתוך דברי שמחה שנאמר "והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה'" עכ"ל.

יח. והטעם שאין אומרים קדיש אחר חתן תורה משום שאין מעמידין על הפרק משום קטרוג שגמרו ולא התחילו (טור). ואם טעה והתחיל לומר קדיש אחר פרשת 'וזאת הברכה', לא יפסיק, אלא יגמור הקדיש ויענו אחריו אמן.

יט. ואם טעו והעלו את כל הציבור בספר ראשון, יכול א' מן הציבור להיות חתן תורה וחתן בראשית, אע"פ שכבר עלה קודם. אבל לא יהיה אדם אחד חתן תורה וחתן בראשית בשני ספרים סמוכים באותו בית הכנסת. (מ"ב סי' תרסט ס"ק ב).

יט. מו"ר מופת הדור (חזו"ע הלכות שמיני עצרת הלכה יט).

כ. שו"ע רמ"א (סי' קיד סעי' א).

תואר חתנים, אלא כתב שמוציאין ג' ס"ת, באחד ה' עולים בפרשת וזאת הברכה, קורא להעולה הרביעי עד "תדרוך", וחוזר וקורא עם החמישי שהוא המסיים עד "לעיני כל ישראל", ובספר שני הקורא מתחיל "בראשית" עד "אלהים לעשות", ובג' קורא המפטיר כאתמול. אך במחזור ויטרי תמצא פיוטים שונים שהיה דרכם לאומרים כשהיו מזמינים להעולה לסיים את התודה, והפיוט מתחיל "מרשות האל הגדול הגבור והנורא וגו' ובכן יהי רצון מלפני הגבורה, לתת חיים חן וחסד ונזר ועטרה, לפלוני בר פלוני הנבחר להשלים את התורה וגו', עמוד עמוד ר' פלוני בר פלוני מתוך קהל הקדוש הזה והשלם את התורה".
ושם פיוט אחר למתחיל את התורה "מרשות אלהי האלהים וגו', עמוד ר' פלוני בר פלוני החתן בראשית", ושם "עמוד ר' פלוני בר פלוני החתן לבראשית", עי"ש.

מהפיוטים אלו אפשר להוכיח כי תואר חתן ניתן לשניהם מימים ימימה בהזדמנות זאת. ומצאתי להמנהיג שכתב: שמנהג צרפת לקרוא בזמירות "חתן התורה", המשלימה, ו"חתן בראשית", המתחילה, עי"ש. אבל בסידור רב עמרם גאון מלבד שלא הזכיר מנהג חתנים, לא הזכיר כלל מקריאת ספר בראשית אלא כתב שקורין וזאת הברכה עד סוף פיסקה ומפטיר קורא כדאתמול. ושם בשנוי נוסחאות, מוציאין ס"ת וקורין בו עשרה בזאת הברכה, עכ"ל. וגם ברד"א לא הזכיר תואר חתנים, אלא הזכיר סדר קריאת התורה ביום זה שקורין וכו', ושם כתב: ויש מקומות שנוהגים המסיים והמתחיל לעשות משתה ושמחה לקרוביהם וחבריהם, עכ"ל.

והמנהג בק"ק בית אל בירושלים המתפללים עפ"י כוונות האר"י, נוהגים בג' חתנים. ואני זכיתי להיות כמה פעמים חתן מעונה בביה"כ זה, וכבדוני בכבוד זה בהיות כי אבות אבותי יסדוהו ובפרט ע"י מרן זקן זקני המקובל האלה"י רב שר שלום מזרחי ידידיע שרעבי ז"ל עכ"ל.

טז. כ"ב הרמ"א (סי' תרסט) וז"ל: עוד נהגו לקרות כל הנערים

חצי קדיש שלפני מוסף.

טז. יש שנוהגים להפסיק אחר קריאת התורה בעשיית קידוש וטעימת מזונות, כדי שיוכלו להמשיך בשמחה תורה, ואח"כ מתפללין מוסף. ובאופן זה ידקדקו שלא לאכול יותר מכשיעור של ביצה קלופה, שהוא שיעור 45 גרם וכאן. ומ"מ גם הנוהגים כן יחזרו ויקדשו בביתם קודם הסעודה וכבן.

יז. מה שמרבים בשמחה לכבוד התורה היא מצוה גדולה, ובכל דבר יכוין האדם לשם שמים, ויזהר מלערב בתוך השמחה של תורה שחוק וקלות ראש ח"ו וכבן. וכשמכה ידיו זו ע"ג זו יכוין להגביר הימין על השמאל וחסד על הגבורה ורחמים על הדין וכדן.

יח. מנהג רבינו האריז"ל במוצאי שמחת תורה אחר ערבית להקיף עוד הפעם ז' ההקפות מסביב לתיבה והס"ת שעליה, והוא הנקרא הקפות שניות. וכשהיה הולך לביתו אם היה רואה בית הכנסת אחרת שלא גמרו ההקפות היה מקיף עמהם, וכך היה עושה עד שהיה מגיע לביתו. וכן נתפשט המנהג בכל תפוצות ישראל וכן ראוי לנהוג בכל מקום. וירבה בשמחה לכבוד התורה אשר היא נותנת חיים לעושיה וכבן.

יט. יש לזהר שיאחז הס"ת בכובד ראש ובמתון, ולא ירקד עימו שלא לפי כבודו, אלא רק לפניו בכל עז. גם יש לזהר ביותר, שלא יחזיקו נערים ספרי תורה כבדים, שלא תיהפך שמחתם לתוגה בנפילת הספר ח"ו.

מאמרי הזוה"ק

מסביר בהרחבה ביאור הפסוקים: "ה' מסיני בא וכו' הופיע מהר פארן" ומבאר כיצד הקב"ה מבקש מס"מ שרו של עשו וכן מרה"ב שרו של ישמעאל ומכל השרים של אומות העולם שיקבלו את התורה והם מתחננים לפני הקב"ה שהם לא רוצים אותה, ואפי' חלק קטן ממנה אינם רוצים ומבקשים מהקב"ה שיתן את התורה לעם ישראל בני יעקב אבינו.

במדבר קצ"ב ע"א

תָּא תַּוּי, בְּתִיב יִי בְּצֵאתְךָ מִשְׁעִיר בְּצַעֲדְךָ מִשְׁדֵּה אֲדוּם אֶרֶץ רְעֵשָׁה וְגו'.
בְּשַׁעֲתָא דְּבַעַא קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְמִיתָב אוֹרֵייתָא לְיִשְׂרָאֵל בא וראה, כתוב
 ה' בצאתך משעיר וכו' (שופטים ה,ד) בשעה שרצה הקב"ה לתת את התורה לעם ישראל, אָזַל וְזָמִין לְהוֹ לְבָנֵי

עיונים והארות

כא. אול"צ (ח"ב פו"ו תשובה א), דבזה ודוקא חשיב סעודת עראי ומותר.

כב. משום שיש דעות באחרונים שחיוב קידוש חל לאחר מוסף, עי' ברכ"י (סי' רפו ס"ק ז).

כג. ועי' במ"ב (סי' תרסט ס"ק יא) שכתב בשם מהרי"ק בשם רב האי גאון (שורש ט') יום זה רגילים אצלנו לרקד בו אפילו כמה זקנים בשעה שאומרים קילוסים לתורה וכו', ולכן יש להתאמץ בזה לרקד ולזמר לכבוד התורה כמו שכתוב גבי

דהע"ה מפזז ומכרכר בכל עוז לפני ד' וכ"כ משם הארי"ז ז"ל והעידו על הארי"ז ז"ל שאמר שהמעלה העליונה שהשיג באה לו ע"י שהיה משמח בכל עוז בשמחה של מצוה וגם על הגר"א ז"ל כתבו שהיה מרקד לפני הס"ת בכל כחו. עכ"ל.

כד. בא"ח (שם אות ח"י).

כה. כ"כ בשעה"כ (דף קד ע"א). וכ"פ מו"ר מופת הדור (שם הלכה ז) ועי"ש במקורות.

עָשׂוּ, וְלֹא קִבְּלוּהָ הַלֵּךְ וְהוֹמִיץ אֶת בְּנֵי עִשׂוֹ וּשְׂאֵל אוֹתָם אִם הֵם מוֹכֵנִים לְקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה וְלֹא הִסְכִּימוּ לְקַבֵּל אוֹתָהּ, כְּמָה דְאֵת אָמַר כְּמוֹ שֶׁאַתָּה אוֹמֵר (דְּבָרִים לִג, ב) יִי מְסִינֵי בָּא וְזָרַח מְשַׁעִיר לְמוֹ עִם אוֹר הַתּוֹרָה בִּידוֹ וְהַלֵּךְ לְשַׁעִיר שׁוּה הֵר עִשׂוֹ, וְלֹא בָּעוּ לְקַבְּלָהּ וְלֹא רִצּוּ לְקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה. אֲזַל לְבִנֵי יִשְׁמַעְאֵל, וְלֹא בָּעוּ לְקַבְּלָהּ הַלֵּךְ לְבִנֵי יִשְׁמַעְאֵל וּשְׂאֵל אוֹתָם ג"כ אִם הֵם רוֹצִים לְקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה וְלֹא רִצּוּ לְקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה, וְדִבְתִּיב כְּמ"ש שֶׁם הוֹפִיעַ מִהֵר פְּאָרָן שׁוּה מְקוֹם יִשְׁמַעְאֵל. בִּיּוֹן דְּלֹא בָּעוּ בִּיּוֹן שְׂלֵא רִצּוּ אֶת הַתּוֹרָה, אֶהְדָּר לִזְוֹן לְיִשְׂרָאֵל, הָכִי תִנְיָנָן הַחֲזִיר לְיִשְׂרָאֵל אֶת הַתּוֹרָה וְהֵם קִבְּלוּ אוֹתָהּ בִּאֲהָבָה וּבְרִצּוֹן כְּמ"ש כְּנַעֲשָׂה וְנִשְׁמַע, כִּךְ שְׁנִינּוּ וְלִמְדִנוּ.

הַשְׂתָּא אֵית לְשִׁאָלָא עֵתָה יֵשׁ לְשִׁאָלוּ: וְהָא תִנְיָנָן דְּלִית חֲטָאָה בְּרַ בְּרַ נָשׁ מְדַקְדָּק דִּיּוֹקִין דְּאוֹרֵייתָא וְהָרִי לְמִדְנָה שְׁאִין חֲטָא כְּאִשְׁרֵי אָדָם מְדַקְדָּק דִּיּוֹקִים בַּתּוֹרָה, וְיִשְׁאָל שְׁאָלָתוֹי לְאַנְהָרָא מְלוֹי וְיִכּוֹל הָאָדָם לְשִׁאָלוּ שְׁאֵלוֹתָיו לְהָאִיר אֶת דְּבָרֵי הַתּוֹרָה שְׁלוּמֵד. הָאִי קָרָא לֹא אֶתִי שְׁבָא וְאֵית לְשִׁאָלָא זֶה הַפְּסוּק לֹא מִתִּישֵׁב לְנוּ, וְיֵשׁ לְשִׁאָלוּ בּוּ: קוֹדֶשׁא בְּרִיךְ הוּא, בְּרַ אֲזַל לְשַׁעִיר, לְמָאן נְבִיאָה דְּלַחֲוֹן אֲתִנְגְּלִי הַקְּב"ה כְּאִשְׁרֵי הַלֵּךְ לְשַׁעִיר, לֹאִיזָה נְבִיא שְׁלַחַם נִתְגַּלָּה? וְכִר אֲזַל לְפְאָרָן, לְמָאן נְבִיאָה דְּלַחֲוֹן אֲתִנְגְּלִי וְכְאִשְׁרֵי הַלֵּךְ לְפְאָרָן לֹאִיזָה נְבִיא שְׁלַחַם נִתְגַּלָּה? אִי תִימָא דְּאֲתִנְגְּלִי לְכַלְהוֹ אִם תֹּאמַר שְׁנִתְגַּלָּה לְכָל הָעַמִּים כּוֹלָם בְּכַלְלוֹת, לֹא אֲשַׁבְּחָן דָּא לְעֵלְמִין לֹא מִצִּינּוּ דְּבַר זֶה מְעוֹלָם, בְּרַ לְיִשְׂרָאֵל בְּלַחֲוֹרֵיהוֹ וְעַל יְדֵי דְּמִשְׁשָׁה חוּץ מֵאִשְׁרֵי שְׁנִתְגַּלָּה לְעַם יִשְׂרָאֵל לְבָדָם עַל הֵר סִינֵי וְעַל יְדֵי מִשְׁשָׁה. וְהָא אֶתְמַר דְּהָכִי מְבַעֵי קָרָא לְמִימַר וְהָרִי לְמִדְנָה שְׁכַךְ צְרִיךְ הַפְּסוּק לֹאמַר, יִי לְסִינֵי בָּא וְלֹא מְסִינֵי, וְזָרַח לְשַׁעִיר לְמוֹ וְלֹא מְשַׁעִיר, הוֹפִיעַ לְהֵר פְּאָרָן. מַהוּ מְשַׁעִיר לְמוֹ לְמָה אִמַר מְשַׁעִיר וְלֹא לְשַׁעִיר, וּמַהוּ מִהֵר פְּאָרָן וְלֹא לְהֵר פְּאָרָן. כְּלָא אֵית לְמִנְדַּע וְלֹאֲסַתְּכָלָא כֹּל זֶה יֵשׁ לְדַעַת וְלַהֲתַבּוֹן בְּפְסוּקִים אֵלוּ, וְהָא שְׁאִילָנָא וְלֹא שְׁמַעְנָא וְלֹא יְדַעְנָא וְכִבְרֵי שְׁאֵלָתִי זֶה לְחַכְמִים וְלֹא שְׁמַעְתִּי וְלֹא יְדַעְתִּי בּוּזָה תְּשׁוּבָה.

בְּרַ אֶתָּא רַבִּי שְׁמַעוֹן, אֶתָּא וְשְׁאִיל מְלָה בְּמִלְקָדְמוֹן כְּאִשְׁרֵי בֵּא רַשְׁבִּי בֵּא רַבִּי יוֹסִי וּשְׂאֵל הַדְּבַר כְּבַתְחִילָה. אָמַר לִיָּהּ: הָא שְׁאֵלָתָא דָּא אֶתְאֲמַרְתָּ. אִמַר לוֹ ר"ש הָרִי לְשִׁאָלָה הַזֹּו נֹאמַר בְּהַ כְּבַר תְּשׁוּבָה. יִי מְסִינֵי בָּא: כְּמָה דְאֵת אָמַר כְּמ"ש (שְׁמוֹת יט, ט) הִנֵּה אֲנִכִי בָּא אֲלִידָּ בְּעַב הָעֲנָן, וְאֲח"כ כְּתוּב וִירַד ה' עַל הֵר סִינֵי, וּמְסִינֵי בָּא וְאֲתִנְגְּלִי עֲלֵיָּהּ וּמַהֵר סִינֵי בֵּא וְנִגְלָה עֲלֵיהֶם, שִׁיַּצָּא לְקִרְאֵת יִשְׂרָאֵל כְּחַתָּן הַיּוֹצֵא לְקִרְאֵת כְּלָהּ, וְזָרַח (דָּף קצ"ב ע"ב) מְשַׁעִיר לְמוֹ, פִּירוּשׁ מְמָה דְאִמְרוּ בְּנֵי שַׁעִיר, דְּלֹא בָּעָאן לְקַבְּלָא מִהַדְּבָרִים שְׁאִמְרוּ בְּנֵי שַׁעִיר שְׂלֵא רוֹצִים לְקַבֵּל הַתּוֹרָה, מַהֵר אֲנִהֵר לִזְוֹן לְיִשְׂרָאֵל מֵאֵלוּ הַדְּבָרִים הָאִיר לְהֵם הַקְּב"ה לְיִשְׂרָאֵל, וְאוֹסִיף עֲלֵיָּהּ וְנִהוֹרָא וְחִבִּיבוּ סְגִיא וְהוֹסִיף עֲלֵיהֶם הִרְבָּה מֵאֵד אוֹר וְחִבִּיבוּת. אוֹף הָכִי, הוֹפִיעַ וְאֲנִהֵר

לְיִשְׂרָאֵל מִתַּר פְּאָרָן, כִּךְ גַּם הוֹפִיעַ וְהֵאִיר לְעַם יִשְׂרָאֵל מִהַר פְּאָרָן, פִּירוּשׁ **מִמָּה דְאָמְרוּ בְּנֵי פְּאָרָן, דְּלֹא בָּעוּ לְקַבְּלָא** מִמָּה שְׁאִמְרוּ בְּנֵי פְּאָרָן שְׁלֹא רִצּוּ לְקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה, **מִתְּהֵא אֹסִיפּוּ יִשְׂרָאֵל חֲבִיבּוֹ וְנִהְיִרוּ יִתִּיר בְּדָקָא יְאוּת** מִזֶּה הוֹסִיפּוּ יִשְׂרָאֵל חֲבִיבוֹת וְהֵאִירָה יִתְרִים כְּמוֹ שְׁצִרְיָךְ.

ועוד אמר רשב"י לרבי יוסי ו**מָה דְשָׂאֲלֵת עַל יְדָא דְמֵאן אֲתִגְלִי עָלְיִיהוּ** ומה ששאלת על ידי מי נגלה הקב"ה על בני עשו ובני ישמעאל, **רְזָא עֲלָאָה אִיהוּ סוּד עֲלִיּוֹן הוּא, וְאֲתִגְלִי מְלָה עַל יְדָךְ** ויתגלה עתה דבר זה על ידך, **אוּרִייתָא נְפֻקַת מִרְזָא עֲלָאָה דְרִישָׁא דְמִלְכָא סְתִימָא** התורה יצאה והתגלתה מסוד העליון שהוא יסוד דאבא שמלוּבש בראש (ס"א קדישא) המלך שהוא ז"א, ויסוד דאבא סתום בדעת דז"א. **בְּרַ מְטָא לְגַבֵּי דְרוּעָא שְׂמָאֲלָא** וכאשר מגיע יסוד דאבא שהוא התורה אצל זרוע (ס"א ימינא) שמאל לגבורה דז"א, **חֲמָא קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בְּתֵהוּא דְרוּעָא** ראה הקב"ה באותה זרוע שמאל, **דְּמָא בִּישָׁא דְהוּוּ מְתַרְבִּי מְתַמְן** דם רע שהיה מתרבה משם, כי עשו עומד ויונק מהגבורה שבזרוע שמאל ולוקח שפע מהקדושה לקלי, **אָמַר, אֲצִטְרִיךְ לִי לְבָרְרָא וּלְלַבְנָא דְרוּעָא דָּא** אמר ה' יתברך, צריך אני לברר וללבן את הזרוע הזאת שהיא בגבורה שמשם היניקה של הס"א, **וְאִי לָא** ואם לא אברר ואלבן את הזרוע שמאל, **יִמְאִיךְ תְּהוּא דְמָא בִּישָׁא, וְיַפְגִּים בְּלָא** ישפיל ויוריד אותו הדם הרע ויפגום בכל, כך שכל פעם יקח חלק מהקדושה, **אֲבָל אֲצִטְרִיךְ לְבָרְרָא מִתְּבָא כָּל פְּגִימּוֹ** אבל צריך לברר מכאן כל פגם, ולכן לקמן יסביר הזוה"ק שסיבב הבורא יתברך שהם בעצמם ירצו ליתן חלק הקדושה התפוס אצלם ביד עם ישראל.

מָה עָבַד, קָרָא לְסַמָּא"ל מה עשה הקב"ה, קרא לס"מ שרו של עשו, **וְאֲתָא קַמִּיהּ, וְאָמַר לִיהּ** ובא לפניו ואמר לו: **תְּבַעֵי אוּרִייתָא דִּילִי** התרצה לקבל עליך את התורה שלי, **אָמַר, מָה בְּתִיב בְּהּ מָה כְּתוּב בְּהּ? אָמַר לִיהּ, (שמות כ"ג) לֹא תִרְצַח** אמר לו הקב"ה, לא תרצח. **דְּלִיג קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְאַתֵּר דְּאֲצִטְרִיךְ** ומסביר הרשב"י, שדילג הקב"ה למקום שצריך, וידע הש"ת שמצוה זו אינם יכולים לקיים כי נאמר עליהם על הרבך תחיה, כי כל הכח והממשלה שלהם מכח החרב. **אָמַר הַס"מ לְהַשִּׁי"ת: חָם וְשָׁלוֹם** שאני זרעי נקבל את התורה, **אוּרִייתָא דָּא דִּילְךָ הִיא, וְדִילְךָ יְהִיא** התורה הזאת שלך היא ושלך תהיה, **לָא בְּעֵינָא אוּרִייתָא דָּא** לא רוצה בשום אופן את התורה הזאת. **אָתִיב וְאֲתַחֲנֵן קַמִּיהּ** חזר הס"מ והתחנן לפני הש"ת. **אָמַר: מְאִרִיהּ דְּעֲלָמָא** אמר, רבונו של עולם, **אִי אַתְּ יְהִבָּה לִי, כָּל שְׁלִטְנּוֹ דִּילִי אֲתַעֲפֹר** אם אתה נותן לי את התורה, כל השלטון והממשלה שלי יעברו מן העולם, **דְּהָא שְׁלִטְנּוֹ דִּילִי עַל קְטוּלָא אִיהוּ** שהרי השלטון שלי על רציחה הוא, **וְקַרְבִּין לָא יְהוּן, וְשְׁלִטְנּוֹ דִּילִי עַל כְּכַבָּא דְּמְאָדִּים** וקרבות ומלחמות לא יהיו וכל השלטון שלי על כוכב מאדים שהוא ממונה על הרג ומלחמות, **אִי תְּכִי כְּלָא אֲתַפְטֵל מִעֲלָמָא** ואם כן

כל זה יתבטל מן העולם.

מַאֲרִיָּה דְעֵלְמָא רבונו של עולם, **טוֹל אוֹרֵייתָךְ, וְלֹא יְהֵא חוֹלְקָא וְאַחְסָנָא לִי בְּהַ**
 קח את התורה שלך ולא יהיה לי חלק וירושה בה. **אַבְל אֵי נִיחָא קַמְךָ** אבל אם נח לפניך
 ונותן ס"מ עצה להקב"ה, **הָא עֲמָא בְּנֵי דִיעֵקְבָא, לֹון אֲתַחֲזִי** הרי עם בני יעקב להם ראוייה התורה
 הקדושה, **וְאִיהוּ חָשִׁיב דְּהָא דְּלְטוֹרָא אָמַר עֲלֵייהוּ** והס"מ חושב שזה מלשינות על עם ישראל
 שהם יקחו את התורה ולא ישלטו בעולם. **וְדָא הוּא וְזַרְחָא מִשְׁעִיר לָמוּ, מִשְׁעִיר מִמְּשָׁ**
פִּי מִשְׁרוּ של עשו שהוא שעיר, **נָפֵק נְהוֹרָא לֹון לְיִשְׂרָאֵל** יצא אור של תורה ומצות לעם ישראל. **אָמַר**
סַמְא"ל בלבד, **וְדָאֵי אֵי בְּנֵי דִיעֵקְבָא יִקְבְּלוּן דָּא** בודאי אם בניו של יעקב יקבלו את התורה,
יִתְעַבְרוּן מִעֵלְמָא יעברו ויתבטלו מן העולם, **וְלֹא יִשְׁלְטוּן לְעֵלְמִין** ולא ישלטו לעולם, כי לא יוכלו
 לקיימה ויעברו על מה שכתוב בתורה לא תרצח. **אֲתִיב לִיָּה בְּמָה וְזִמְנִין** חזר והשיב לו השי"ת כמה פעמים,
 שיקח את התורה, **וְאָמַר דָּא** ואמר הס"מ שאינו רוצה, **וְאָמַר לִיָּה אֲנִתָּ בּוֹכְרָא** ואמר לו הקב"ה,
 אתה בן בכור, והבכורה כמו ענין המלוכה, שהבן הבכור הוא היורש ונעשה מלך, ולכן אתה הבן הבכור, **וְלָךְ**
אֲתַחֲזִי ולך ראוייה התורה קודם. **אָמַר לִיָּה הָא לִיָּה בְּכִירוּתָא דִּילִי** אמר לו הס"מ הרי ליעקב
 הבכורה שלי, **וְהָא אֲזִדְבִין לִיָּה, וְאֲנָא אוֹרֵיתִי** ועוד הרי נמכרה לו הבכורה ואני הודיתי והסכמתי על

המכירה.

אָמַר לִיָּה אמר לו הקב"ה לשרו של עשו: **הוֹאִיל וְלֹא פְעִית לְמַהוּי לָךְ בְּהַ חוֹלְקָא** היות
 ולא רצית שיהיה לך חלק בתורה, **אֲתַעְבֵּר מְנַה בְּכֻלָּא** תעבור ותסתלק מן התורה בכל חלקיה
 לגמרי, אפי' משבע מצות בני נח. **אָמַר** הס"מ: **יָאוּת** טוב הדבר ואני נותן הסכמתי. **אָמַר לִיָּה הוֹאִיל**
וְכֵה, הַב לִי עֵיטָא, אִידָא אֲעִבִיד דִּיקְבְּלוּן לָהּ בְּנֵי דִיעֵקְבָא דְּאִתָּ אָמַר אמר לו
 הקב"ה: תן לי עצה איך אעשה בחכמה שיקבלו את התורה בני יעקב שאתה אומר. **אָמַר לִיָּה מַאֲרִיָּה**
דְּעֵלְמָא, אֲצַטְרִידָא לְשַׁחְדָא לֹון אמר לו הס"מ להקב"ה: רבונו של עולם צריך לשחד אותם, ואז יסכימו,
 וכיצד לעשות זאת **טוֹל נְהוֹרָא מְנַהירוּ דְּחִילִי שְׁמִיָּא** קח אור מהאור של צבאות השמים, מכל השרים
 של אומות העולם, חלק חיותם מצד הקדושה, **וְהָב עֲלֵייהוּ** ותן על ישראל, **וְכֵהָ יִקְבְּלוּן לָהּ** ובזה
 יקבלו אותה, **וְהָא דִּילִי יְהֵא בְּקַדְמִיתָא** והרי חלקי שבקדושה יהיה בתחילה לעם ישראל. **אֲפִשִׁיט**
מִנִּיהַ נְהִירוּ דְּחִפִּיא עֲלֵיהַ פשט ממנו הס"מ האור שמכסה עליו מצד הקדושה, **וְיָהָב לִיָּה לְמִיתָהָ**
לֹון לְיִשְׂרָאֵל ונתן להקב"ה, לתת אותו לישראל, **הָדָא הוּא דְּכִתִּיב וְזַרְחָא מִשְׁעִיר**
לָמוּ מִשְׁעִיר מִמְּשָׁ, דָּא סַמְא"ל דְּכִתִּיב (ויקרא טז כב) **וְנִשָּׂא הַשְּׁעִיר עֲלֵיו מִשְׁעִיר**
 זה ס"מ כמ"ש ונשא השעיר עליו שרו של עשו, מהאור שלו ממש שהם הזיו וניצוצי הקדושה שהיו בשעיר זרח הי"ת
 ובא. **לָמוּ לְיִשְׂרָאֵל** לתיתו לישראל.

בִּיּוֹן דְּבִיעַר דָּא כיון שביער הי"ת את אחיזת הס"מ מן הקדושה, **וְאֵעֵבֵר דְּמָא בִּישָׁא מְדֻרְעָא**
שְׂמָאֲלָא והעביר הדם הרע מזרוע השמאל, שהיא הגבורה דקדושה שמשם יניקת הס"מ, **אֲהָדָר**
לְדֻרְעָא יְמִינָא (ס"א שְׂמָאֲלָא) חוזר לזרוע ימין בחסד ששם אחיזת בני ישמעאל [א]. **חָמָא בִּיהּ אוּף**
הָבִי, ראה בו ג"כ כך, כלומר דם עכור ואחיזה לישמעאל. **אָמַר** הי"ת: **הָבִי נִמְי אֲצַטְרִיף לְנַקְיָא**
מְדָמָא בִּישָׁא דְרֻעָא דָּא צריך גם לנקות מהדם הרע מזרוע זו של החסד. **קָרָא לְרַה"ב** שרו של
 ישמעאל **אָמַר לֵיהּ** אמר לו הקב"ה: **תְּבַעֵי אֶת אוּרֵייתָא דִּילִי** רוצה אתה את התורה שלי. **אָמַר**
לֵיהּ אמר לו רה"ב: **מַה פְּתִיב בָּהּ דְּלִיג לֵיהּ וְאָמַר לֹא תִנְאַף** מה כתוב בתורה, דילג לו הקב"ה
 בכל התורה ואמר לרה"ב: "לא תנאף" כי הם חיים על הניאוף ומשם כוחם וממשלתם. **אָמַר וַוִי, אִי יְרוּתָא**
דָּא אמר רה"ב: אוי ואבוי אם ירושה זו שהיא התורה **יַחְסִין לִי קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא** ינחיל לי הקב"ה
יְרוּתָא בִּישָׁא דִּיתְעַבְרָ בָּהּ פֶּל שְׁלִטְנִי ירושה רעה היא בשבילי, מפני שיתבטל על ידה השלטון
 שלי, **דְּהָא בְּרַכְתָּא דְּמִיָּא נְטִילְנָא** שהרי ברכה של המים לקחתי, **בְּרַכְתָּא דְּנוּנִי יִמָּא** שהיא
 ברכה של דגי הים, **דְּכְתִיב** שכתוב (בראשית א, כח) **פְּרוּ וּרְבוּ וְגו'.** **וּכְתִיב** וכתוב (בראשית יז, כב)
וְהִפְרִיתִי אוֹתוֹ וְהִרְפִּיתִי אוֹתוֹ בְּמָאד מְאֹד שְׁנַיִם עָשָׂר נְשִׂאִים יוֹלִיד וְנִתְתִּיו
לְגוֹי גְּדוֹל. **וּכְתִיב** וכתוב (בראשית טז, יב) **וְהוּא יִהְיֶה פְּרָא אָדָם** לשון פרה ורבה.

שְׂאִירֵי לְאֶתְחַנְנָא קַמִּי מְאִירֵיהּ התחיל רה"ב להתחנן לפני הקב"ה. **אָמַר לֵיהּ** אמר לו רה"ב
 להשי"ת: **מְאִירֵי דְּעֵלְמָא, תְּרִין בְּנִין נִפְקְנָא מֵאֲבָרְהָם** רבוננו של עולם שני בנים יצאנו
 מאברהם, **הָא בְּנֵי דִּיצְחָק תְּב לֹזַן, וְלֹזַן אֲתַחְוִי** הרי בניו של יצחק תן להם התורה ולהם היא
 ראויה. **אָמַר לֵיהּ לֹא יְכִילְנָא, דְּאַנְתָּ בּוּבְרָא וְלָךְ אֲתַחְוִי** אמר לו הקב"ה: אינני יכול, שאתה
 הבכור ולך ראויה התורה. **שְׂאִירֵי לְאֶתְחַנְנָא קַמִּי וְאָמַר:** התחיל רה"ב להתחנן לפני הי"ת ואמר,
מְאִירֵיהּ דְּעֵלְמָא, בְּכִירוּתָא דִּילִי יְהָא דִּילֵיהּ רבוננו של עולם הבכורה שלי תהיה שלו, **וְהָאִי**
נְהוּרָא דְּאַנְא יְרִיתְנָא עַל דָּא ואותו האור שאני ירשתי על הבכורה, **טוֹל וְהָב לֹזַן** קח ממני ותן
 להם. **וּכְךָ עָבַד** וכך עשה, **הָרָא הוּא דְּכְתִיב,** זהו שכתוב (דברים לג ב) **הוֹפִיעַ מִתֵּר פְּאָרְזַן**

האיר השי"ת לעם ישראל מן האור שקיבל מישמעאל בהר פארן.

עיונים והארות

ע"ז, עדיין היו שואלים חלקם מצד הקדושה ולוקחים השפע לקלי'. עתה רצה הקב"ה לטהר את צד הקדושה שלא יהיה להם שום אחיזה בקלי', ולכן ראינו איך הקב"ה מביא את הס"מ ורה"ב שיתרו על חלקם וישארו עם ישראל לבדם בצד הקדושה ולא יהיה שום אחיזה לחיצוניים.

א. והענין הוא, שכל האורות והאחיזה בקדושה שהיו לעשו וישמעאל, בא להם לאחר שהאבות הקדושים אברהם ויצחק נעשו מרכבה לקדושה, אברהם לחסד ויצחק לגבורה, ובזכותם היתה אחיזה וכו' לישמעאל ועשו, ישמעאל מצד החסד ועשו מצד הגבורה. וכאשר יצאו לתרבות רעה ועבדו

מַאי שְׁנָא מְדוּעַ בְּסַמָּא לְכַתִּיב וְזָרַח מְדוּעַ בְּס"מ כְּתוּב וּזְרַח בְּפֶרְסוּם גְּדוּל, וּבְרַח"ב כְּתִיב הוֹפִיעַ וּבְרַח"ב כְּתוּב הוֹפִיעַ שְׁלֶקַח מַעַט. אֲלָא, נָטַל בְּהַהוּא נְהִירוֹ דְּאַפְשִׁיט מִנִּיהּ סַמָּא ל' אֵלָא לֶקַח הַקְב"ה מֵאוּתוֹ אֹר שֶׁהַפְּשִׁיט מִמֶּנּוּ הַס"מ, חָרַב וְקַטְוֵלָא, לְקַטְוֵלָא בְּדִינָא אַתְּ הַחֶרֶב וְהַרִיגָה לַהֲרוּג בְּדִין תּוֹרָה, וְלְקַטְוֵלָא בְּדִקְוָא יְאוּת וְכֵן לַהֲרוּג כְּמוֹ שְׁצִירִךְ בְּמַלְחָמָה, כְּמ"ש לֹא תַחִיָּה כֹל נִשְׁמָה, וְזֶה וּזְרַח מִשְׁעִיר בְּפֶרְסוּם לְעֵינֵי כָל. הִדָּא הוּא דְכְּתִיב זֶהוּ שְׁכַתוּב (דְּבָרִים לֵג, כֵּט), וְאַשְׁרֵי חָרַב גְּאוּתְךָ פִּירוּשׁ אֵף עַל גַּב דְּלֹא הָוָה דִּילְךָ. אַע"ג שֶׁהַחֶרֶב לֹא הִיְתָה שְׁלֶךְ, נִיתֵן לְךָ הַחֶרֶב לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ לְפַעֲמִים בְּשִׁבִיל מִצְוֹת, וְנָטַל בְּהַהוּא בְּרַבְתָּא דְאַפְשִׁיט מִנִּיהּ רַח"ב וְעִיר וְלֶקַח הַקְב"ה מֵאוּתוֹ הַבְּרַכָּה שֶׁהַפְּשִׁיט מִמֶּנּוּ רַח"ב רַק מַעַט, בְּמָאן דְּאוּפַעַע וְעִיר מִבְּרַבְתָּא דְלַהוּן כְּמוֹ שֶׁהוֹפִיעַ לָהֶם הָאָרָה מוֹעֲטָת מִהַבְּרַכָּה שֶׁל יִשְׁמַעֲאֵל, לְמַעַבְדַּד פְּרִיָּה וְרַבִּיָּה כְּדִי לַעֲשׂוֹת מִצְוֹת פְּרִיָּה וְרַבִּיָּה שֶׁהִיא עוֹנָת ת"ח מֵעַרְבֵי שְׁבַת לְעַרְבֵי שְׁבַת. בְּגִין כֵּךְ בְּשִׁבִיל זֶה שִׁנָּה בְּלִשׁוֹן הוֹפִיעַ מִחֶרֶץ פְּאָרָן שֶׁמֵרָאָה עַל הָאָרָה מוֹעֲטָת, וְלֹא כְּתִיב וְזָרַח וְלֹא כְּתוּב וּזְרַח כִּי זָרַח זֶה בְּפֶרְסוּם, וּמִצְוֹת עוֹנָה הִיא בְּצַנְעָה בְּסֵתֵר.

בִּיּוֹן דְּנָטַל מִתְּנֵן אֵלֵינוּ לְיִשְׂרָאֵל כִּיּוֹן שְׁלֶקַח הַקְב"ה מִתְּנוּת אֵלּוֹ לְיִשְׂרָאֵל מֵאַנְוִין רַבְרַבִּינִין שְׁלִטְוֵנִין מֵאוּתוֹם הַשְּׂרִיָּם הַגְּדוּלִים הַשּׁוֹלְטִים שֶׁהֵם ס"מ וְרַח"ב שֶׁהֵם הַשְּׂרֵשׁ שֶׁל כָּל שְׁבַעִים שְׂרִיָּם שֶׁל אוֹמוֹת הָעוֹלָם, אֲתָא וְקָרָא לְהוּ בַּא הַקְב"ה וְקָרָא לָהֶם, לְכָל רַבְבוֹת קַדְשׁ שֶׁהֵם שְׂרִיָּם שֶׁל שְׁבַעִים אוֹמוֹת הָעוֹלָם, דְּמִמֶּנּוּ עַל שְׂאָר עַמִּין שֶׁמִּמּוֹנִים עַל שְׂאָר אוֹמוֹת הָעוֹלָם. וְהִצִּיעַ לְפָנֵיהֶם אֶת הַתּוֹרָה אִם רוּצִים לְקַבֵּל אוֹתָהּ, וְאַתִּיבּוֹ לִיָּה אוּף הָכִי וְהַשִּׁיבּוֹ לוֹ ג"כ כֵּךְ, שְׂאִינֵם רוּצִים בָּהּ בְּשׁוּם אוּפֵן וְהֵם יִתְּנוּ שׁוּחַד וּמִתְּנוּת וְכו', וּמִבְּלָהוּ קַבִּיל וְנָטַל מִתְּנֵן וּמְכוּלָם קִיבֵל וְלֶקַח הַקְב"ה מִתְּנוּת, שֶׁהֵם כָּל נִיצוּצֵי הַקְּדוּשָׁה שֶׁהִיוּ אֲצִלָּם שֶׁלֹּא יִהְיֶה לָהֶם שׁוּם אַחִיזָה ג"כ, לְמִיָּהָב לוֹן לְיִשְׂרָאֵל לְתַת לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל. וּמֵבִיא ע"ז מִשֶּׁל רַשְׁב"י.

לְאַסִּיא, דְּהָוָה לִיָּה חַד מְאַנָּא מְלִיא מְסַמָּא דְחַיִּי לְרוּפָא שֶׁהִיא לוֹ כְּלִי אַחַד מֵלֹא מִסֵּם הַחַיִּים, וְנָטַר לִיָּה לְבָרִיָּה וְשִׁמְרָ אוֹתוֹ לִיתֵן לְבַנּוּ. וְהִנֵּה הִגִּיעַ הַזְּמַן, בְּעָא לְמִיָּהָב לִיָּה לְבָרִיָּה תְּהוּא פְּלִיטוֹן דְּסַמָּא דְחַיִּי שְׂרוּצָה לִיתֵן לוֹ לְבַנּוּ אֶת אוֹתוֹ כְּלִי מִיּוּחַד שְׁמֵן שֶׁל סֵם חַיִּים, אֲסִיא תְּהוּא חַפִּים הַרוּפָא הִיא חֶכֶם, אָמַר, עַבְדִּין בִּישִׁין אֵיִתְּ בְּבִיתִי אִמַר, עַבְדִּים רַעִים יֵשׁ לִי בְּבִיתִי, אִי יְנַדְעוֹן דְּאַנָּא יְהִיב לְבָרִי נְבוּפּוּא דָּא אִם יִדְעוּ שְׂאֵנִי נוֹתֵן לְבַנֵּי מִתְּנָה זוּ, יְבֵאִישׁ בְּעֵינֵיהוּ יִהְיֶה רַע בְּעֵינֵיהֶם, וְיִבְעוֹן לְקַטְוֵלָא לִיָּה וְיִרְצוּ לַהֲרוּג אוֹתוֹ.

מָה עָבַד מַה עָשָׂה הַרוּפָא, נָטַל וְעִיר מְסַמָּא דְמוֹתָא, וְשׁוּי אֶפְתָּחָא דְמְאַנָּא לֶקַח מַעַט מִסֵּם הַמוֹת וְשֵׁם עַל הַפְּתַח שֶׁל הַכְּלִי, קָרָא לְעַבְדֵּי קָרָא לְעַבְדֵּי, אָמַר לוֹן אִמַר לָהֶם: אֲתוֹן מְהִימְנֵן קְדָמִי, תְּבַעוֹן לְהַתְּחִיא סַמָּא אַתֶּם עַבְדִּים נֹאמְנִים לְפָנֵי הָאֵם תְּרַצוּ לִזְהָ הַסֵּם? אָמְרוּ, נְחַמֵּי מַאי הוּא אִמְרוּ נִרְאָה מַה זֶה הַסֵּם. נָטַלוּ לְמַטְעָם לֶקַחוּ לְטַעוּם מִמֶּנּוּ. עַד לָא אֲרַחוּ עַד

שלא הספיקו להריח ממנו, **בָּעֵי לְמִימַת רְצוּ לְמוֹת. אָמְרוּ בְּלִבֵּיהֶוּ אָמְרוּ בְּלִיבֵם, אִי הָאִי סָמָא יְהִיב לְבַרְיָה** אם זה הסם יתן הרופא לבנו, **וַיְדַאי יְמוּת, וַאֲנֵן נִירַת לְרַבּוֹנָנָא** בודאי ימות ואנחנו נירש לאדון שלנו את כל רכושנו. **אָמְרוּ קַמְיָה, מָרְנָא** אמרו לפניו, אדוננו הנכבד, **סָמָא דָּא לָא אֶתְתִּיז אֶלָּא לְבַרְךָ, וְהָא אֲנִירָא דְפּוֹלְחָנָנָא שְׂבַקְנָא גְבַךְ** סם זה לא ראוי אלא לבנך והנה גם שכר של העבודה שלנו אנחנו משאירים אצלך, **זִיל וְהַב לִיָּה לְשׁוֹחֲדָא, דִּיקְבַּל סָמָא דָּא לְךָ** ותתן לו השוחד הזה לבנך שיקבל הסם הזה.

כִּךְ הַנְּמַשְׁל, קוֹדֶשָׁא בְּרִידָא הוּא, הוּא אֲסִיָּא חֲבִים, יַדַּע דָּאִי יְהִיב אוֹרֵייתָא לְיִשְׂרָאֵל, עַד לָא אוֹדַע לֹוֹן הקב"ה הוא רופא חכם, ידע שאם יתן התורה לעם ישראל עד שלא הודיע להם לשרי אומות העולם, **בְּכָל יוֹמָא הוּוּ דְרַדְפִּין לֹוֹן לְיִשְׂרָאֵל עָלָה וְקַטְלִין לֹוֹן** בכל יום היו רודפים את ישראל על התורה והורגים אותם, **אֲכָל עֶבֶד דָּא** אבל עשה הקב"ה דבר זה עם אומות העולם, ובקש מהם בתחילה ליקח התורה והם לא רצו, **וַאֲנֵוֹן יְהִיבוּ לִיָּה מִתְנָן וְנִבְזִבְזִין בְּגִין דִּיקְבַּלִּין לָהּ** והם ג"כ נתנו לו מתנות ודורונות בשביל עם ישראל שיקבלו את התורה. **וְכִלְהוּ קַבִּיל לֹוֹן מִשָּׂה, לְמִיָּהֵב לָהּ לְיִשְׂרָאֵל** ואת כולם קבל משה כדי לתת אותם לישראל, **הָדָא הוּא דְכִתְיָב, זְהוּ מַזָּה שְׂכָתוּב (תהלים סח,יט) עָלִיתָ לְמָרוֹם שְׁבִיתָ שְׁכִי לַקַּחַת מִתְנֹת בְּאָדָם וְגו'.** ובגין כִּךְ, יִרְתוּ יִשְׂרָאֵל אוֹרֵייתָא בְּלָא עֲרַעוֹרָא ובשביל כך ירשו ישראל התורה בלי שום ערעור, **וְכִלְהוּ קַטְרוֹנָא בְּלָל** ובלי שום קטרוג. **בְּרִידָא הוּא, בְּרִידָא שְׁמִיָּה, לְעֵלָם וְלְעֵלְמִי עֲלִמְיָא** ברוך הוא הקב"ה וברוך שמו שהיא השכינה לעולם ולעולמי עולמים, שנתן לנו סם חיים שהיא התורה הקדושה, שאורך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד.

תָּא חַזִּי, עֲדִים דְּכִנֵּי יִשְׂרָאֵל בא וראה, תכשיטים של בני ישראל שקיבלו על הר סיני, **אֵלִין מִתְנָן וְנִבְזִבְזִין דְּקַבִּילוּ** אלו הם המתנות והדורונות שקבלו מהשרים של שבעים האומות. **וְכִנֵּין כִּךְ** ובשביל כך, לאחר קבלת התורה, **לָא הָוָה שְׁלִיט עָלֵיהֶוּ מוֹתָא** לא היה שולט עליהם המות, **וְלָא סְמָרָא אַחֲרָא** ולא הס"א, **וְלָא דִּי לֹוֹן דִּי נָטְלוּ אוֹרֵייתָא בְּלָא עֲרַעוֹרָא בְּלָל** ולא מספיק להם במה שלקחו את התורה בלא ערעור כלל ועיקר, **אֶלָּא דְּקַבִּילוּ נִבְזִבְזִין וּמִתְנָן מִכְּלָהוּ** אלא שקבלו דורונות ומתנות מכל השרים של שבעים האומות. **כִּיִּוֹן דְּחִטּוּ** כיון שחטאו עם ישראל, **מַזָּה בְּתִיב, וּמַזָּה כְּתוּב (שמות לג,ו) וַיִּתְנַצְּלוּ כִּנֵּי יִשְׂרָאֵל אֶת עֲדִים. אֲנֵוֹן** ומפרש מהו עֲדִים הם אותן המתנות שנאמר עליהן (תהלים סח,יט) **מִתְנֹת בְּאָדָם.** שהם כל דרכי הגוף בעוה"ז בלא תאוה אלא לשם שמים **מַזָּה אֲשֶׁתֵּאֵר מְנַהוֹן, תְּהוּא שְׁכִי** מה נשאר מן המתנות שקבלו, רק אותו השב"י, שהוא פרד"ס התורה הקדושה,

דְּכַתִּיב עֲלֵיךָ לְמָרוֹם שְׁבִית שְׁבִי וְגו', שכתוב עלית וכו', והעיקר היא תורת השב"י תורת הסוד, שב"י ר"ת שמעון בר יוחאי.

אוֹסְפוּ וְחַטּוּ הוסיפו וחסאו לאחר שמת אהרן, **מִה כְּתִיב** מה כתוב (במדבר כא, א) **וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מֶלֶךְ עָרֹד** שהוא עמלק. **וְכַתִּיב** וכתוב, **וַיִּלְחַם בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּשָּׁב מִמֶּנּוּ שְׁבִי**, ושלט ג"כ בלומדי פרד"ס התורה, כלומר שאין לימוד בטהרה והראש חושב על הפרנסה ועניני העוה"ז (ועם פל דא) ועם כל זה, **וְכָל זְמַנָּא דְיִשְׂרָאֵל תְּבִין לְאַבוּהוֹן דְּבִשְׁמִיא** ובכל זמן שעם ישראל שבים לאביהם שבשמים, **אַנּוּן נְבֻזְבּוּן** (וכלא) **יִתְתֵּד לְנַבִּייהוּ** אותן המתנות והדורונות יחזרו אליהם **וְאַתְחַפִּיין בֵּיהוּ** ועם ישראל יתלבשו באור הגדול של התורה. **וְלִזְמַנָּא דְאַתִּי**, **פְּלֵא יִתְתֵּד** ולעתיד לבא הכל יחזור לעם ישראל בחזרה, **דְּכַתִּיב**, (דברים לג) **וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתֶךָ וְגו'** אמר הרשב"י לרבי יוסי: **מִכָּאן וְלַהֲלָא אֵימָא מֶלֶךְ** תאמר אתה את דבריך.

אָמַר רַבִּי יוֹסִי: (שופטים ה, ד) **יִבְצַעְתֶּךָ מִשְׁעִיר בְּצַעְדְּךָ מִשְׁדֵּה אֲדוֹם אֶרֶץ רַעֲשָׁה** פירוש, **בְּשַׁעֲתָא דְקוּדְשָׁא בְּרִידָא הוּא תַב מִשְׁעִיר** בשעה שהקב"ה חזר לשעיר שבקש מהם שיקבלו את התורה, **דְּלֵא קַבִּילוּ אוֹרֵייתָא**, וכשלא הסכימו לקבל את התורה. **אֶרֶץ רַעֲשָׁה וְגו'** **מֵאֵי טַעְמָא רַעֲשָׁה** מה הטעם שהארץ רעשה? **בְּגִין דְּבַעֲתָא לְאַתְדָּא לְתַהוּ וּבַהוּ** לפי שרצתה לחזור כל הבריאה לתהו ובהו, **דְּהָכִי אֲתֵינִי קוּדְשָׁא בְּרִידָא הוּא בְּעֵלְמָא** היות שכך התנה הקב"ה בעולם, **אִי יִקְבְּלוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹרֵייתָא מוּטְבָא**, אם יקבלו ישראל את התורה הרי טוב, **וְאִם לֹא** ואם לא יקבלו בני ישראל את התורה, **אַתְדָּר עֲלֵמָא** אחזיר את כל העולם כולו **לְתַהוּ וּבַהוּ**. **בִּיּוֹן דְּחִמָּתָא אֲרַעָא** כיון שראתה הארץ העליונה והתחתונה, **דְּהָא אוֹמִין קוּדְשָׁא בְּרִידָא הוּא לְכָל עַמְמֵיָא** שהרי הזמין הקב"ה את כל אומות העולם, כלומר לשרים שלהם למעלה, **דִּיקְבְּלוּ אוֹרֵייתָא** שיקבלו את התורה, **וְלֵא קַבִּילוּ** ולא הסכימו לקבלה **וּמִכָּל עַמְמֵיָא לֹא אֲשַׁתְּאֲרוּ אֶלָּא יִשְׂרָאֵל בְּלַחֲוֵייהוּ** ומכל העמים לא נשאר אלא עם ישראל לבדם שעדיין לא שאל אותם, **חֲשִׁיבַת אֲרַעָא**, **דְּיִשְׂרָאֵל לֹא יִקְבְּלוּן בְּוֹתֵייהוּ** חשבה הארץ שגם עם ישראל לא יקבלו את התורה כמותם, **וּבְגִין כֵּן אֶרֶץ רַעֲשָׁה** ומשום כך הארץ רעדה והיתה רעידת אדמה גדולה וחשבו אומות העולם שהם נבלעים באדמה. **בִּיּוֹן דְּאָמְרוּ** כיון שאמרו עם ישראל **נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע**, **מִיד שְׁקֻטָה** [ב], **הָדָא הוּא דְכַתִּיב** זהו שכתוב (תהלים עו, ט) **אֶרֶץ יִרְאָה וְשָׁקֻטָה**, **יִרְאָה בְּקַדְמֵייתָא**

עיונים והארות

ב. וכל זה עשה השי"ת, מכיון שיעקב ועשו חלקו העולמות, ועתה יאמר לו יעקב, כל העוה"ז וכל הבריאה כולה עומדת יעקב לקח העוה"ב ועשו לקח העוה"ז. וא"כ, יבא עשו ויאמר ליעקב, אין לך זכות לשבת ולחיות בשום אופן בעוה"ז. והופך את העולם כולו לתהו ובהו, ואתם התחננתם לבני, תעשו

פחדה בתחילה שמא ח"ו לא יקבלו ישראל את התורה, **וְלִבְסוֹף וְשָׁקַטָה** ולבסוף נחה כאשר קבלו עם ישראל את התורה בחשק.

וְהָא חַוּוּ, בְּגִין דְּיִשְׂרָאֵל אָמְרוּ נַעֲשֶׂה ובא וראה היות ועם ישראל הקדימו נעשה לנשמע, **לֹא דַחְלִין מִן כָּל עֲשִׂיָּה דְיִכְלוּן כָּל חֲרָשֵׁי דְעֵלְמָא לְמַעְבַּד** לא צריכים לפחד משום מעשה ופעולה שיכולים כל המכשפים והקוסמים שבעולם לעשות, כלומר לא שולט ולא ישלוט בעם ישראל, **וְלֹא מִכָּל קְסָמִין וְחֲרָשֵׁין דְעֵלְמָא** ולא מכל הקוסמים והמכשפים שבעולם. **מֵאִי טַעְמָא** מה הטעם? **חַד, בְּגִין דָּא** אחד בשביל זה שהקדימו נעשה לנשמע. **וְחַד, בְּגִין דְּכֹד אַפִּיק לִזְוִן קוּדְשָׁא בְרִידָה הוּא מְמַצְרִים** ואחד בשביל שכאשר הוציא אותם הקב"ה ממצרים, **תְּכַר קַמִּיָּהוּ כָּל זַיְיָ חֲרָשֵׁי וְקְסָמִין, דְּלֹא יִכְלִין לְשַׁלְטָאָה עַלֵּיהוּ** שבר מלפניהם כל מיני מכשפים וקוסמים שלא יוכלו לשלוט עליהם על עם ישראל. מכאן נלמד שמי שמקבל עליו עול תורה, אין לו לפחד משום פחד וענין בעולם, כי התורה שומרת את עם ישראל מכל צרה שלא תבא אמנ.

מאמרי הפרשה

מדוע שמחת תורה אינה בחג השבועות

פרשת "וזאת הברכה" היא הפרשה האחרונה בספר "דברים" ובחמשה חומשי תורה. פרשת "וזאת הברכה" היא גם יום "שמחת תורה" החלה בכ"ב בתשרי בתום שבעת ימי חג הסוכות. ולכאורה צריך להבין מדוע לא חוגגים את שמחת תורה בחג השבועות, יום בו נתנה התורה?

אלא, שבחג שבועות אין השמחה שלימה, הן אמנם עמדנו בהר סיני, קיבלנו את התורה ב"נעשה ונשמע", אבל טרם ידענו טיבה ומהותה. ואילו ב"שמחת תורה", לאחר שמסיימים אנו את כל התורה לקוראה וללמדה, אז מגלים אנו כי התורה היא תורת חיים הגדושה במעשה צדקה, חסד, מוסר, ארחות חיים ואהבת הזולת, ותרי"ג מצוותיה הן תרי"ג דרכים ומסילות לאבינו שבשמים. אי לכך, שמחתנו שלמה ביום זה, עת סיימנו את חמשת חומשי התורה שעל ידה החכמנו ואורו עיינו.

משל למה הדבר דומה, למלך שחפץ היה להשיא את בתו לחתן בתנאי שלא יראנה קודם הנישואין. פחד ומורא נפל על הבחורים שביקשו להינשא עמה, שמא בת המלך אינה שפויה, או מכוערת, או בעלת מידות רעות עד שאין אפשרות לשהות במחיצתה. אחד הבחורים התגבר על חששו והסכים לתנאי המלך וכך עשה, נשא את הבת לאשה על אף האימה והפחד שמא ייכשל בנישואיו. והנה עברו הימים והתברר לחתן כי כל חששו היה לשווא, בת המלך-הכלה הינה כלילת החן והיופי, מלאה תבונה, הדר, אשת חיל עם כל המעלות הטובות הברוכות והנשגבות. שמחה אין קץ מילאה את לבו של החתן, על כי שפר עליו גורלו. רק כעת לאחר שהופג חששו, החליט לערוך מסיבה גדולה ולשמוח כיאה לחתן המלך.

עיונים והארות

טובה לקבל את התורה שלא יחרב העולם, ומה שתרכזו תקחו, זכות קיום בעוה"ז כי אם ע"י שעם ישראל עוסקים בתורה הכל שלכם, רק שלא נמות. וכך היה. א"כ, אין לאומות העולם ובמצות.

והנמשל: עם ישראל קיבל את התורה בחג השבועות מתוך חשש כבד בקרבו שמא חס ושלום אינה טובה היא עבורו. אך לאחר שלמד, וקרא בה וסיים קריאתה בפרשת "וזאת הברכה", אז עושה מסיבת שמחה והודיה לכבוד התורה.

לא רק היהודי שמח בתורה, אלא גם התורה שמחה במי שהיה ראוי לקבלה

יום "שמחת תורה" אינו נזכר בתורה, ואולם חז"ל (ילקוט שמעוני מלכים א' רמז קע"ה) קבעו להלכה ש"עושין סעודה לגמרה (לסיימה) של תורה", כלומר, כאשר מסיימים חמשה חומשי תורה, עושים סעודת מצוה. שני הצדדים - המחנות צריכים לשמוח בשמחת תורה. לא רק היהודי שמח בתורה, אלא גם התורה צריכה להיות שמחה במי שהיה ראוי לקבלה.

נאמר בתורה (דברים לג, ד), תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב. המילה "מורשה" מציינת שתהא התורה קיימת עדי עד, והיא לנו ולבנינו מורשה, ואילו לאחרים אין חלק בה, ועד עולם תהיה שייכת רק לעם ישראל. אבל אינה ירושה, כאומרם (אבות דרבי נתן י"ז, ג') התקן עצמך ללמד תורה שאינה ירושה לך. דהיינו התורה אינה ירושה סתם מעצמה, אלא למי שמתקן ומכין לבו אליה.

הקפות, היינו קניה בהקפה [באשראי] מהבורא יתברך

בשמחת תורה, כשכיבדו את הצדיק רבי שלום דובער שניאורסון בספר התורה הראשון של ההקפה הראשונה, אמר הרבי שעדיין אינו מוכן לכך. הוא ביקש לקרוא אליו את אחד החסידים שהיה סוכן סחורות, וביקשו לספר על שיטת עבודתו.

אמר החסיד, כל שיטת עבודתו של סוכן הסחורות היא באמצעות האשראי (קנייה ומכירה בהקפה). הוא לוקח בהקפה סחורה מהעיר הגדולה ומחלקה בהקפה לסוחרים הקטנים. וכאשר הם משלמים עבור הסחורה הקודמת, הוא נותן להם בהקפה סחורה חדשה.

נענה הרבי ואמר: זהו עניין ה"הקפות", אחרי ש"משלמים במזומן" בעבודה של חודש אלול, ימי הסליחות, ראש-השנה, עשרת ימי תשובה, יום כיפור, ארבעת הימים שבין יום כיפור לסוכות, סוכות, שמחת בית השואבה ושמיני עצרת, אחרי כל העבודה הזאת אפשר ללכת ל"הקפות" - לקחת ב"הקפה".

"וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בִּרְךְ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מוֹתוֹ" (לג, א)

שלושה "וזאת" כתובים ותלויים זה בזה

כתב בספר אהבת חיים (וזאת הברכה עמ' קט"ז) שבמסורה הביא ששלושה "וזאת" כתובים בתורה, "וזאת" הברכה, "וזאת" התורה, "וזאת" התרומה. רצונו לומר, החוט המשולש לא במהרה ינתק, שאם קיימת "וזאת התרומה", דהיינו שנתת מעשר ותרומה וצדקה, הקב"ה יזכה אותך ל"וזאת התורה", דהיינו שתזכה לתורה. ואחר שזכית לתורה, הן נאמר באבות (פ"ד מ"ט) כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר, אזי יקויים בך "וזאת הברכה", דהיינו שהקב"ה יוסיף לך שפע וברכה.

וזה שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים נה, כג) השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך. הרוצה להיות עשיר בחזק יד לא יוכל, כנאמר (שמואל א, ב, ט) כי לא בכח יגבר איש. וכתוב (משלי כה, כב) נבהל להון איש רע עין, לכך נאמר השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך.

והנה המגיד מדובנא בס' משלי יעקב (פרשת יתרו) המשיל לזה, משל לעני שהיה נושא משא על כתפו והולך בדרך, ראה אותו בעל עגלה, ריחם עליו והזמינו לישב עמו בעגלה. וכך היה העני עלה בשמחה וישב בתוכה. אולם עדיין המשיך לשאת את משאו על כתיפו. בראות זאת בעל העגלה תמה על מעשיו וישאלהו, למה אתה עדיין נושא את המשא על כתיפך, הלא טוב לך להניחו בעגלה? השיבו העני, "אדוני" אני מחזיק לך טובה על שנשאת אותי על העגלה, אולם די בכך, ולא אהיה מטריחך גם את לשאת את משאי?! אמר לו בעל העגלה, שוטה מי נושא אותך לא העגלה, מה הפרש יש אם תניח את משאך על כתיפך או בתוך העגלה, הכל כאחד אנכי נושא אותך!?

והנמשל הינו, "עני" הוא זה המתפרנס בצער ונושא משא העולם על סבלו וכתפו. ו"בעל העגלה" דא קב"ה, שמזמין את העני ל"עגלתו" וכה אומר לו (תהלים נה, כג), השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך. אולם העני משיבו, די לי בכך שהקב"ה נותן לי חיים בנים ובנות, לא אוסיף להטריחו עוד בפרנסתי, ואנכי אצער עצמי כדי פרנסתי ופרנסת בני

ביתי. אומר לו החכם, הן הוא הזן ומפרנס לכל ושולחנו ערוך לכל אין עוד מלבדו, וכתוב (שמואל א, ב, ז) ה' מוריש ומעשיר משפיל אף מרומם. וזה מרומז ב"וזאת התרומה" "וזאת התורה" ו"וזאת הברכה".

אבל הכסיל והשוטה לא יבין את אלו הרמזים, כמו שנאמר (תהלים צב, ז) איש בער לא ידע וכסיל לא יבין את "וזאת", לא יבין את הנאמר "וזאת", דהיינו לא יבין לא את "הברכה" ולא את "התרומה" ולא את "התורה".

לכך משה רבנו ע"ה שיודע את סוד הדבר, אומר כאן לעם ישראל, תראו אנכי בן מאה ועשרים שנה, לא היה לי משא ומתן ולא מקח וממכר ולא למדתי אומנות, ואפילו שהייתי רועה צאנו של יתרו בחינם, וכמו שנאמר (שמות ג, א) ומשה היה רועה את צאן יתרו וגו', מכל מקום נשארה לי הברכה, מפני שכל ימי הייתי מנהיג את עם ישראל ולא נשאתי חמור אחד מהם. ואפילו מה שהתעשרתי מפסולת הלוחות לא נהניתי מהם, אלא הייתי נותן את זה להוצאות הציבור, וכמו שנאמר (שמות ל, כג) ואתה קח לך בשמים ראש. "לך" משלך דייקא תקח בשמים ראש, וכדכתיב (שמות ל, לד) ויאמר ה' אל משה קח לך סמים נטף ושחלת. והנה אין דבר שלא נרמז בתורה, וזהו מה שנאמר כאן, "וזאת" הברכה אשר ברך משה איש האלהים וגו'. שאומר משה רבנו ש"הפרקמטיא" שלי היא "בזאת" הברכה, שכן כידוע ו"וזאת" היא השכינה, כל פעולותי היו לעם ישראל ולא נטלתי לעצמי.

״וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מוֹתוֹ״ (לג, א)

המשכת השפע מהכתר אל המלכות

כתב הרב חיד"א בספרו פני דוד (כאן אות י"ב) וזאת הברכה אשר ברך סופי תיבות "כתר ה'", אפשר לרמוז שהמשיך את השפע מהכתר, דהיינו מאריך, עד ה' היא המלכות, ואז בריבוי האורות והשפע נתרבו הרחמים, ובו בפרק בירך משה את ישראל.

גם כתבו בספרים שהתיבה "וזאת", נוטריקון זכות אבות תמיד, כלומר שמשה רבנו בטח בזכות אבות שתעמוד להם לעם ישראל בברכותיו. (אהבת חיים וזאת הברכה עמ' קט"ז ובעוד מקומות).

״וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מוֹתוֹ״ (לג, א)

עיקר "הברכה" היא העיסוק בתורה

כתב בספר דרש יהודה, בפסוק זה משה רמז לעם ישראל, שעיקר הברכה אצל האדם היא שיעסוק בתורה, על דרך שפירשו המפרשים (בעל הטורים דברים יא, כז) על הפסוק (דברים יא, כז) "את הברכה אשר תשמעו" סופי תיבות "תורה", לומר לך שאם האדם עוסק בתורה, תתקיים בו הברכה. לכך נאמר כאן "וזאת" - שהוא כינוי לתורה [וכמו שנאמר (דברים ד, מד) "וזאת התורה" אשר שם משה לפני בני ישראל]. היא "הברכה" - שעיקר הברכה היא על ידי התורה.

״אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״ (לג, א)

משה בירך את כל בני ישראל גם העתידיים להיות

בפרפראות לתורה (בקר, ח"ה עמ' 295) מביא מהגאון רבי חנוך צבי לוי מנבדן בספרו יכהן פאר, שלדברי חז"ל (ויקרא רבא פ' כ"ו סי' ז', וראה מנחות כט:) שהראה הקב"ה למשה לפני מותו, את כל הדורות העתידיים לבוא עד אחרית הימים, מסתבר לומר, שבברכתו כלל משה את כל הדורות העתידיים לקום בישראל. ומשום כך נוהגים שבשמחת תורה, עולים כולם לתורה, וקוראים בפרשת "וזאת הברכה", כי משה רבנו בירך את כל ישראל, ובקריאה זו נוטל כל אחד את ברכתו המיוחדת לו ממש רבנו.

״ה' מְסִינֵי בָּא״ (לג, ב)

מ"סיני" רמז למתן תורה

פשט הפסוק הינו שה' נגלה לעם ישראל בהר סיני בעת מתן תורה. והנה גם נרמז הדבר במילת מ"סיני", כי האות ס' היא כנגד מנין בני ישראל שהיו ששים רבוא בשעת מתן תורה. והאות י' היא כנגד עשרת הדברות. והאות נ' כנגד חמישים יום שלאחר מתן תורה שאחריהם קיבלו ישראל את התורה. והאות י' האחרונה היא כנגד הקב"ה שנתן לנו את תורה.

"וְזָרַח מִשְׁעִיר לָמוֹ הוֹפִיעַ מִהָרַךְ... מִיְמִינוּ אֵשׁ דָּת לָמוֹ" (לג, ב)

מדוע לישראל נאמר אנכי ה' אלוקיך ולאומות נאמר מלא תרצה ולא תגנוב?

מפסוק זה למדים חז"ל בספרי (דברים פיסקא שמ"ג) שלפני מתן תורה, הציע ה' את התורה לשאר האומות, בתחילה פנה לבני עשו, ואלה שאלו, מה כתיב בה? וכאשר נאמר להם, שכתוב בה (שמות כ, יג) לא תרצה, סירבו לקבל את התורה. כיוצא בכך נאמר לבני ישמעאל, ולבני עמון ומואב, שכתוב בתורה (שם) לא תגנוב, לא תנאף וכו', ועל כן כל האומות דחו את התורה שהוצעה להם. לעומת זאת כשהציע ה' את התורה לישראל, לא שאלו מה כתיב בה, אלא קראו פה אחד (שמות כד, ג) כל הדברים אשר דיבר ה' נעשה. ולכן זכו לקבל את התורה מפי הגבורה. והקשה לנכון בספר פרפראות לתורה (בקר, וזאת הברכה עמ' 259), מדוע הציע ה' לאומות העולם את הדיברות האחרונות, ולא פתח להם מתחילת עשרת הדיברות, כפי שעשה לעם ישראל?

והביא שהשיב על כך הגאון מוילנא, מכיון שישראל קוראים מימין לשמאל, לפיכך הוקרא לפניהם מהכתוב בלוח הימני המתחיל ב"אנכי ה' אלהיך", אבל הגויים הרי קוראים הם משמאל לימין, לפיכך הוקראו תחילה מהכתוב בלוח השמאלי, המתחיל ב"לא תרצה" ו"לא תנאף", ולכך לגבי ישראל נאמר כאן "מימינו אש דת למו".

"מִיְמִינוּ אֵשׁ דָּת לָמוֹ" (לג, ב)

הרב החיד"א באהבת דוד (דרוש טז ד"ה ודע, ועע"ש) כותב בשם דורשי רשומות, "דת למו" אותיות תלמוד, לרמזו שעיקר התורה היא התלמוד. ולדרך זו יוצא שבמעמד הר סיני השם יתעלה הגיע כש"לימינו" התלמוד.

"וְהֵם תָּבוּ לְרַגְלֶךָ... תּוֹרָה צְוָה לָנוּ מִשֵּׁה מוֹרְשָׁה קְהֵלֶת יַעֲקֹב" (לג, ג-ד)

לצאת מהגלות הרביעית בזכות התורה

ידוע מה שאמרו רבותנו ז"ל (זוהר חדש דף ט"ו רע"ב) שמשלוש גלויות הראשונות נגאלנו בזכות ג' אבות, אבל מגלות זו הרביעית שהיא בעוון ביטול תורה, כמו שנאמר (ירמיה ט, יב) ויאמר ה' על עזבם את תורת (נדרים פא.), יגאלו בזכות משה שהתורה נקראת על שמו. ואם יש לימוד תורה נגאלין מיד (עיין מ"ש בזהר חדש דף י"ב ע"ב). וזה נרמז כאן בפסוק והם תוכו לרגלך... תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, אם אתם רוצים שתתקבצו ותתקלהו מהגלות, זכרו תורת משה עבדי.

"תּוֹרָה צְוָה לָנוּ מִשֵּׁה מוֹרְשָׁה קְהֵלֶת יַעֲקֹב" (לג, ד)

"מורשה" מלשון ירושה ומלשון מוריש

לא יהיו ישראל עניים אלא בעוון ביטול תורה, כמו שנאמר, תורה צוה לנו משה "מורשה", דהיינו אם עם ישראל עוסקים בתורה, יתן להם השם את ארץ ישראל ואת בית המקדש לנחלה וירושה ו"מורשה". ואם אינם עוסקים בתורה, יהיה מורש"ה מלשון מורי"ש ומעשיר. (ליקוטי מנחת אהבת אליהו, אשרוב עמ' קפ"ח).

והנה דבר זה מרומז בריש פרשתנו, "וזאת" הברכה, אם אתם עוסקים בתורה שנקראת "זאת" כמו שנאמר "זאת חקת התורה" (במדבר יט, ב) ונאמר "וזאת התורה אשר שם משה" (דברים ד, מד). אם שמרתם "זאת", יהיה לכם "ברכה" כמו שנתברך "משה איש האלהים" שהיה להם מנהיג הדור.

ובזה יובן גם מה שנאמר (ויקרא טז, ג) "בזאת" יבא אהרן אל הקודש. היינו שבזכות התורה הנקרא "זאת" יבא אהרן אל "הקודש", "הקודש" הוא בית המקדש. גם "הקודש" הוא רמז לתורה שאנו אומרים "התורה הקדושה".

"תּוֹרָה צְוָה לָנוּ מִשֵּׁה מוֹרְשָׁה קְהֵלֶת יַעֲקֹב" (לג, ד)

"מורשה" מלשון רושם

כשקבלנו את התורה לכל אחד ואחד מאתנו נעשה רושם במצחו, וכנאמר (דברים לג, ד) תורה צוה לנו משה "מורשה", "מורשה" הן אותיות "רשומה", מלשון רושם. ורושם זה ניתן רק לעם ישראל, כפי שמסיים הפסוק, מורשה "קהלת יעקב".

"תּוֹרָה צְוָה לָנוּ מִשֵּׁה מוֹרְשָׁה קְהֵלֶת יַעֲקֹב" (לג, ד)

"צוה" בגמט' מאה ואחד פעמים שיחזור על תלמודו

אמרו חז"ל (פסחים נ:): אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו. וכיצד יתקיים תלמודו בידו? הנה אמרו רז"ל (חגיגה ט:): שעל ידי שיחזור על לימודו מאה ואחד פעם לא ישכח. וזהו שכתוב "צוה לנו", תיבת "צוה" עולה בגימט' מאה ואחד,

שאם יחזור על לימודו מאה ואחד פעמים, אזי התורה היא "לנו", שתהיה שמורה בקרבנו ולא נשכחה. וכן זהו שכתוב (תהלים קכא, א) שיר למעלות וגו' "מאין" יבא עזרי. "מאין" עולה בגימט' מאה ואחד, שאם ילמד כמספר "מאין", אזי התורה תהיה ב"עזרי" ולא ישכחה.

עוד נראה בס"ד "תורה צוה לנו", ראשי תיבות "תצל", מלשון הצלה, דהיינו שהתורה תצילהו, כמו שאמרו חז"ל (סוטה כא.) שהתורה אגוני מגנא, ואצולי מצלא.

וכן "תורה צוה לנו משה מורשה" בסופי תיבות עולה מספר שם הוי"ה ב"ה, ללמדנו שילמד את התורה לשם ייחוד קודשא בריך הוא כדי להשלים שם י"ה בו"ה, ביחודא שלים, ואזי תורתו ותפילתו תקובל, כמו שאמר ר' שמעון בן יוחאי זיע"א בזוה"ק ובתיקונים.

הכנעה וענוה סגולה שלא לשכוח התורה

כתב הגאון חיד"א בספרו כסא רחמים (על אבות דר' נתן רפי"ז ד"ה רמז), דהכנעה וענוה הוי סגולה שלא לשכוח את התורה. וזה נרמז גם כאן צוה לנו "משה", והן על משה נאמר (במדבר יב, ג) והאיש משה עניו מאד.

"תוֹרָה צְוָה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרְשָׁה קְהִילַת יַעֲקֹב" (לג, ד)

לכל אחד ואחד יש חלק וירושה בתורה הקדושה

תורה צוה "לנו", הנה פשט הפסוק "לנו" לכולנו, שהתורה ניתנה לכל עם ישראל. כמו שמספר המדרש (ויקרא רבה ט, א), מעשה ברבי ינאי, שראה אדם מכובד ונשוא פנים. חשב בו שאדם גדול הינו, ושאלו, האם יאות מר להתארח בביתו? אמר לו, הן. הכניסו לביתו, האכילו והשקהו, והחל לשוחח עימו בדברי תורה. בדקו במקרא, ומצאו ריק, בדקו במשנה, ומצאו בור, באגדה, ומצאו נעור, בתלמוד, ולא ידע מאומה. ראה האורח שרבי ינאי מצטער על שאירח בביתו בור ועם הארץ. קם ממקומו, תפס בידו של רבי ינאי והרעים בקול "כספי ירושתי מופקדים בידך, ואינך נותנם לי".

תמה רבי ינאי, התקומם ומחה, על איזו ירושה אתה סח? אמר האורח, פעם עברתי לפני בית הספר, ושמעתי את הנערים משננים את הפסוק, תורה צוה לנו משה, מורשה "קהילת יעקב", "קהילת ינאי" לא אמרו, אלא "קהילת יעקב". כלומר, התורה מורשה לכל ישראל היא, וגם אני בכלל הברכה ועל כן עליך ללמד אותי את התורה. שאם אדם ניהן ביתר כשרון ושקידה, ונטל חלק רב יותר בתורה, הרי התורה בפקדון בידי, ללמדה לאחרים, ששאר ישראל תובעים אותו "ירושתי בידך". וכמו שאמרו (אבות פ"ב מ"ח) אם למדת תורה הרבה, אל תחזיק טובה לעצמך, כי לכך נוצרת. "לכך נוצרת", שלא להחזיק את הטובה לעצמך, אלא לחלקה לאחרים, כי יד כל ישראל שוה בתורה. ואדרבה, רבים מבני תלמידי החכמים אינם זוכים לכתר תורה, כדי שלא יאמרו שהתורה ירושה להם, וכך הורונו חז"ל (נדרים פא.) להזהר בבני עניים, שמהם תצא תורה.

"תוֹרָה צְוָה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרְשָׁה קְהִילַת יַעֲקֹב" (לג, ד)

קיום כל מצוות התורה אפשרי רק כשעם ישראל מלוכדים

כתב הכתב סופר (על התורה, כאן) אדם יחידי אינו יכול לקיים את כל המצוות שבתורה, שכן ישנן מצוות שאינן נוהגות אלא אצל כהנים, ואצל לויים, וכדו'. אולם בזמן שישראל מלוכדים כאיש אחד, ומחבבים איש את רעהו, אזי נחשב כל העם לאיש אחד, וממילא נחשבות המצוות שעושה כל יחיד, כאילו נעשו על ידי כל ישראל, וזוה נחשב כאילו כל אחד ואחד מעם ישראל מקיים את כל המצוות שבתורה. וזהו שאמר כאן הכתוב "תורה" אשר "צוה לנו משה" לא תוכל להיות לנו ל"מורשה" נצחית, ולא נוכל לקיים את כולה, אלא אם כן תהיה "קהילת יעקב", כשהיו ישראל כולם מלוכדים כגוף אחד.

"תוֹרָה צְוָה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרְשָׁה קְהִילַת יַעֲקֹב" (לג, ד)

התורה כ"מאורסה", שמתחשבים בדעתה בכל ענין

בעל השרידי אש (מוכא בספר עזרי מעם ה', כאן) מבאר על פי מה ששינונו בגמרא בפסחים (דף מט:): אל תיקרי "מורשה" אלא מאורסה. רבים האנשים המכבדים את התורה, אך יש בהם המתייחסים אליה כאל אוצר נחמד אשר באוצרותיהם, דבר עתיק ויקר ערך, אולם הם אינם שואלים את התורה כיצד יש לנהוג בשאלות החיים. אנשים אלו מכבדים את התורה כפי שהם מכבדים את זקניהם הבאים בימים, ואף מהדרים בכבודם, אולם לא יתייעצו עימם בבעיות החיים, כי יאמרו מה כבר מבינים הזקנים בטעמים וברוחם של הצעירים. על כגון אלו אמרו חז"ל, אל תיקרי לתורה

"מורשה" מלשון ירושה, כלומר אל תתייחסו אליה כאל ירושה עתיקה שנפלה לכם משנים קדמוניות, וכמו זקנים שיש לכבדם, אך לא להתחשב בדעותיהם, אלא עליכם להתייחס לתורה כאל "מאורסה", כדבר אהוב וחשוב, שמתיעצים עמה ומתחשבים בדעתה בכל ענין.

"תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב" (לג, ד)

התורה אינה עוברת בירושה

הגמרא בפסחים (דף מט:) דורשת את פסוקנו, אל תקרי "מורשה" אלא "מאורסה". ונשאלת השאלה, מה הקשר בין "מורשה" לבין "מאורסה"? אומרים רבותנו (בעל הטורים, כאן), אם היה כתוב רק מורשה, היינו חושבים שאת התורה אפשר להעביר בירושה, והיא טעות חמורה וכמאמר המשנה באבות (פ"ב מ"ב) התקן עצמך ללמוד תורה, שאינה ירושה לך. וכך הוא בב"ב (דף ק"ט:) מורשה ולא יורשים. וישנו נוסח רחב יותר באבות דרבי נתן (פרק ל') והתקן עצמך ללמוד תורה, שאינה ירושה לך, שאילו הייתה התורה ירושה לך, היה אדם מורישה לבנו ולבן בנו עד סוף כל הדורות, שכן מצינו במשה, שבשעה שהיה סבור שבניו עומדים תחתיו, אמר (במדבר כז, טו) וידבר משה אל ה' לאמר, יפקד ה' אלהי הרוחות לכל בשר איש על העדה. אומר לו הקב"ה (שם יח) קח לך את יהושע בן נון. עד כאן. ללמדך, שהתורה אינה עוברת בירושה. לכך דרשו אל תקרי "מורשה" - שאינה ירושה, אלא "מאורסה" שיש לטרוח ולהשיג את התורה כפי שהחתן טורח להשיג את ארוסתו. וכמו שאירוסין לא נעשים ברגע אחד, אלא שלב אחד שלב, כך הוא גם בקנין התורה.

הפסוק הראשון שמלמדים קטן

ולכך חז"ל מלמדים אותנו (סוכה מב.) תנו רבנן, קטן היודע לנענע, חייב בלולב. להתעטף, חייב בציצית. לשמור תפילין, אביו לוקח לו תפילין. יודע לדבר, אביו מלמדו תורה וקריאת שמע. ושואלת הגמ' תורה מאי היא? דהיינו מה הדבר שהאב מלמד את בנו בתחילה, אמר רב המנונא, תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב. זה הדבר הראשון, שמלמדים ילד קטן, ברגע שהוא מתחיל ללמוד תורה.

אף שמושה רבנו היה ראש ישראל, לא יכל למנות בניו אחריו מנהיגי ישראל

שואל הרב ברוך רוזנבלום, מדוע מלמדים את התינוק בתחילה דווקא פסוק הזה? ומשיב, זאת משום שבאים ואומרים לילד, אתה מתחיל עכשיו ללמוד תורה, דע לך, תורה לא תקבל במתנה, הנה אף שמושה רבנו היה ראש לכל ישראל, לא ניתנה לו האפשרות למנות את בניו אחריו לשמש כמנהיגי ישראל. ויהושע בן נון קיבל את הזכות להנהיגם. והסיבה לכך היא משום שהתורה אינה עוברת בירושה, אלא תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, אל תקרי מורשה אלא מאורסה. שלב אחר שלב, נדבך אחד נדבך, כל שלב, מקרב אותך יותר אל הדרגה הזאת של האירוסין עם התורה. לכן מבאר רש"י (כאן) "תורה", אשר צוה לנו משה, מורשה היא לקהלת יעקב, אחזונה ולא נעזבנה.

כל דור מעביר את הלפיד לדור שבא אחריו

מסופר שבאחת הפעמים עת נכנס "החפץ חיים" להיכל הישיבה, הבחין בכמה תלמידים המפטטים מחוץ לבית המדרש ומבטלים את זמנם לריק, כשראה זאת הח"ח ניגש אליהם וכה אמר, ברצוני לספר לכם סיפור שהינו משל. בעיירה אחת היה אדם שיצא מדעתו והלך ועקר שני פסי רכבת מהמסילה על מנת להניחם כקורות לביתו. כמובן שכל הקהילה קמה על רגליה ודרשה ממנו להחזירם מיד למקומם. אולם האיש בשלו, פסי הרכבת שלי הם. צעק אליו אחד מבני הקהילה, שוטה שכמוך! יש לך מושג איזה אסון יכול להיגרם כתוצאה ממעשיך?! הסתובב האיש לעברו כשבת צחוק על פניו והפטיר ואמר, אמור נא לי הנראה לך ששני הפסים הללו מתוך אלפי הקילומטרים של המסילה, הן אלו שיפריעו?!...

המשיך החפץ חיים והסביר לתלמידיו, התורה עוברת בירושה אלפי דורות, "תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב" כל דור מעביר את הלפיד לדור שבא אחריו, וכדי להעביר זאת נכון, עלינו לשבת וללמוד, ואילו אדם שמאבד זמן יקר של לימוד תורה, למעשה מפרק את המורשת, דומה הוא לאיש המפרק מעט פסי רכבת מהמסילה... למראית עין נראה שהוא מבזבז בסך הכל כמה דקות של לימוד, אבל הנוק שייגרם מכך עצום מימדים... שמעו התלמידים ונכנסו מיד להמשיך בלימודם...

"יחי ראובן ואל ימת" (לג, ו)

אם יחיה ודאי שלא ימות, ומהו כפל הלשון

יש לשאול דלכאורה יש כפילות בלשון הפסוק "יחי ראובן ואל ימת" - דזה ודאי שאם האדם חי ודאי שלא ימות. וראינו בתרגום אונקלוס (כאן) שתרגם, יחי ראובן ולא ימות מוות נוסף. ופירש דבריו רבנו בחיי זצ"ל (כאן) על פי הקבלה, שלא ישוב עוד בגילגול, אלא יהנה לעד מזיו השכינה. והבטחה זו הובטח השבט כולו, כמבואר שם. הבטחה דומה הובטח לדניאל שלא יחזור בגילגול לעולם. שכך נאמר לו (דניאל יב, ג) ותנוח ותעמוד לגורלך לקץ הימין, וכמבואר בזהר הקדוש (ח"א דף נט ע"ב).

"אתה גלגול דניאל איש חמודות"

ובעניין זה נביא מעשה שאירע בימי המקובל האלהי רבי שמעון לביא זצ"ל מטריפולי, שהגיע לעירו איש אחד מארץ מרחקים, עטוף איצטלת חכמים ומתחזה לחכם הרזים, ואמר שמכיר הוא בחכמת הפרצוף וידע לומר לכל אדם איזה גילגול הוא, ונשמת מי שוכנת בקירבו, על מה נשלח לעולם ומה עליו לתקן כדי לזכות במנוחה נכונה ובכפרה גמורה. והיה עושה תיקונים וגוזר צומות וסיגופים.

באו המונים ושיחרו לפיתחו, ביקשו תיקון לנפשם וכפרה לעוונם.

שמע רבי שמעון לביא ושלח אחריו שיבוא אצלו, להודיעו סוד נשמתו ורזי תיקונו, והלה, בגאוותו וברמות רוחו, סירב לבוא.

התאזר רבי שמעון בענוותנותו, חליץ תפיליו והלך אל האיש. עמד לפניו וחילה את פניו, שיאמר גילגול מי הוא, ומה תיקונו.

הביט הלה בפני המקובל האלהי בעיון רב, וה' הכשילו לגלות קלונו, ואמר, כבודו הוא גילגולו של דניאל איש חמודות. כשמעו כן, צעק הרב צעקה גדולה ומרה, צא מהרה, איש בליעל וחנף צבוע, הלא כבר אמרו חז"ל, שה' בישר לדניאל שינוח בשלום ולא יתגלגל עוד! אז נסבו עליו בני העיר, וגרשוהו מהעיר בחרפה...

"ידינו רב לו ועזר מצריו תהיה" (לג, ז)

"ידינו רב לו" בשעה שהרג את עשו, וכיוון שזכה לעקור ע"ז ראוי לברכה "ועזר מצריו תהיה"

כתב הרב חיד"א בספרו נחל קדומים (כאן, וזאת הברכה אות ה') שאפשר לפרש את הפסוק הזה בהקדים דברי חז"ל (בראשית רבה פרשה ע"ג סי' ז') שאין אומה של עשו נופלת אלא ביד בניה של רחל. והקשה מהרח"א ז"ל בס' עץ החיים שהרי אמרו בספרי (דברים פיסקא שמ"ח) "ידינו רב לו" זה בשעה שהרג יהודה את עשו. וא"כ מצינו שעשו נפל ביד יהודה ולא ביד בניה של רחל? ועיין מה שתיירץ הרב ז"ל.

ואפשר לומר שזה היתה תפילתו של יעקב אבינו ע"ה וברכתו ליהודה (בראשית מט, ח) ירך בעורף אויביך, וכמו שאמרו חז"ל באגדתא דבראשית שהרג את עשו ונתקיימה ברכתו. וא"כ זה מה שנאמר כאן "ידינו רב לו". וכמו שכתב רבנו אברהם אבן עזרא ז"ל (כאן) ש"יספיקו לו ידיו ולא יהא צריך למי שיעזרהו". ע"כ. ולפי דרכנו יובן שבא לחדש בזה שלא הוצרך יהודה עזר מבניה של רחל בשביל להרוג את עשו. לפי שיעקב אבינו ע"ה כבר התפלל שיהרג עשו על ידי יהודה, במה שבירכו "ירך בעורף אויביך", ולכך נאמר כאן "ידינו רב לו", שזה בשעה שהרג את עשו. וכיוון שזכה יהודה לעקור עבודה זרה, ראוי לברכה, לכך ממשיך הפסוק "ועזר מצריו תהיה".

"ידינו רב לו ועזר מצריו תהיה" (לג, ז)

האויבים יסתכסכו בינם לבין עצמם ואנחנו ניוושע

"ועזר מצריו תהיה", פירש הילקוט מעם לועז זצ"ל (כאן) שלא יצטרכו כלל למלחמה, אלא האויבים יסתכסכו בינם לבין עצמם ותהיה חרב איש באחיו, ואנו ניוושע.

ועזר "מצריו" אותיות מיצרו

שנינו בסוכה (דף נב:) יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום, ואלמלא הקדוש ברוך הוא עוזרו, אינו יכול לו, שנאמר (תהלים לז, לב) צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו, ה' לא יעזבנו בידו. וכתב הרב בני שלמה (אמסלם, כאן) שזה מה שנאמר "ועזר מצריו תהיה", "מצריו" אותיות מיצרו. דהיינו שה' יהיה לו "עזר מצריו"- עזר מיצרו. אך זאת בתנאי ש"ידינו רב לו", שבתחילה פועל האדם נגד יצר הרע בכל יכולתו, ואז ה' עוזרו לנצחו.

"ישימו קטורה באפך וכליל על מזבחך, ברך ה' חילו ופעל ידיו תרצה מחץ מתנים קמיו ומשנאי מן יקומו" (לג, י - יא)

פסוק זה על אהרן נאמר

כתבו רבותנו בעלי התוספות בהדר זקנים (כאן) שהפסוק "ישימו קטורה באפך" על אהרן נאמר, שעצר את המגפה בקטורת, "ופעל ידיו תרצה" שכיפר על בני ישראל על ידי הקטורת שהקריב. "מחץ מתנים קמיו" שחבק המלאך ועצרו. כפי שאמר ר' אבא בשם ר' לוי, כשראה אהרן את המלאך מתרים כנגדו ומפיל חללים, נתן מחתה של קטורת לפניו, שנאמר "ישימו קטורה באפך", להודיעך כמה חביבה הקטורת לפני הקב"ה.

"שמח זבולן בצאתך ויששכר באהליך" (לג, יח)

המחזיק תורה ישמח אף בצאתו מן העולם

מי שמחזיק ביד לומדי תורה, הקב"ה נותן לו שפע וברכה בעולם הזה, וגם אחר פטירתו מן העולם, נוטל חלק משכר הלומדים המתפרנסים מממונו, וכאשר נפסק בשלחן ערוך (יו"ד סי' רמ"ו ס"א ברמ"א). וזהו שנאמר כאן שמח זבולן "בצאתך", כלומר "זבולון" הוא המחזיק תורה "שמח" אף לאחר "צאתך" מן העולם, לפי שהיושבים באהליך, מתפרנסים מממונו ועוסקים בתורה.

הסכם יששכר וזבולון רק קודם ללימוד ולא לאחר שבזה בוז יבוז לו

רש"י (כאן) פירש וזה לשונו, זבולון ויששכר עשו שותפות, זבולון לחוף ימים ישכון ויוצא לפרקמטיא בספינות ומשתכר, ונותן לתוך פיו של יששכר. [דהיינו זבולון היה עוסק במסחר ומפרנס את יששכר] והם [שבט יששכר] יושבים ועוסקים בתורה. לפיכך הקדים זבולון ליששכר [בפסוק כאן הוקדם זבולון ליששכר אף שיששכר גדול מזבולון], שתורתו של יששכר, היתה על ידי זבולון.

בגמרא (סוטה כא.) דרש עולא את הפסוק (שיר השירים ח, ז) אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה וגו' בוז יבוז לו, על המבקש לקנות בכסף את זכות התורה של רעו, לא יתכן הדבר, אלא בוז יבוז לו. אולם מוסיף עולא, שאין הכוונה שיש לבוז לעזריה שעזר בממון לשמעון אחיו כדי שיוכל ללמוד תורה [ולכן נקרא אחיו "שמעון אחי עזריה"], שכן תורתו היתה בזכות אחיו, וכן אין הכוונה לר' יוחנן שהיה מתפרנס על ידי בית הנשיא ולכן היה לנשיא חלק בתורתו. אלא כוונת הכתוב להלל ושבנא, שהיו אחים, הלל עסק בתורה ושבנא עסק במסחר. לבסוף, לאחר שלמד הלל תורה, הציע לו שבנא להשתתף עמו יחד בריוח עסקיו של שבנא יחד עם לימודו של הלל, שעל כגון זה יצאה בת קול ואמרה, "אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה וגו' בוז יבוז לו!"

והגמרא צריכה ביאור, מה הוא ההבדל בין עסקם של שמעון ועזריה ושל ר' יוחנן והנשיא שהיה משובח, לבין עסקם של שבנא והלל שעליו נאמר בוז יבוז לו? והנה התבאר הענין ברמ"א (יורה דעה סימן רמ"ו ס"א), שהמימרא מדברת על הסכם יששכר וזבולון, והחסרון בהסכם שביקש שבנא לערוך עם הלל היה, שרצו לחלוק ביניהם את לימוד העבר, ולא את הלימוד שמכאן ואילך, ועל כך אמרו חז"ל "בוז יבוז לו", כי לא ניתן לרכוש זכות של תורה שכבר נלמדה, אלא רק אם מסייעים מראש ללומד בעזרה כלכלית, ובוז מאפשרים לו ללמוד, אזי יקבל המסייע ללומד חלק מתוך שכרו של הלומד, לפי שבזכותו יכול הלומד לעסוק בתורה. לא כן אם כבר עסק בתורה, כיצד יתכן שישלם ממון כדי לקבל חלק בשכרו של הלומד, וכי התורה למכירה עומדת, על כך נאמר בוז יבוז לו.

וכך התבארו הדברים בבית יוסף (יורה דעה סי' רמ"ו) ומקורו מדברי רבנו ירוחם בספר תולדות אדם וחווה (נתיב שני, סוף חלק רביעי) וזה לשונו, העוסק בתורה, קודם שיעסק יכול להתנות שיעסקו חברו בסחורה ויטול חלק מלימודו, כמו יששכר וזבולון. אבל אחר שעסק כבר ונותן לו חלק בשביל ממון, אינו כלום, כדכתיב "אם יתן איש את כל הון ביתו" וגו'. וזה ענין הלל ושבנא כדאיתא בסוטה. ומסתברא שהעסק אבד, שכבר בטל חלקו, כך כתבו המפרשים. עד כאן לשונו.

בשו"ת טוב טעם ודעת (חלק א', סימן רי"ז), הביא הגאון רבי שלמה קלוגר מבראדי, בשם רבו ר' חיים יהודה, שדין זה נרמז בפסוק שלפנינו, "שמח זבולון בצאתך ויששכר באהליך", "שמח" דוקא בסדר הזה, קודם זבולון צריך לתת, ואחר כך ילמד יששכר ליכות שניהם. אבל להיפך, שקודם יששכר ילמד ואחר כך זבולון יתן, לא יועיל... (מתוך שלל רב).

"שְׂמַח זְבוּלוֹן בְּצִאתְךָ וַיִּשְׁשֶׁכֶר בְּאַהֲלֶיךָ" (לג, יח)

תומכי התורה מוגנים מהיצר בכל עת ואילו לומדי התורה רק בעת עיסוקם בתורה

פירש הגאון רבי חיים אלפנדרוי זצ"ל, כל יאמר מחזיק התורה, שאמת שמקבל הוא שכר עצום ורב לעתיד לבוא, אבל העוסק בתורה הרי הוא מוגן בפני היצר הרע, כמו שאמרו (קידושין ל:): שהתורה תבלין ליצר, ואילו התומך בלומדי התורה, חסר תבלין זה. לא כן הוא, אלא היפוכו של דבר, לומד התורה אינו מוגן על ידה אלא בעת עיסוקו בה, וכמו שאמרו (שם בקידושין, במשל על התורה), משל לאדם שהיתה לו מכה ואמרו לו, כל זמן שהרטיה עליה אין היא מעלה מוגלה. ועל כן אמרו חז"ל (סוכה נב:): אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש. אבל התומך בלומדי התורה מוגן מפני היצר הרע כל העת. וזהו שנאמר, "שמח זבולון", שמח תומך התורה, גם "בצאתך". מה שאין כן "ויששכר", לומד התורה, "שמח" רק "באהליך" לפי שאינו מוגן מפני היצר הרע אלא רק "באהליך", בעת לימודו והסתופפותו באוהלי תורה בלבד.

המחזיק תורה אף שלא זכה בעצמו ללמוד בעלמא הדין בעוה"ב ילמדוהו תורה

כתב הבני יששכר (חודש סיון מאמר ה אות יג) יש להבין "שמחה" זו מה עושה? גם מה שינוי ביששכר שנאמר "באהלו" ואילו בזבולון "בצאתו"? ויש לומר דאיתא בדברי רבותנו ז"ל (ילקוט ראובני פרשת ראה) שהמחזיק לומדי תורה בעולם הזה, אף שלא זכה בעצמו ללמוד בעלמא הדין, אזי בעולם הבא ילמדוהו תורה. גם ידוע כי עיקר השמחה היא שמחת התורה, כנאמר (תהלים יט, ט) פקודי ה' ישרים משמחי לב, וכמו שכתב הרמ"א בשו"ת הרמ"א (סי' ה) שמי שלא טעם שמחת התורה, לא טעם שמחה מימיו. וכיון שהשמחה האמיתית היא שמחת התורה, לכך נאמר "שמח זבולון" - שלא זכה בעצמו ללמוד תורה כאן בעולם הזה ולשמוח, אלא זכה רק להחזיק תורה, אימתי תהיה שמחתו שלימה, רק "בצאתך" מהעולם הזה, שרק בעולם הבא תהיה שמחתו שלימה, לפי שאז ילמדוהו תורה. ואילו יששכר שהם לומדי התורה בעצמם, "שמח" גם "באהליך", שהם שמחים גם בעולם הזה שהוא כאוהל, שכן עיסוקם בכל עת בתורה המשמחת לב.

"שְׂמַח זְבוּלוֹן בְּצִאתְךָ וַיִּשְׁשֶׁכֶר בְּאַהֲלֶיךָ" (לג, יח)

"זבולון" "שמח" רק "בצאתך" מן העולם, אולם יששכר "שמח" "באהליך" בעולם הזה, שזוכה לאריכות ימים ברכת זבולון תתבאר יפה בהקדם דברי החכם מכל אדם (קהלת ז, יב) כי בצל החכמה בצל הכסף, ויתרון דעת החכמה תחיה בעליה. וכך ביאור הפסוק, הלומד תורה והתומך בו, שווים בשכרם בעולם הבא וזהו "בצל החכמה" - התורה, "בצל הכסף" - התומך בתורה. אך "יתרון דעת החכמה" - העוסק בתורה יש יתרון בכך שהחכמה "תחיה בעליה" בעולם הזה, כי התורה מאריכה ימיו של אדם, כנאמר (משלי ג, טז) אורך ימים בימינה, אורך ימים לעוסקים בה לשמה. מעתה כך נפרש את הפסוק שלפנינו, "שמח זבולון בצאתך" - זבולון יכול לשמוח רק בצאתו מן העולם, בעת שיבוא לעולם הבא, שאז שכרו שווה לשכרו של יששכר. אבל יששכר "באהליך", ליששכר יש לשמוח גם כאשר הוא "באהליך" - כאן בעולם הזה [הנמשל לאוהל עראי], לפי ששכרו ניתן לו גם בזה העולם, שזוכה לאריכות ימים. (להתעדן באהבתך).

"עֲמִים הֵרַ יִקְרְאוּ שֵׁם יִזְבְּחוּ זִבְחֵי צֶדֶק" (לג, יט)

"עמים" הם עמי הארץ שיקראו לבעלי תורה "הר יקראו" - יקראוהו בתואר רב

כתב רבנו אפרים (בפירושו על התורה כאן) "עמים", רמז לעמי הארץ ש"יקראו" לבעלי התורה, "הר" שיקראוהו הר', דהיינו יקראוהו בתואר כבוד הרב, ובה יתנו כבוד לתורה.

ולדרכו ניתן להמשיך את ביאור הפסוק, וכשיתנו עמי הארץ כבוד לתורה, הרי זה חשוב לפני כאילו "זבחו זבחי צדק", ובשכר זה יזכו "כי שפע ימים יינקו" לפי שכל המכבד את התורה זוכה ונוחל את העולם הזה ואת העולם הבא.

"וּלְגַד אָמַר בְּרוּךְ מְרַחֵב גֹּד פְּלִיבֵיא שְׁכָן וְטָרַף זְרוּעַ אַף קְדָקֵד" (לג, כ)

"ברוך" הוא ה"מרחיב" ומענג את "גד" - יום השבת, ובה יזכה להיות "כלביא"

נראה בס"ד לבאר את הפסוק על פי מאמר רז"ל (שבת קיח). שהמענג את השבת נותנים לו נחלה בלי מצרים, ונותנים לו משאלות לבו, וכל זה אם בימי החול יסתפק במועט. וזהו הנאמר כאן בכתוב "ולגד אמר" - משה רבנו ע"ה, "ברוך מרחיב גד", "גד" הוא היום השביעי העולה כמספר ג"ד, ברוך הוא המרחיב ומענג את השבת בתורה, בתפילה

ובאכילה, והעושה זאת יזכה להיות "כלביא שכן וטרף זרוע אף קדקד" שיכנעו כל אויביו תחתיו, כי על ידי שמירת השבת מקרב את הגאולה, כדאיתא בזהר חדש (ח"א דף מט ע"ב).

"וּלְגַד אָמַר בְּרוּךְ מְרַחֵב גַּד פְּלָבִיא" (לג, כ)

העשיר שהיה נותן צדקה כמנין שם המבקש

בדרך צחות יתבאר הפסוק, על פי מעשה בעשיר שהיה נותן נדבה כמספר שם המבקש. פעם בא עני פיקח ממרחקים לקבץ נדבות, והעשיר נתן לו רק מעט צדקה, לפי מספר שמו שהיה גד. לשנה אחרת שב לקבץ אצל העשיר, וכששאלהו העשיר לשמו, השיב ששמו הינו "ארתחסתא"... העשיר הכיר בו שבשנה הקודמת הגיעו, והן אז אמר ששמו גד, וישאל את העני לפשר הדבר. וזה השיבו בפיקחות, הן הלא נאמר בפסוק "ברוך מרחיב גד", לפיכך הרחבתי את שמי שהיה מקודם "גד". העשיר בשומעו את דברי פיקחותו, נתן לו בשמחה צדקה כמספר "שמו".

"גד" יעשה לו, כשיהיה "מרחיב" ונותן צדקה

"גד" היינו לשון מזל! אימתי מתברך אדם ב"מזל טוב", אם הוא "מרחיב גד" כשהוא נותן "בהרחבה" צדקה. גם "גד" ראשי תיבות "גמול דלים", והוא כאימרה הידועה (כתובות טו): מלח ממון חסר, כלומר הרוצה שממונו יתקיים בידו, עליו לחסרו לצדקה, וחסרון זה יהיה לו לקיום ממונו. "כלביא" ראשי תיבות כי לא במותו יקח אחריו.

"וַיֵּרָא רֵאשִׁית לוֹ" (לג, כא)

משה רבנו לבדו השיג את הנבואה עד שורשה

"וירא ראשית לו", יש לפרש לפי דרכו של רבנו בחיי זצ"ל (כאן ד"ה וענין המדרש) שפסוק זה על משה רבנו נאמר, שהתנבא באספקלריא המאירה הנקראת "ראשית". ולדרכו יש לבאר, שכל הנביאים קיבלו נבואתם ממרום, אבל אפילו הם עצמם לא השיגו כל מה שטמון וצפון בנבואה, על כל המשמעות והסודות שבה. בשונה ממה רבנו שהשיגה עד השורש, עם כל הבחינות והמשמעות, וכל הפירושים הרזים והסודות, וזהו "וירא" - ראה בנבואה "ראשית לו" - עד שורשה וראשיתה.

"וּלְאֲשֶׁר אָמַר בְּרוּךְ מְבַנֵּים אֲשֶׁר יְהִי רְצוֹן אֲחִיו וְטַבֵּל בְּשֵׁמֶן רְגֵלוֹ" (לג, כד)

רמז בפסוק לרשב"י שיגלה סודות התורה שיעשו נחת לבורא

הגאון הקדוש הרב יעקב אבוחצירה זיע"א בסוף ספר גנוזי המלך מביא שבפסוק זה יש רמז נאה לכבוד רשב"י ז"ל דהנה "מאשר שמנה לחמו והוא יתן מעדני מלך" הראשי תיבות עולים בגימט' "שמעון" בדקדוק, והוא רמז שיבוא רשב"י ויגלה את סודות התורה לישראל, לכך אמר "שמנה לחמו" שסודות התורה שמנים ועולים על כל הדרושים, "והוא יתן מעדני מלך" ועל ידיהם יתן מעדנים וכתרים למלכו של עולם. ודפח"ח.

"רֶכַב שָׁמַיִם בְּעִזְרֶךָ" (לג, כו)

"רכב שמים" - שולט על השמים, יהיה "בעזרך"

"רכב שמים", פירש רבנו הרמב"ם זצ"ל (כמורה הנבוכים ח"א פרק ע'), שהמילה "רכב" מורה על שליטה על הדבר, כדרך שהרוכב מושל על מרכבו, ולכך "רכב שמים" פירושו שהבורא יתעלה הוא השליט בכל הכוחות העליונים הממונים על ההנהגות בעולמנו, מעל כל השרים והמלאכים וכוחות הטבע, שהכל בידו. והברכה היא שהוא יהיה "בעזרך", ואם רוכב שמים בעזרנו, אשרינו.

"מְעַנָּה אֱלֹהֵי קֹדֶם וּמַתַּחַת זְרַעַת עוֹלָם" (לג, כז)

רבש"ע מושל בעליונים ובתחתונים

"מענה אלהי קדם" פירושו רבותנו בעלי התוספות בהדר זקנים (כאן), "מעונה" הוא "מעון" של הקב"ה בשמים, שהוא [הבורא] "קדם לכל". "ומתחת זרועות עולם" כלומר [אף] מתחת השמים הוא מושל כמו בעליונים, והוא [הבורא] תקפו וכחו של "עולם", שהוא מושל בעליונים ובתחתונים.

"וַיִּמַּת שָׁם מֹשֶׁה עֶבֶד ה' בְּאֶרֶץ מִזְרַח עַל פִּי ה'" (לד, ה)

כיצד משה כתב י"ג ספרי תורה בשבת

הרא"ש (פסחים פרק י' סימן י"ג) מקשה לפי מה שכתבו הגאונים שמשנה רבנו נפטר בשבת, איך יתיישבו דברי המדרש (דברים רבה פרשה ט' סי' ט') כיון שידע משה שהיה לו למות באותו היום, מה עשה? אמר רבי ינאי, כתב י"ג

תורות, י"ב ל"ב שבטים, ואחת הניח בארון. שאם יבקש לזייף דבר, שיהיו מוציאים אותה שבארון. עד כאן. ואם משה מת בשבת, איך כתב בו ביום את ספרי התורה?

לכך מביא הרא"ש שמדברי "סדר עולם" עולה שמשה נפטר בערב שבת, ולדרכו לא קשה הדבר. ברם כאמור דעת הגאונים היא שמשה נפטר בשבת, וכיצד לשיטתם משה כתב את ספרי התורה?

הגאון בעל קרבן נתנאל (על הרא"ש, שם) כתב ליישב על פי דברי הספרי (דברים פ"ט' ש"ז) ויבכו בני ישראל (דברים ל"ד, ח) שבכו אותו שלושים יום קודם מותו. והנה האר"י בשער הפסוקים (בסוף וזאת הברכה) כתב שאת "וימת משה" כתב משה בעודו חי, כי ראה שנסתלק הצלם שלו שלושים יום קודם למיתה. ומעתה יוצא שדברי המדרש הנזכרים "כיון שידע משה שהיה לו למות באותו היום", היינו שלושים יום קודם פטירתו, ידע "באותו היום" שהיה בעוד ל' יום, ואז כתב את י"ג הספרים ולא היה זה בשבת.

השל"ה יישב (הובאו דבריו בשו"ת חתם סופר ח"ו סי' כ"ט), שמשה כתב את ספרי התורה על ידי שם והשבעת קולמוס. ובעל עשרה מאמרות יישב על פי מאמר חז"ל (בבא בתרא טו.) משה כותב בדמע. כלומר משה רבנו כתב את הפסוקים בדמעות ולא בדיו, והדין הוא (מתני' דשבת קד): שהכותב בשבת במשקין ובמי פירות פטור. אולם העיב"ץ הקשה עליו, שאם כך הרי שהכתיבה בדמעות גם אינה נחשבת כתיבה לגבי כשרות ספר התורה, ונמצא לדרכו שספרי התורה שכתב משה היו פסולים? ותירץ, שבנס נהפך הדמע לדיו.

"וַיִּמָּת שֵׁם מֹשֶׁה עֶבֶד ה' בְּאַרְצָהּ מִזָּבֵב עַל פִּי ה'" (לד, ה)

משה רבנו היה צריך לחיות מאה וחמשים שנה

הגר"א (הובא בספר ליקוט שמחה נעים, כאן, וראה בצמח הצבי, סגל, כאן) מבאר על פי דברי ר' שמעון בן יוחאי שאמר (שבת נה:) אף משה ואהרן בחטאם מתו, שנאמר (במדבר כ, יב) יען לא האמנתם בי, הא האמנתם בי, עדיין לא הגיע זמנכם להיפטר מן העולם.

משה רבנו היה תרומה, "תרומת העולם", ומידה בינונית של תרומה שיעורה אחד מחמישים, והיות ושית אלפי שנים הוא עלמא, היו ימי חייו אחד מחמישים ממנין כל קיום העולם הזה, דהיינו אחד מחמישים מששת אלפים, שעולים מאה ועשרים. ולולי חטא מי מריבה היה הקב"ה נותן למשה תרומה בעין יפה, שהיא אחד מארבעים, ומתוך ששת אלפים עולה מאה וחמישים שנה, וכיון שהיו מיועדים למשה רבנו מאה וחמישים שנה, נמצא שהחסיר ממנין חייו שלשים שנים, ולכן נאמר "ויבכו בני ישראל את משה שלשים יום", שלשים יום בכו, כנגד יום לשנה החסרים.

"וַיִּמָּת שֵׁם מֹשֶׁה עֶבֶד ה' בְּאַרְצָהּ מִזָּבֵב עַל פִּי ה'" (לד, ה)

איך וכיצד כתב משה רבנו על עצמו "וימת שם משה עבד ה'"

הקשתה הגמרא (ב"ב דף טו.) כיצד אפשר שמשה חי והוא כותב על עצמו, וימת שם משה עבד ה'? ומיישבת הגמרא שעד כאן כתב משה, מכאן ואילך כתב יהושע, דברי רבי יהודה, ואמרי לה רבי נחמיה. הקשה לו רבי שמעון, אפשר ספר תורה חסר אות אחת? והרי כתוב (דברים לא, כו) לקוח את ספר התורה הזה ושמתם אותו מצד ארון ברית ה' אלהיכם והיה שם כך לעד, ואם חסר אות אחת הספר תורה פסול? אלא עד כאן הקב"ה אומר, ומשה אומר וכותב, מכאן ואילך הקב"ה אומר, ומשה כותב בדמע.

רש"י (שם ד"ה כל שנאמר להלן) מפרש את דברי רבי שמעון, שבכתיבת כל התורה, משה היה שומע מהקב"ה ושוב חוזר ואומר את המילים ואחר כך כותבם. אבל מהפסוק של "וימת שם משה" כתבם מתוך שמיעה מהקב"ה ולא חזר והוציא את התיבות בפיו, שכיון שעדיין לא מת זהו כמו שקר, ולכן כתב בלא אמירה.

אבל הגר"א (קול אליהו כאן סי' קל"ג, ובדברי אליהו ב"ב שם) שואל, שעדיין קשה שגם לכתוב כן בלא הוצאה בפה הוא כמו שקר? ועוד שואל לפי דעת רבי יהודה שיהושע השלים את הפסוקים האלה, הרי הפסוק אומר (מלאכי ג, כב) זכרו תורת משה עבדי, ואם כן כיצד יתכן שמשה לא כתב את כל התורה?

ומיישב זאת הגר"א בהקדים קושיא, מה הפירוש שמשה כתב את התורה, והרי כל התורה היתה כתובה עוד קודם בריאת העולם, וכמו שאמרו בגמרא (שבת דף פח:) שבזמן שעלה משה למרום לקבל את התורה שאלו מלאכי השרת את הבורא, הן התורה היא חמדה גנוזה אצלך תתקע"ד דורות לפני בריאת העולם וכיצד אתה מבקש לתת אותה לבשר ודם? ואם כן שהתורה היתה כתובה עוד קודם בריאת העולם, מה הפירוש שמשה היה כותבה?

ברם באמת דברי הגמרא הנזכרים צריכים תלמוד, מה הפירוש שהתורה היתה כתובה עוד לפני בריאת העולם, הרי העולם עדיין לא נברא, ועדיין לא התקיימו כל סיפורי התורה, את אשר אירע עם נח והאבות שיעבוד מצרים וכו', ואם כן מה היה כתוב בתורה?

אלא הענין הוא, שכל התורה היא שמותיו של הקב"ה על ידי צירופים של אותיות ושמות, ובתחילה התורה לא היתה כתובה כמו שהיא כתובה עכשיו, אלא היו בה אותיות לחוד בלא צירוף מילים, והאותיות היו נקראות על פי צירוף של סודות נעלמים (עיי' ברמב"ן בהקדמתו לתורה), ואחרי בריאת העולם ומעשה האבות והשבטים וכל הירידה למצרים ועשרת המכות, הקב"ה אמר למשה כיצד לחלק את האותיות לתיבות, ואיך לעשות את צירופי המילים כפי שהתורה כתובה היום. ומי שידוע את חכמת הנסתר ויודע להשיג את הצירופי האותיות כפי שהיה בתחילה, יוכל להגיע על ידי זה לסודות תורה גדולים שנסתרים ונעלמים מאתנו.

ולפי האמור מבאר הגר"א שבאמת רבי יהודה ורבי שמעון לא חולקים זה עם זה, ואלו ואלו דברי אלקים חיים, שרבי יהודה אומר שמשה לא כתב את הפסוקים של "וימת שם משה", מטעם שזה נראה כמו שקר, ורבי שמעון בא להוסיף על דבריו שכל נחשוב שהתורה נשארה חסרה, הן כזאת לא יתכן, שאם כן זה לא היה נקרא "ספר תורה", אלא שעד כאן היה הקב"ה אומר ומשה אומר וכותב, מכאן ואילך הקב"ה אומר ומשה כותב בדמע. ומהו הפירוש ב"דמע"? אין הכוונה לדמעות, אלא מלשון "דימוע" ותערובת [וכמו שנאמר (שמות כב, כח) מלאתך ו"דמעך" לא תאחר, ו"דמעך" הוא מלשון עירוב, דהיינו טבל שמעורב בו תרומה], דהיינו מכאן ואילך משה היה כותב את האותיות מעורבות לפי צירופי אותיות של שמותיו של הקב"ה ללא חלוקת התיבות, ולא כתב את המילים כפי שהם כתובות לפנינו "וימת שם משה עבד ה'", אלא כאמור היה כותב את האותיות בלי חלוקת התיבות. ואחריו בא יהושע והפריד את האותיות וסידרם כאשר הם כתובים לפנינו, וכפי שניתן לו רשות לגלות בתורה. (דרש יהודה).

הקב"ה החזיר את נשמתו של משה רבנו ע"ה אחר פטירתו, ואז גמר לכתוב את כל התורה

כאמור לעיל נחלקו רבותנו במסכת בבא בתרא (דף טו.), מי כתב את שמונה הפסוקים האחרונים שבתורה. אך בזוהר הקדוש נאמר שהחזיר הקב"ה את נשמתו של משה רבנו ע"ה אחר פטירתו, עד שגמר לכתוב את כל התורה כולה.

לאור דברי הזוהר הקדוש ביאר רבנו הגאון המלבי"ם בספרו ארץ חמדה את הנאמר בתהלים (יט, ח) תורת ה' תמימה משיבת נפש. פירוש "תורת ה' תמימה" היינו שתורת ה' כולה נשלמה על ידי משה רבנו. ואם תשאל הכיצד כתב משה רבנו את הפסוק "וימת שם משה" כאשר הוא עדיין חי? התירוץ לכך הוא המשך הפסוק, "משיבת נפש", מפני שהשיב הקב"ה את נשמתו של משה רבנו, כדי לסיים את כל התורה כולה!

לפי האמור ביאר בן אחיו של רבי שלמה הכהן מווילנא (נדפס בשו"ת בנין שלמה ח"ב עניינים שונים שבסוף הספר הספד על המחבר עמ' תקצ"א) את דברי הגמרא במגילה (דף יג.), המספרת כי המן שמח על שהפור נפל בחודש אדר שהוא חודש שבו נפטר משה רבנו. אולם לא ידע שאומנם בז' באדר מת משה אך גם בז' באדר נולד משה. עד כאן. וצריך ביאור מדוע הגמרא הקדימה את המוות ללידה, הן סדר הדברים הפוך הוא? לפי הזוהר הקדוש מובן הדבר היטב, שהרי באותו יום שבו ניטלה נשמתו של משה רבנו, באותו היום החזיר השם יתברך את נשמתו כדי שיוכל לסיים את התורה, והרי זה כאילו נולד ביום זה מחדש.

בכך תתיישב קושית הרא"ש במסכת פסחים (פרק י' סי' י"ג), על דברי הגמרא שתיקנו לומר בשבת במנחה "צדקתך צדק" כנגד שלושה גדולי עולם שמתו בשבת, יוסף, משה ודוד. ותמה על כך הרא"ש, הכיצד אפשר לומר שמשה רבנו מת בשבת והלא במדרש (דברים רבה פרשה ט' סי' ט') מבואר כי ביום פטירתו, כתב משה רבנו י"ג ספרי תורה, י"ב מסר לשבטים וספר תורה אחד הניח בארון הקודש. ואם היה יום פטירתו בשבת, איך כתב את ספרי התורה?

ולאור דברי הזוהר הקדוש מיושב הכל כמין חומר, משה רבינו אמנם נפטר בשבת, אך לאחר פטירתו החזיר הקב"ה את נשמתו של משה, ולמחרת כתב את כל הי"ג ספרי תורה, ואחר כך שוב ניטלה נשמתו ונסתלק מן העולם. (דברי חיים, מוכא בטללי אורות כאן, ולהתעדן באהבתך, כאן).

"ויקבר אתו בגי" (לה, ו)

בזכות מה נתעסק ה' בקבורת משה ומדוע נקבר בחו"ל

כתב הרא"ש (בהדר זקנים כאן) לא נתעסקו בקבורת משה לא ישראל, ולא מלאכים, אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו. ולמה נקבר משה בחוץ לארץ, כדי שבזכותו בעת תחית המתים כשיקום משה, יזכו לקום עימו גם מתי חוצה לארץ,

שנאמר (לעיל לג, כא) "ויתא ראשי עם" בתחיית המתים. ולכן נאמר, ויקבור אותו בגי, "בגי" עולה בגימטריא "יה" כלומר שהבורא קברו. ובזכות מה נתעסק הקב"ה בעצמו בקבורתו של משה? מפני שבמדה שאדם מודד בה מודדים לו, משה התעסק בארונו של יוסף, ולא נתעסק בביזה, לפיכך נתעסק בו ה'.

ומביא הרא"ש מדרש (ואינו לפנינו) שאל קיסר את רבן גמליאל, כשקבר ה' את משה במה טבל? ואם תאמר במים, הא כתיב (ישעיה מ, יב) מי מדד בשעלו מים? אמר לו, שטבל באש, דכתיב (ישעיה סו, טו) ה' באש יבוא. אמר ליה, וכי סליק טבילה באש [שב הקיסר והקשה, וכי טבילה עולה באש]? אמר לו, אדרבא עיקר טבילה באש הוא, דכתיב (במדבר לא, כג) וכל אשר לא יבוא באש תעבירו במים.

"וַיִּבְכּוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מֹשֶׁה בְּעֶרְבַת מִזְבֵּחַ שְׁלֹשִׁים יוֹם וַיִּתְּמוּ יָמֵי בְּכִי אֲבָל מֹשֶׁה" (לד, ח)

הבכי על מותו, נמשך מז' באדר עד ז' בניסן, ובאותו יום החל יהושע בתפקידו כמנהיג שבטי ישראל לדברי חז"ל (מגילה דף יג:) מת משה בשבעה באדר. יוצא מכאן שהבכי על מותו, נמשך מז' באדר עד ז' בניסן, ובאותו יום החל יהושע בתפקידו כמנהיג שבטי ישראל. ודבר זה עולה בקנה אחד עם הכתוב בספר יהושע (ד, יט) שבני ישראל עברו את הירדן בעשרה בניסן, ושלושה ימים לפני כן ציוה יהושע את השוטרים שיוורו לעם להתכונן למעבר הירדן (ככתוב ביהושע ג, וראה ברד"ק שם פסוק ב'). נמצאנו למדים, שיהושע החל לכהן כמנהיג העם בשבעה בניסן.

"וַיִּבְכּוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מֹשֶׁה בְּעֶרְבַת מִזְבֵּחַ שְׁלֹשִׁים יוֹם וַיִּתְּמוּ יָמֵי בְּכִי אֲבָל מֹשֶׁה" (לד, ח)

מדוע בפטירת משה רבנו נהגו עצב ובפטירת רשב"י שמחה

פירוש הפסוק הוא, שכשמושה רבנו נפטר, חשו עם ישראל באבדה הגדולה של רבם, שלימדם את כל התורה כולה יחד עם חכמה ומוסר, לכן בכי שלשים יום.

לאור זאת שהנהגת התורה היא שביום פטירת צדיק מצטערים ולא שמחים, צריכים להבין, מדוע ביום פטירת רבי שמעון בר יוחאי עושים הילולא שמחה וששון?

ברם באמת כשמושה רבנו ע"ה נפטר, נעלמו מעם ישראל שלושת אלפים הלכות ככתוב במסכת תמורה (דף טו:), ואילו כשרבי שמעון בר יוחאי נפטר אז גילה לעולם את סודות התורה שנעלמו מעם ישראל.

לכן בפטירת משה רבנו היה עצב גדול, ואילו ביום פטירת רבי שמעון בר יוחאי, שמחים עם ישראל בשמחה מיוחדת, משום שגילה והאיר לנו ההלכות שנעלמו. (ע"פ זוהר הקדוש ריש האידרא זוטא ח"ג דף רפ"ז והלאה).

"וְלֹא קָם נְבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה" (לד, י)

משה רבנו לא היה בו שום מחלה

כתב בספר ילקוט המוסר ואבני השם (סוף וזאת הברכה) אמרו רבותנו ז"ל שיש ק"מ מיני חולאים בעולם רחמנא ליצלו, וזהו שכתוב ולא "קם", רוצה לומר כי במשה רבנו ע"ה לא היתה בו שום מחלה מתוך ק"מ החולאים והמומים. אבל באומות העולם שהיה בלעם הרשע, "קם", שהיו בו כל המומים והחולאים, ועוד נוסף שהיה עיור בעינו וחיגר ברגלו. וזהו מאמר רבותנו ז"ל (ספרי דברים פ"ט ש"ז ס"י י) "בישראל לא "קם" אבל באומות העולם שהיה בלעם הרשע "קם", ונתקיימו בו כל החולאים. כן יהיה על כל שבעים האומות, ששפכו דמם של ישראל בכל שנות עולם באש ובעינויים, חוץ ממה שינקום ה' מהם לעתיד, כמו שכתוב (יואל ד, כא) ונקיתי, דמם לא נקיתי, וה' שכן בציון. אמן כן יהי רצון.

"וְלֹא קָם נְבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה" (לד, י)

באומות העולם "קם", עז פנים להידמות למשה, ומנו - בלעם

כתב הכתב והקבלה (כאן) שנינו בספרי (דברים פ"ט ש"ז ס"י י) "בישראל לא קם, אבל באומות קם, ומנו "בלעם". "קם" מלשון התקוממות וחוצפא [כלשון הפסוק (מיכה ז, ו) בת קמה באמה], וזוהי כוונת הספרי, "בישראל לא קם" שאף נביא לא העיז לומר שהוא גדול כמשה. אבל באומות העולם "קם", עז פנים להידמות למשה, ומנו, בלעם.

בסדר הפרשיות של "המשנה תורה" רמז משה רבנו תוכחת מוסר לעם ישראל

בסדר הפרשיות של "משנה תורה" רמז משה רבנו תוכחת מוסר לעם ישראל, אמר משה, "אלה הדברים" אשר אני מדבר אליכם, "ואתחנן" אליכם שתשמרו לעשותם, "עקב ראה" - למען תראו כי יש "שופטים" בשמים, עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבים, כי סופך, סוף כל האדם, "כי תצא" מן העולם הזה, "כי תבוא" לעולם הבא,

עולם האמת, מקום שם "אתם ניצבים" ועל כולכם ליתן דין-וחשבון, כש"וילך" - לאחר שילך האדם אל בית עולמו, ולכן "האזינו" נא לדברי אלהים חיים ומלך עולם, ויתקיים בכם "וזאת הברכה".

סיום ספר דברים

"לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל" (לד, יב)

רמזים נפלאים בתיבות האחרונות שבחומשים

כתב רבנו יהודה החסיד (ספר חסידים סימן ק"ו) אם ניקח את המילים האחרונות שבכל חומש וחומש, [דהיינו המילה "במצרים" בסוף ספר בראשית, והמילה "מסעיהם" שבסוף ספר שמות, ו"סיני" שבספר ויקרא, ו"יריחו" של ספר במדבר, ו"ישראל" של דברים], נראה שר"ת וס"ת של מילים אלו עולים בגימט' למנין "חרם", ללמדך שכל מי שעובר על החרם כאילו עבר על כל חמשה חומשי תורה. גם "חרם" בחילוף אותיות רמ"ח, כמנין אבריו של האדם. ולדרכו יש לומר שעולים האותיות למנין "חרם", כי כל מי שעובר על התורה הוא בחרם. וחרם בחילוף אותיות רמ"ח, כי כשהאדם לומד תורה, הוא מתקן בזה כל אבריו, והורג בזה את כל מקטרגיו ושונאיו.

צירוף האותיות שהתורה הנביאים והמשניות פותחים ומסיימים

כתב הרב הקדוש חיד"א זיע"א בס' נחל קדומים (סוף וזאת הברכה) בשם רבנו אפרים ז"ל (פרשת תצוה) התורה מתחילה באות ב' ["בראשית ברא"] ומסיימת באות ל' ["לעני כל ישראל"], וריש המקרא, דהיינו הנביאים מתחיל באות ו' ["ויהי אחרי מות"] ומסיים באות ל' ["עמו ויעל" (סוף דברי הימים)], וכשמחברים את כל האותיות הנוכרות, עולה בידנו המילה "בלול", ללמדנו שכל העוסק בתורה לשמה אינו צריך קרבן, כי התורה מכפרת כמו סולת "בלולה". וע"ש שעוד האריך.

ובדרכו הוסיף החיד"א שכאמור מהאותיות עולה בידנו המילה "בלול", והוא בגימט' "חיים", כי העוסק בתורה לשמה מאריך ימים, כדכתיב (משלי ג, טז) אורך ימים בימינה, וכתיב (משלי ט, יא) כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים.

ועוד אם נצרף לאותיות הנוכרות, את האות מ' שבתחלת המשניות ["מאמתי קורין" (ריש מס' ברכות)] ואת האות מ' שבסוף המשניות ["עמו בשלום" (סוף עוקצין)] יעלו יחדיו כל האותיות בגימט' קמ"ח, רמז לדברי חז"ל (אבות פ"ג מ"ז) אם אין "קמח" אין תורה.

סיום התורה באות למ"ד שמגדלתו ומעידה עליו

כתב הרב שפתי כהן ז"ל (בפירושו על התורה כאן) שנחתמה התורה באות למ"ד ["לעני כל ישראל"] שהיא גבוהה מכל האותיות, לומר שאם עוסק בתורה לשמה, היא מגדלתו ומרוממתו על כל המעשים. גם האות למ"ד [במילוי אותיות] עולה בגימט' "עד", לומר שהיא מעידה עליו שלמד לשמה לא להתגדל בה.

כשמסיימים את התורה מתחילים אותה עוד פעם מחדש לסימנא טבא

המילה "סיום" נכתבת באותיות סמ"ך יו"ד ו"ו מ"ם, וראה זה פלא כל אות מאותיות אלו כשנכתבת במילויה, המילוי שלה עולה כמנין האות עצמה. שהנה האות ס' עולה שישים, והמילוי שלה שהוא מ"ך, גם עולה ס'. כך גם האות י' עולה עשר, והמילוי שלה שהוא ו"ד, ג"כ עולה י' וכו'... והכוונה בכך לאלפנו בינה, שכשאדם מסיים, צריך עוד הפעם לחזור על מה שלמד, שאם למד ס' פעמים ילמד עוד הפעם ס', י' עוד פעם י', ו' עוד פעם ו', ומ' עוד פעם מ'. שיחזור עוד הפעם ויעשה סיום, לכך נהגו כל ישראל שמיד כשמסיימים את התורה, מתחילים אותה עוד הפעם מחדש לסימנא טבא.

"וּלְכָל הַיָּד הַחֲזָקָה וְלְכָל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל... בְּרִאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים" (לד, יב)

סמיכות סוף התורה לתחילתה

כתב בספר צרור המור (סבע, בסוף הספר, נדפס שכ"ז) "ולכל היד החזקה", היד החזקה כאן, היא ידו של משה שכתב י"ג ספרי תורה ביום שמת כדאיתא בדברים רבה (פרשה ט' סי' ט').

והנה הקשו הראשונים (הרא"ש פסחים פרק י' סימן י"ג), הרי משה מת בשבת וא"כ כיצד כתב את ספרי התורה בשבת?

זאת ועוד, וכי אפשר במציאות לכתוב י"ג ספרי תורה ביום אחד, מי גבר יוכל לכתוב אפילו ספר תורה אחד ביום אחד?

אומר האלשיך, אלא על כרחך צריך לומר, שבאמת הקב"ה כתב, אלא שכלפי חוץ היה נראה כאילו משה רבנו כותב. אולם הקשה על כך בספר ילקוט הגרשוני, הלא הקב"ה מקיים את כל מה שכתוב בתורה, כדאיתא בירושלמי (ראש השנה פ"א ה"ג) על הפסוק (ויקרא כב, ט) ושמרו את משמרת, ואם כן חוזרת השאלה, איך הקב"ה כתב את ספרי התורה בשבת?

עוד יש להבין לפי הירושלמי (הנ"ל) את דברי המדרש שאפיקורס שאל איך הקב"ה מוריד גשם בשבת, הרי זו הוצאה מרשות לרשות? ותירצו לו, שכל העולם הוי רשותו ומותר. ועדיין קשה, הרי בהורדת הגשמים הוא משקה את הזרעים והוי מלאכת חורש או זורע (מח' בגמ') וכן קשה מהצמחת הצמחים ומשאר מלאכות שנעשות בכח היוצר?

ותירץ הבני יששכר (מאמרי השבתות מאמר ז' בהערה), שעל כל המלאכות לא קשה מידי, דהרי כתיב (תהלים קד, כד) כולם בחכמה עשית, וכתיב (בראשית א, א) בראשית ברא אלוקים. ותרגם שם הירושלמי, "בחכמתא" ברא ה'. ושנינו בשבת (דף ק"ז:) שכיון שתקיעת שופר ורדיית הפת אינן מלאכה אלא חכמה מותרים בשבת מן התורה. וכיון שנתבאר שלגבי הקב"ה כל המלאכות נקראות חכמה ולא מלאכה, מותר לו לעשותן בשבת, ולכן האפיקורס לא שאל על הבורא מכל שאר המלאכות. אבל מלאכת הוצאה שהיא אינה מלאכה, כמו שאמרו רז"ל (תוס' שבת ב ע"א ד"ה פשט), הוצאה מלאכה גרועה היא, ואף על פי כן התורה אסרתה. אם כן חזרה הקושיא כיצד הקב"ה מוריד גשם בשבת ויש בכך איסור הוצאה? ועל כך תרצו לו, שכל העולם זה רשותו.

ומעתה שוב לא קשה גם הקושיא דלעיל, כיצד הקב"ה כתב את הי"ג ספרי תורה בשבת. משום דלגבי הקב"ה זה לא נקרא מלאכה אלא חכמה.

ובדרך זו מתבארת סמיכות הפסוקים של סוף התורה יחד עם תחילתה כפתור ופרח, "ולכל היד החזקה" זו ידו של משה שכתבה י"ג ספרי תורה ביום פטירתו. וקשה כאמור, הרי בשבת מת משה ואיך כתב?! לזה אמר "אשר עשה משה" היה רק "לעיני כל ישראל" כך היה נראה כאילו משה היה עושה, אך באמת הקב"ה היה הכותב. ואם תאמר הלא גם הקב"ה מקיים את תורתו, ואם כן איך כתב את התורה בשבת? לזה אמר "בראשית ברא אלוקים" ותרגומו "בחכמתא" ברא ה', ואם כן לגביו זו "חכמה" ולא מלאכה ומותרת בשבת. (להתעדן באהבתך, ע"פ ילקוט הגרשוני).

"אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל... בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים" (לה, יב)

התורה נעוצה סופה בתחילתה

כתב הרב באר מים חיים זיע"א (מלוקט מחיבורו כאן, והרב האריך בסוף פירושו עש"ב) התורה נעוצה סופה בתחילתה, שבתחילת התורה נרמזה שבירת הכלים, כמ"ש האר"י ז"ל (מוכא בזוהר הרקיע תרומה דף קמ ע"א) כנאמר (בראשית א, ב) "וחשך על פני תהום" סופי תיבות "כלים", והוצרך הבורא לתקנם שמזה יתחזק האור, וזהו שנאמר אחריו (שם ג) ויאמר אלהים יהי אור, כלומר יתחזק האור לתקן את הכלים. ומשה רבנו ע"ה בשעת פטירתו לימד לכל ישראל להשתדל ולתקן העולם במלכות שדי, ולתקן את שבירת הכלים, וזהו שנאמר (כאן) "משה לעיני כל ישראל" ראשי תיבות "כלים". הנה שבתחילת התורה נרמזה שבירת הכלים בסופי תיבות ובסוף התורה נרמזו "בראשי" תיבות, לפי שבתקון הכלים יעמדו ישראל "בראש", במהרה בימינו. אמן.

שמיני עצרת

עצרת מלשון מלכות כמש"כ אצל שמואל הנביא כשהמליך את שאול אמר "זה יעצר בעמי" (שמו"א ט' י"ז) רמז לשכינה בחי' מלכות שהיום יום שמחתה שבקדושת כתר לאחר שבכל הימים הקודמים הכניסו לה את הגבורות והחסדים וכו' עתה מתייחדת עם דודה ועל כן מזכירים גבורות גשמים ביום, כי הוא סוד היחוד הנורא שיש כח עליית מ"ן גדולה והורדת גבורות גשמים.

וזה ענין חג עצרת שביום זה השכינה נעצרת ונאספת בבית עם דודה היא לבדה ליחוד, כי כל שבעת הימים בכל אותן הסעודות היה ליתן כל לשבעים שרים ואילו עתה בחג שמיני עצרת הוא חג של האילן עצמו עם השכינה הקדושה. והטעם שנהגו לומר מזמור למנצח על השמינית בחג שמיני עצרת היות ויהושע אמרו בפטירת משה רבנו וקילל את כל מדברי לשון הרע שדברו על משה רבנו במדבר, ואמר "יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות". וכל זה יען היום הוא גומרה של תורה וקוראים וזאת הברכה שמדובר בה על פטירת משה רבנו ולכן אומרים מזמור זה והוא סגולה לכפר על כל פשע וחטאה כמו שאומרים ביוהכ"פ על מיתת בני אהרן, אומרים גם את המזמור זה על מיתת משה רבנו.

שמחה לכבוד סיום התורה

כתוב בזוהר הקדוש (פרשת פנחס ברעיא מהימנא דף רנ"ו ע"ב) וזה לשונו: ונהגים ישראל לעשות (עם שמחת שמיני עצרת) שמחה, ונקראת שמחת תורה. ומעטרים הספרי תורות בכתר שלהם. והרמז, שהספר תורה הוא תפארת, והשכינה היא הכתר שלו דהיינו עטרת תפארת ע"כ. (כף החיים סי' תרס"ט ס"ק ל').

חג "שמחת תורה" אינו מוזכר בתורה, אבל חכמינו ז"ל קבעו שעושים סעודה ושמחים כשגומרים את התורה, וכמו שכתוב אצל שלמה "ויקץ שלמה והנה חלום, ויבא ירושלים ויעמוד לפני ארון ברית ה' ויעל עולות ויעש שלמים ויעש משתה לכל עבדיו" (מלכים א, ג, ט"ו) ואמרו חכמינו במדרש: מכאן שעושים סעודה לגומרה של תורה (קהלת רכתי א, א). ולכן כיון שביום זה מסיימים לקרוא את כל התורה שמחים ומרקדים ומזמרים זמירות ותשבחות לכבודה של תורה (ספר האשכול ח"כ ס"י כ"א, ועיין ברמ"א סי' תרס"ט ובאחרונים שם).

ביום זה כולם שמחים ורוקדים, אין מושג של צעיר או זקן, טיפש או חכם, כולם רוקדים כי חשיבות גדולה יש בשמחת התורה, וכפי שכתב האר"י הקדוש שמי שרוקד ביום זה לכבוד התורה, הקדוש ברוך הוא לוקח את זיעתו ובה מוחק הוא את עוונותיו! והעיד רבנו חיים ויטאל זיע"א על רבו המובהק האר"י הקדוש שבשעת ההקפות היה רוקד בכל כוחו. ובישיבת קלם היו מפורסמים דבריו של ראש הישיבה שאמר שהוא מכיר את טיב הבחורים רק בשמחת תורה, כי לפי שמחת תורה אפשר לדעת מי הוא האדם.

ומסופר על ה"צמח צדק" שרקד בעת ההקפות ללא הפסק; אברכים צעירים לא יכלו להדביק את קצב ריקודו, ואחדים מהם נפלו מרוב מאמץ, ובריקודו היה מכריז "רקדו יהודים, רקדו! שמחו בשמחת התורה ותזכו לבני חיי ומוזני רויחי".

ועוד מסופר כי במוצאי שמחת תורה נהג ה"צמח צדק" להחליף את מעילו, כי המעיל שלבש בשמחת תורה היה קרוע ורטוב מזיעה, וגדולי החסידים היו נוטלים פיסת בד ממנו לשם הצלחה וסגולה בתורה ועבודת ה' (ספר השיחות ש"ג עמ' 11).

ומסופר כי פעם בשמיני עצרת נכנס יהודי פשוט אל הגאון בעל ה"תניא" ובקשו להסביר לו במילים פשוטות מה ענינו של שמיני עצרת, באופן שגם הוא יבין.

הרהר הרבי רגע, העביר ידו על מצחו ואמר: שמיני עצרת הוא כמו תמצית מרוכזת שרוקחים בצלוחית קטנה, ואחר כך נוטלים ממנה כמה טיפות, מערבבים אותה במים ורוקחים כמויות גדולות יותר, כך שמיני עצרת הוא תמצית השמחה של כל השנה, וממנו נמשכת השמחה לכל ימות השנה (לבוש יוסף).

התדבקות בתורה הקדושה בעת הריקודים

כתב הגאון רבי אליהו מני זצ"ל רבה של חברון בספרו "שיח יצחק" מעשה בחסיד אחד שהיה מנשק הספר תורה ביום שמחת תורה והיה מתחנן ובוכה. אמרו לו: מה מקום לבכיה זו? אמר להם: ביום שמחה של תורה אני מתכוון לפייסה, ומכאן ולהבא לשמור על כל דבריה.

ואם בכל זאת כאשר ספר התורה נפתח מיישהו מהציבור לא ישית לבו להרהר בתשובה ולהתחרט על העבירה החמורה שעבר באיסור ביטול תורה ומצוותיה, ולא יתחנן לפני השם יתברך שימחול לו על כל עוונותיו, אלא אדרבא הוא עומד במרדו, הרי האדם הזה הוא בגדר עז פנים וראוי לעונש גדול.

משל למה הדבר דומה? למלך בשר ודם שכעס על עבדיו על שפגעו בכבודו, ובא יום אחד ועבר לפניו ולא קמו ולא זעו לכבודו, הרי מובן מאליו שמעתה ראויים הם לעונש הרבה יותר מקודם, כן הדבר הוא כאשר הספר תורה מונח לפני כל יהודי והוא לא חושב כמה שחטא וגרם לעלבון התורה, הלא ברור שראוי הוא לעונש גדול רחמנא ליצלן, וכיוצא בזה יש לדעת שמי שעובר על מצוות התורה בזדון, ומנשקה, הרי הוא עובר על איסור שקר, כי אם הוא באמת מחבב את התורה כיצד מוותר הוא על אחת ממצוות התורה, הרי כל המצוות שבתורה חשובות הן כאחת, וכשם שאם אות אחת חסרה מהתורה היא פסולה, כך מי שלא מקיים את כל התורה כאילו הוא פוסל את התורה במו ידיו. **וכך** כתב הגאון החיד"א ז"ל: יום שמחת תורה חדות ה' היא ומעוזו... ויזכור אשר פגם בכמה חטאות בכבוד התורה ובכבוד לומדיה, ויעשה גדר לכונן ענייניו מיום זה, וה' לא ימנע טוב להולכים

בתמים והולך בתום ילך בטח, שקט ושאנן, ויתענג בתורה ובמצוות באהבה ויראת השם (לב דוד סוף פרק ל"ב).

מאמרים בעניני שמחת תורה

שמחת תורה כולל כל הרגלים זה החג הקדוש, הוא כולל את כל הרגלים, כמאמר הזוה"ק "חג דכל חגים מתחגין ביה", ונראה בדרך רמז, דחג הפסח נקרא זמן חירותינו, ושבעות זמן מתן תורתנו. וסוכות זמן שמחתנו, נוטריקון שמחת"ת הוא, חרותנו מתן תורתנו שמחתנו, להראות שזה החג שמחת תורה הוא הכולל כל הרגלים. ע"כ נקרא בשם שמחת"ת לרמז על כל הנ"ל. (אמרי נועם)

שישו ושמחו בשמחת תורה. לשון רבים, הרמז על הלימוד אחד עם השני וכן נרמז בגמרא על לימוד התורה ביחידות עץ אין דולק יחידי, אלא צריך ללמוד וללמד דהיינו ביחד, ואיתא במשנה אוי להם לבריות מעלבונה של תורה, ולהיפך טוב לבריות בכבוד התורה, וזה שמחת תורה. וכתוב תורה צוה כו', מורשה קהלת יעקב מלשון מקהיל קהילות דהיינו ללמוד ביחד, וכתוב לשון ירושה כדאיתא המלמד את בן חברו תורה כאילו ילדו, וזה ענין הירושה ללמד לאחרים, וזה הרמז על כל הימים הטובים, בימים נוראים מתירין להתפלל עם העבריינים ועל ידי זה יתקרבו גם כן לעבודת השם, ואחר כך בסוכות כל ישראל ראויין לישב בסוכה אחת, ואחר כך שמיני עצרת ושמחת תורה לכל בני ישראל ביחד. והרמז בזה כאשר הגיד כ"ק אאז"ל המשנה מוציאין הקטן והלולב והס"ת לרשות הרבים, קטן זמני ר"ה יו"כ כל דכייף אינש טפח מעלי, ולולב הרמז על סוכות לב אחד לאביו שבשמים, כל בני ישראל ראויים לישב. ושמני עצרת ושמחת תורה זה ס"ת והרמז מוציאין לרשות הרבים לא להשאיר ברשות היחיד רק ללמוד תורה ועומ"ש לכל מי שירצה וזה קהלת יעקב, איש את רעהו יעזורו, ואיתא בחז"ל תורה היא רה"ר הפקר כל מי שרוצה לזכות יכול לזכות. (בית ישראל - גור)

ריקוד בהקפות משפיעים חסדים. ענין של שמחת תורה שישראל שמחים בהתוה"ק ומרקדים בהתורה, והריקוד הוא בחינת בירורין בירור אוכל מתוך הפסולת בבחינת כיצד מרקדין, שלא ירקד מחמת מנהג העולם בהבלים ושטותים ושמחת הוללות, רק הריקודים יהיו לשם בירורין אוכל מתוך הפסולת, ועל ידי זה נעשה כל המשכות והשפעות החסדים, "אל", במילואו (אל"ף למ"ד) גימטריא הק"ף, שעל ידי ההקפות נמשכים כל החסדים משם א"ל. (ברכת דוד)

אתה הראית לדעת וגו' לעושה נפלאות גדולות לבדו

כ"ק אדמו"ר ה"אמרי חיים" מו"ז'נין זי"ע אמר אז את פירושו של סניגורן של ישראל הרה"ק מבארדיטשוב זי"ע ע"ה"כ "אתה הראית לדעת כי ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו": אתה הראית לדעת כי הו"ה הוא האלקים - אם הנך רוצה להפוך את שם הו"ה הרומז לרחמים, לשם אלקים הרומז לדין - אין עוד מלבדו, אינך יכול לעשות זאת לבדך, כי על כך אתה צריך לשאול תחילה את הצדיקים - והוסיף מרן זי"ע: כגון את הבארדיטשובער רב שהיה מעורר רחמים וחסדים על ישראל, או את אאמו"ר הק' (מרן ה"אהבת ישראל") שהיה אוהב ישראל ומסר נפשו בעד כלל ישראל - אתה צריך לשאול בעצתם אם הם מסכימים לכך. אבל "לעושה נפלאות גדולות" - להפוך מדינים קשים לרחמים ולנפלאות גדולות, "לבדו" - זה אתה יכול לעשות לבדך.

לחיות עם התורה בכל מקום

כידוע מנהג ישראל בשמחת תורה לעשות הקפות בריקוד ושמחה ויוצאים לרחובה של עיר לעשות הקפות שניות: ואף שמבואר בתלמוד ירושלמי (יומא פרק ז') שאסור להוציא ספר תורה מחוץ לבית הכנסת, וכן פסק השולחן ערוך (אור"ח סי' קל"ה), ובזוהר הקדוש (פרשת אחרי מות דף ע"א ע"ב) החמיר בזה מאוד, הרי שלצורך שמחת התורה אין בזה חשש כלל, וחביבה מצוה בשעתה כי כל מגמתנו היא להרבות כבודה של תורה (כמבואר בשו"ת יחיה דעת ח"א סי' ע"ב ע"ש) וכן פשט המנהג.

וכשנתבונן, יקשה מדוע בכל זאת אנו נוהגים כן, הרי לכאורה למען הרבות כבודה של תורה מן הראוי שספר תורה יהיה מונח בתוך ההיכל ואף לא להוציאו לתוך בית הכנסת אלא רק לפתוח שערי ההיכל ולרקוד לפני הספר תורה, ואם כן מה ראו חכמים לתקן להוציא ספר תורה מהיכלו לטלטלו ולרקוד עמו?

ונשיב על כך במשל נפלא שמצינו בספרו של הגאון רבי אברהם הכהן זצ"ל מספאקס: מעשה בערבי אחד ולו שתי בנות תאומות שגדלו יחד ובגרו והיו חברות בלב ונפש, אבל מדרך הטבע נאלצו להפרד. האחת נישאה לאיכר כפרי בכפר נידח, והשניה לסוחר אמיד בעיר גדולה. זו שנשאה לסוחר נהגה על פי הכללים שלהם, הלבשוה בבגדי משי וקטיפה ורקמה מכף רגל ועד ראש, וענדו לה שרשרות ואצעדות וצמידים וטבעות על המצח והצואר, ידים ורגליים, והוליכה לבית בעלה, ואילו זו שנישאה לכפרי, הנהיגה לפי מנהג אותו כפר נידח, קנו לה רק טבעת אחת, שרשרת וצמיד, לעומת זאת נהג בה בעלה בכבוד ויקר, תמיד שאל בעצתה וקיבל את דעתה, כל הליכות הבית נהגו על ידה וגם במסחרו חיוותה דעתה וחיו בשלום ובשותפות ברוכה.

יום אחד אמרה לבעלה: רצוני לבקר אצל אחותי אשר בעיר הגדולה. הסכים בעלה, נסעו יחד והגיעו לביתה המפואר. נכנסו לטרקלין וראוה עטופה בבגדי שש ומשי ורקמה וכו'. כשראתה הכפרית את חיצוניותה של אחותה, אמרה לה: כמה מקנאה אני בך, אחותי, יושבת את בכבוד כמלכה, ואילו אני חיה בעניות שאין כדוגמתה.

אולם תוך כדי הדברים הבחינה באחותה שהיא עצובה מאוד ועיניה כבויotes, ואמרה לה: אל תקנאי בי אחותי, אבוי לי על מזלי הרע והנמרה, אני כשבויה כבולה לפינתי, חייבת אני להסתר מבני אדם, אסור לי לצאת החוצה, בעלי אינו שומע לדעתי ואינו מתחשב בדברי, מה בצע לי בכל התכשיטים שעלי, אם אין לי רשות לצאת ולכא ולחוות דעת? מוותרת אני על כל העושר.

והנמשל, כך היא התורה; אימתי אפשר לחיות חיים אמיתיים, חיים של שמחה? כשעם ישראל מוציאים את התורה לכל מקום שהולכים; על כל צעד ושעל מתייעצים עם התורה האם מעשה זה הגון או לא, האם חיי החברה והמשפחה הם כפי תנאי התורה או לא. מסכן האדם שאצלו התורה היא סגורה ומסוגרת, וכאשר מתחשק לו לעשות איזה מעשה שלא לרצון ה' יתברך, הוא אינו מתגבר. חשוב לדעת שהתורה בודאי לא צריכה אותנו אלא אנו צריכים אותה, כי רק על ידה זוכים אנו לחיי עולם הזה ונוחלים אף חיי העולם הבא; לכן מוציאים אנו את התורה חוץ להיכל ורוקדים עמה, כתזכורת לחיי היום יום שלאן שנלך נקה את התורה עמנו לעולם ועד...

אמרות חז"ל בשבת התורה ולימודה

בתחילת ספרו, בחר מרן ה"חזון איש" זצ"ל להביא בלשונן מימרות חז"ל המעוררות לעמל התורה, לאמונה, לטהרה ולקדושה, "לשון חכמים מרפא":

- מיום שחרב בית המקדש אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד. (ברכות ח' ע"א)
- מצאנו שיותר הקדוש ברוך הוא לישראל על עבודה זרה ועל גילוי עריות ועל שפיכות דמים ועל מאסם בתורה לא ויותר. (ירושלמי חגיגה פ"א, מ"ז)

- הקדוש ברוך הוא בוכה עליהן בכל יום: על שאפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק, ועל שאי אפשר לעסוק בתורה ועוסק. (חגיגה ה' ע"ב)
- כל העוסק בתורה לשמה משים שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה. (סנהדרין צ"ט ע"ב)
- כל העוסק בתורה בלילה - הקדוש ברוך הוא מושך עליו חוט של חסד ביום. (עבודה זרע ג' ע"ב)
- כל העוסק בתורה בלילה - שכונה כנגדו. (תמיד ל"ב ע"ב)
- כל הנותן דברי תורה על לבו מבטלין ממנו הרהורין הרבה. הרהורי רעב. הרהורי שטות. הרהורי זנות. הרהורי יצר הרע והרהורי אשה רעה. הרהורי דברים בטלים. (אבות דר"נ, כ.)
- טוב לי יום אחד שאתה יושב ועוסק בתורה מאלף עולות. (שבת ל' ע"ב)
- לעולם אל ימנע אדם עצמו מבית המדרש ואפילו שעה אחת. (שבת פ"ג ע"ב)
- אין דברי תורה מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליה. (שם)
- "כי היא חייכם" אימתי היא חייכם - כשאתם יגעים בה. (ירושלמי פאה פ"א, ה"א)
- כל העולם כולו אינו שווה לדבר אחד (פירש הגר"א לתיבה אחת) של תורה! (ירושלמי פאה פ"א, מ"א)
- רבי אליעזר ורבי יהושע עסקו בדברי תורה והיו הדברים שמחים כנתינתם בסיני, ירדה אש מן השמים והקיפה אותם. (תוס' חגיגה ט"ו ע"א)
- קודשא בריך הוא ואורייתא, חד. (נפש החיים ד, י בשם הזוהר ח"ג עג, א.)
- אמר אליהו הנביא זכור לטוב: אין התורה מתפרשת אלא למי שאינו קפדן (כלה רבתי ספ"ה)
- כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו, חכמתו מתקיימת. (אבות פ"ג, מ"ט)
- כל מעשיו מרובים מחכמתו חכמתו מתקיימת. (שם)
- אם אין יראה אין חכמה. (שם, מי"ז)
- אוי לתלמידי חכמים העוסקים בתורה ואין בהם יראת שמים. (יומא ע"ב ע"ב)
- רגיל היה רבא לומר: תכלית חכמה, תשובה ומעשים טובים. (ברכות י"ז ע"א)
- "אם בחקותי תלכו" שתהיו עמלים בתורה. (רש"י ויקרא כו, ג מהמדרש)
- עד שאדם מתפלל שתכנס התורה לתוך גופו, יתפלל שלא יכנסו מעדנים לתוך גופו. (תוס' כתובות ק"ד ע"א בשם המדרש)
- שמא תאמר - לרעתכם נתתי לכם את התורה? לא נתתי אותה לכם אלא לטובתכם, שמלאכי השרת נתאוו לה ונעלמה מהן! (דברים רבה ה, ב.)
- דורות הראשונים עשו תורתם קבע ומלאכתם עראי, זו וזו נתקיימה בידם. (ברכות ל"ה ע"ב)
- אשריכם תלמידי חכמים שדברי תורה חביבין עליכם ביותר, ועליהם הכתוב אומר "מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתך". (מנחות י"ח ע"א)
- סתם תלמיד חכם תורתו אומנתו, ועוסק בה ומהרהר כל שעה, ואינו הולך ארבע אמות בלא תורה. (תוס' סוטה כ"א ע"א)
- דרך הוא בהולך ללמוד, שנעשה אדם גדול. (תוס' כתובות ס"ג ע"א)

שמיני עצרת ושמחת תורה

ביום שמיני עצרת, כל התפילות שהיו "פזורות" ולא נתקבלו עדיין בשמים, ביום זה הקב"ה מקבל אותם ומקשיב אליהם

אמרו חז"ל (ראש השנה ד:): שמיני רגל בפני עצמו לעניין פז"ר קש"ב. [סימן זה בא להזכיר שיש שישה דינים "פיס, זמן, רגל, קרבן, שיר, ברכה", שבהם נבדל חג שמיני עצרת מחג הסוכות, וממילא הוא איננו, סיומו של חג הסוכות אלא חג בפני עצמו] אבל הרה"ק רבי שלום מבלזא אמר, שרמז יש כאן בדברי הגמרא "שמיני עצרת רגל בפני עצמו לעניין פז"ר קש"ב - שביום שמיני עצרת, כל התפילות שהיו "פזורות" ולא נתקבלו עדיין בשמים, ביום זה הקב"ה מקבל אותם ומקשיב אליהם.

רמז נפלא בפסוקי המסורה, במסורה נמנו שלושה פסוקים שנאמר בהם "כי": "כי בסוכות הושבתי את בני ישראל", "כי נר מצוה ותורה אור", "כי ברחוב נלין"

ביאור נפלא אודות הקשר שבין שלושה פסוקים אלו, מובא בשם אחד מתלמידיו של הגאון רבי מרדכי בנט זצ"ל, אב"ד ניקלשמוג (הדברים הועתקו מפנקס בכתב יד, ששם מחברו לא נרשם עליו, אך ניכר שהיה תלמיד חכם וצדיק, תלמידו של מהר"ם בנט): יש שלוש מצוות שהן דומות זו לזו ושוות בדיניהן: האחת - סוכה, שכאשר היא גבוהה למעלה מעשרים אמה או למטה מעשרה טפחים, הרי היא פסולה. השנייה - מבוי, שאם הניח בו קורה למעלה מעשרים אמה או למטה מעשרה טפחים, הרי הוא פסול ואינו רשאי לטלטל בתוכו. והשלישית - חנוכה, שאם הניח את הנר למעלה מעשרים אמה פסולה ולכתחילה יש להניחו למטה מעשרה טפחים.

וזהו פירוש המסורה: שתי אותיות המילה "כי" רומזות לכ' אמה ולי' טפחים, והיכן מצאנו שני פרטי דינים אלו? "כי בסוכות הושבתי" - במצות סוכה, "כי ברחוב" - במבוי, "כי נר מצוה" - בנר חנוכה. והדברים נפלאים! (דרושים ולקחי מוסר)

"כדי שאהנה ממך" ממך דייקא. היינו דביקות הבורא ית"ש ולא בשמחה ריבוי היין

כדי שאהנה ממך (סוכה ה, ב) אמרו רז"ל על שמיני עצרת משל למלך כו' עשו לי סעודה קטנה כדי שאהנה ממך, הענין הוא על פי מה שאיתא בהיכל הברכה כי אצל רבנו אלימלך מליזענסק היה אסור לשתות שום משקה בימים אחרונים של סוכות שלא יתערב זר בשמחה של קדושה. וזו הכוונה "כדי שאהנה ממך" ממך דייקא. היינו דביקות הבורא ית"ש ולא בשמחה ריבוי היין. (שער יששכר)

שמיני הוא רגל שכל איש יהודי צריך להתבונן בפני עצמו

שמיני רגל בפני עצמו (סוכה מ"ז), שמיני הוא רגל שכל איש יהודי צריך להתבונן בפני עצמו, אחרי ימים כל כך קדושים, איזה פנים יש לו. (בעל בית אברהם)

מדוע בשמחת תורה מנהג ישראל להעלות שני חתנים - חתן תורה וחתן בראשית

נראה לבאר על פי מה שמסופר על המהרי"ל דיסקין זצ"ל כי ישב פעם בחבורת בחורים שחלק מהם עשו סיום מסכת, ודרש בפניהם (וכפי הנראה רצה לעודד, גם את אלו שלמדו, אך לא הצליחו לסיים), ואמר לפניהם, מצינו שני פסוקים המדברים על ערכה של התורה, פסוק אחד "יקרה היא מפנינים" וגו' ופסוק שני "הנחמדים מזהב ומפז רב" וגו', צריך להבין מהן ב' הבחינות "פנינים", ו"זהב" שלהם נמשלה התורה.

וביאר כך, לפנינה יש מעלה דוקא כאשר היא שלימה, אך הזהב מעלתו גם כאשר הוא גרגירים קטנים. כן הוא בתורה, יש מעלה כאשר היא בשלמות, בסיום מסכת שלימה - כמעלת הפנינה, אך מאידך, יש בה מעלה בכל גרגיר וגרגיר - כמעלת הזהב. (מהרי"ל דיסקין)

מדוע נקרא שמיני עצרת בשם שמחת תורה, ולא נקרא כך חג השבועות, והרי בחג השבועות

ותירץ על זה המגיד הגאון רבי גדליה סילברסטון זצ"ל בספרו "דרושים להגיד", בהקדמו להקשות מדוע נוסח הפזמון הוא 'שישו ושמחו בשמחת התורה' ולא 'שישו ושמחו בתורה'?

והמשיל משל למי שעמד למשפט, ובעת שהשופטים דנו במשפטו אם לחייבו מיתה, בכה הרבה. וכששמע ראש בית הדין את בכייתו אמר לו תשמח ואל תבכה, משום שרואה אני שתצא זכאי בדין, וכששמע אותו אדם את דבריו שמח שמחה גדולה, בידעו נאמנה שאם כך אומר ראש בית הדין סימן הוא שיצא זכאי.

כמו כן אנחנו, בימים הנוראים נידונים על החיים ועל המוות כלשון הפייט 'מי בקיצו ומי לא בקיצו', ועל כן כשזוכים אנו ומגיעים לימי החג ולשמיני עצרת, שאז סוף ימי הדין והתורה בעצמה מצווה עלינו לשמוח בחג, כמש"כ 'ושמחת בחגיך', עלינו לשמוח ביותר בידועינו שאם התורה מצווה עלינו לשמוח בודאי שנצא זכאים בדין. ועל כן אומר הפייט ג"כ 'שישו ושמחו בשמחת התורה' כמה שמצווה 'ושמחת בחגיך'.

אין כבוד התורה אלא לעשות על פי חוקיה ומשפטיה

בשעה שששים ושמחים עם התורה ורוקדים עם ספרי התורה, צריך לשים על לב את דבריו של הרמב"ם (הלכות סנהדרין סוף פכ"ד) הכותב: ואין כבוד התורה אלא לעשות על פי חוקיה ומשפטיה.

ואם כן, מה נואלו אלה החושבים שכבוד התורה מתבטא בזה שמנשקים התורה ורוקדים לפניה, ומסדרים לפניה דברים חיצוניים. כבוד התורה האמיתי הוא קיום דברי התורה, והמרקד לפני התורה ואינו חרד לדברי תורה - אין זה מכבד אלא מנאץ רח"ל.

ומפורסם הסיפור ברבנו ישראל סלנטר זצ"ל, שפעם בשעת שמחת תורה לפתע פרש מבין הרוקדים, התיישב בצד ופרץ בבכי. תלמידיו הגדולים נבוכו, עד שאזר עוז והגה"צ רבי אליהו לוינון זצ"ל ושאלו: ילמדנו רבנו, בכיה זו בעיצומה של שמחת תורה - על שום מה, נענה רבי ישראל והשיב לו: מכך גופא שאנו שמחים בשמחת תורה נתתי אל לבי להתבונן, האם אכן אנחנו שומרים עליה כראוי ומכבדים אותה במשך כל ימות השנה, ופרצו כולם בבכיה.

אך לאחר מספר דקות קם רבי ישראל ממקומו ופנה אל תלמידיו ואמר, אדרבא זה גופא מהווה סיבה לשמחה, שאם אנחנו בוכים על חילול כבוד התורה ומצטערים על שאיננו לומדים כדבעי, אות היא שאנחנו מקושרים באמת אל התורה, כי אם לא כן, לא היינו בוכים על דבר שאין לנו שייכות אליו.

זוהי שמחת התורה האמיתית והרגשה זו צריכה למלא את חלל הלב בשעה שרוקדין ומפזיזין לפני התורה, להרגיש ולחוש את השייכות האמיתי שיש לנו עם התורה, ומי שאין לו שייכות עם התורה ומפזז ומרקד לפניה, עליו ניתן להמליץ את דבריו של הרמב"ם שאין כבוד התורה אלא לעשות על פי חוקיה ומשפטיה. (דעת שרגא)

אחרי שקבלנו אור גדול כזה של סוכה ענני כבוד, חג הסוכות, הארה רוחנית גדולה לשבת בצל השכינה, עם שבעה אושפיזין עילאין קדישין. קשה מאד להפרד מהסוכה

כתוב בתורה "שבעת ימים תקריבו אשה לה' ביום השמיני מקרא קודש יהיה לכם וכו' עצרת היא וכו'" אמר הקב"ה למה הדבר דומה למלך שזימן בניו לסעודה שבעת ימים, כיון שהגיע הזמן להיפרד, אמר להם קשה עלי פרדתכם. לכן בבקשה בני עכבו עימי עוד יום אחד. "קשה עלי פרדתכם" - "אסרו חג בעבותים" וכו' כי אנחנו קשורים לקב"ה בעבותות "אהבה".

והקב"ה מבקש מאיתנו שלא נפרד ממנו כל השנה לגמרי, אלא נהיה בקשר כמו הבן לאמו שמשמח אותה ומידי פעם ושולח מכתבים וכו' גם אנחנו נקבע עיתים לתורה, בכל יום, ונתפלל כל יום שלש תפילות, כי אומר הקב"ה קשה עלי פרידתכם.

וזהו הטעם שקבעו חז"ל ביום זה לפייס את התורה ולהתחיל אותה מחדש ונגיל ונשמח בה. כי הקב"ה מזמין אותנו לסעודה ואנחנו מראים לו שאנחנו שמחים במתנתו הגדולה שהיא התורה הקדושה. וזו מתנת הפרידה להקב"ה "שמחת התורה" ע"י שאנחנו נוסף שקידה בפרד"ס התורה, נשתתף בשיעורים, לא נדבר באמצע הלימוד ונהיה קשורים ודבוקים בתורה הקדושה. וכתב הגאון החסיד ר' אליהו מני זצוק"ל מעשה בחסיד אחד שהיה מנשק הס"ת בשמחת התורה ובוכה, אמרו לו מדוע אתה בוכה, אמר להם היום אני מתחנן לפייסה על ביטול התורה ועלבונה הגדול, ומקבל עלי מכאן ולהבא לשמור אותה ולקיים מצותיה. והרבי מפשיסחא זצ"ל אמר בחטא אדם הראשון נפגמה כל הבריאה והתערב הרע בטוב, אבל התורה הקדושה לא נפגמה שנא' "תורת ה' תמימה" שנשארה בשלימותה. וכן בחורבן בית המקדש נפגם הכל וירד מדרגא, והתורה הקדושה נשארה בשלמותה והדרה, ועל כך אנחנו שמחים בשמחתה.

שמחת תורה הוא הכנה על כל השנה להיות קבוע בתורה

עוד מצאנו מהרה"ק השפת אמת מגור זצ"ל שהאריך בענין שמחת תורה ונעתיק לקט מדבריו וז"ל הקדוש: שמחת תורה הוא הכנה על כל השנה להיות קבוע בתורה כמ"ש חז"ל על שלא ברכו בתורה תחלה. ולכן בתחלת השנה יש שמחת תורה שיתבונן האדם גדלות התורה שהם דברי אלקים חיים. וע"י התשוקה והשמחה להתדבק בתורה נשאר אח"כ דביקות מעסק התורה. כמ"ש במדרש וזאת הברכה שיש ברכת התורה לפני ולאחרי. וכן אף אנשים סוחרים שבכל השנה אין עוסקים תמיד בתורה, מ"מ ע"י השמחה בתחלת השנה שקובע בלבו וקשה לו לפרוש מדברי תורה, מועיל לו שלא ישכח לגמרי אף שעוסק בדברים אחרים. וכתיב שמח זבולון בצאתך. וקשה כי למה ישמח בחלק זה. רק שהוא עצה שע"י השמחה קודם שיצא לסחורה ע"י זה יהי' נשמר בצאתו. ולכן יש שמחת תורה בתחלת השנה כנ"ל:

עוד כתב שם: ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך כו' נפשך כו' מאדך והיו הדברים האלה כו'. לבבך הוא בראש השנה ועשיית שבני ישראל שבים וחפצים לשעבד גם מחשבות הרעות להשי"ת. וזהו בשני היצרים שלך. נפשך הוא ביוכ"פ ועניתם את נפשותיכם. מאדך הוא בסוכות זמן האסיף באספך כו' ואעפ"כ מניחין כל מאודיהם לישב בדירת ארעי ולחסות בצלו ית'. ואח"כ והיו הדברים האלה כו' על לבבך, שאח"ז יכול אדם לקבל דברי תורה בלבו. והוא שמיני עצרת לעצור ולקבל הארת התורה בעומק הלב:

ונראה לרמוז עוד על שמיני עצרת כי הנה ידוע שבחג הסוכות נשפעים כל שבעים אומות העולם מן השפע שבא להם על ידי שישראל מקריבין בבית המקדש שבעים פרים כנגד שבעים אומות העולם, ואילו ביום השמיני מקריבין קרבן אחד לישראל בלבד וכמו שכתבנו לעיל שקשה עלי פרידתכם, ולכן הפריד ה' את שמחתינו שהיא שמחת שמיני עצרת משאר אומות העולם. ולמה דווקא ביום השמיני נ"ל מכיון שיום השמיני רומז למילה שבבעת הימים הראשונים שהאדם עדיין לא נימול נקרא ערל והוא כמו כל אחד מאומות העולם ורק לאחר המילה נקרא בשם ישראל כמו שאומרים ויקרא שמו בישראל דייקא. ואברהם אבינו ע"ה היה הראשון שנתצוה על מצות המילה. ועד שנימול היה ערל והיה כאחד משבעים אומות העולם אולם לאחר שנימול נהיה בבחינת ישראל ואמר לו הקב"ה התהלך לפני. ואמר אברהם אבינו אנכי עפר ואפר וראיתי פירוש נפלא אמר אברהם בתחילה לפני המילה הייתי עפר - ע' פר, ששייך לע' אומות העולם שמקריבים ע' פרים במהלך שבעת ימי הסוכות כי הייתי ערל. ולאחר המילה הייתי בבחינת אפר - א' פר, ששייך לאומה שמקריבין פר אחד ביום המיוחד יום שמיני עצרת. וז"ש הכתוב "ביום השמיני ירצה לקרבן שהקרבן ביום שמיני עצרת הוא רצוי מכל השבעים פרים שהקריבו לפני בחג הסוכות שעכשיו אתם מובדלים ומופרשים מכל אומות העולם ושייכים רק לי וזהו עצרת שהיא עוצרת ומבדילה בין ימי חג הסוכות ליום השמיני, ובין אומות העולם לעם ישראל הקדוש כ"י.

בעניין אותם שבעים פרים לשון הכתוב צריך תלמוד: ביום הראשון וכמו כן ביום השני וביום הרביעי נאמר "ושעיר עזים אחד חטאת", ואילו ביום השלישי וכן בחמישי ובשישי ובשביעי נאמר "ושעיר חטאת אחד". מדוע?

שנינו: הני שבעים פרים כנגד מי - כנגד שבעים אומות (סוכה נה, ב) ומצינו בזוהר הק' שעיקר ושורש שבעים האומות הם שניים - ישמעאל ועשו, ושאר כל האומות יונקים את השפעתם מהם. עוד מובא בזוה"ק, ש"שעיר" סתמא הוא עשו, ו"שעיר עזים" הוא ישמעאל. ומעתה יתיישב לשון הכתוב כפתור ופרח. הנה, את אותם שבעים פרים היה צריך לחלק לשניים ולהקריב ל"ה פרים כנגד האומות היונקות השפעתן מישמעאל, ול"ה כנגד האומות היונקות השפעתן מעשו.

לפיכך, ביום הראשון, שבו הוקרבו י"ג פרים, הקריבום תחילה כנגד ישמעאל, אשר קדם לעשו בהיותו בן אברהם. על כן נאמר ביום הראשון "שעיר עזים", שהוא כנגד ישמעאל. גם ביום השני המשיכו והקריבו את י"ב הפרים כנגד ישמעאל, ועל כן אף בו נאמר "שעיר עזים".

והנה, ביום השלישי שבו הוצרכו להקריב י"א פרים, שוב לא יכלו להקריבם כנגד ישמעאל, שכן אילו היו מוסיפים להקריב אף אותם כנגד ישמעאל היה מגיע מניינם הכולל ל-ל"ו, והלא חלקו של ישמעאל היה ל"ה ולא יותר, על כרחך ביום השלישי דילגו על הקרבת הפרים כנגד ישמעאל והקריבו את י"א הפרים כנגד עשו. לפיכך אכן נאמר בו "שעיר" שהוא כנגד עשו.

ומעתה, ביום הרביעי שבו והקריבו עשרה פרים כנגד ישמעאל, כדי להשלים את מנין ל"ה הפרים שכנגד ישמעאל, לאחר שכבר הקריבו ביום הראשון והשני כ"ה פרים כנגדו. לפיכך שוב נאמר ביום הרביעי "שעיר עזים" - שהוא על שם ישמעאל.

מכאן ואילך, ביום החמישי השישי והשביעי, שבו והמשיכו להקריב את הקדמות כנגד עשו, עד שהשלימו את מניינם הכולל ל-ל"ה כנגדו. ולפיכך אכן נאמר כל אותם ימים "שעיר" - שהוא על שם עשו. (בשם הגר"א)

שמיני עצרת החג הזה

הנה בכל החגים אנו מזכירים את המילה "חג" לפני שקוראים בשם החג חג המצות הזה זמן חרותינו, חג השבועות הזה זמן מתן תורתנו, "חג הסוכות הזה. רק בשמיני עצרת אנחנו אומרים: "שמיני חג העצרת". וצריך להבין במה נשתנה שמיני עצרת מכל החגים.

רבי מאיר יחיאל מאוסטרובצה זי"ע עונה על כך: בכל הרגלים, מאורע שארע הוא הגורם והסיבה לחג, אנו חוגגים את חג הפסח על שום יציאת מצרים. אנחנו חוגגים את חג הסוכות על שום כי בסוכות הושבתי את בני ישראל, וחג השבועות נחגג משום שנתנה בו תורה.

לעומת זאת שמיני עצרת אינו נחגג משום מאורע שקרה. בשמיני עצרת הקב"ה עוצר אותנו ליום נוסף כי קשה עליו פרדתנו. בשבעת ימי הסוכות שמשו חול וקודש בעירבוביא - הקרבנו את שבעים הפרים כנגד שבעים האומות, וגם להם היה חלק בחג.

ביום שמיני עצרת תהיה "לכם" ולא להם, חג זה נועד רק לקב"ה ולישראל עמו. אנו נעצרים אצל הקב"ה לעוד יום ושמחים שמחה גדולה ועצומה להיות בקרבתו ית' ולהנות מזיו שכינתו. על כך אומרים שמיני חג העצרת הזה.

מעלת יום שמיני עצרת

כתב הגאון רבי חיים פלאגי זצ"ל (בספרו "מועד לכל חי" סי' כה אות א) וז"ל: מאד מאד יזהר בתפילות שמיני עצרת, לאומרם בכונה גדולה, כי מלבד שכל תיקון של הימים, מיום ראש השנה עד שמיני עצרת הוא נשלם, והכל תלוי ביום הזה. עוד יש בה, כי אין בכל הימים ימי רצון לה', לשמוע ה' תפילתו בכל מה דבעי כהיום הזה. כמו שאמרו בזה הקדוש (פרשת צו) וז"ל: ובהוא חדוותא לא משתכחי במלכא אלא ישראל בלחודייהו, ומאן דיתיב עם מלכא ונטל ליה בלחודיה כל מה דבעי שאיל ויהיב ליה, ועל דא ישראל שראן ועמין עובדי עבודה זרה מסיימי. [תרגום ללשון הקודש: באותו יום לא נמצאים עם המלך רק ישראל לבד, ומי שיושב עם המלך ונמצא לבד, כל מה ששואל נותנים לו].

הנה מבואר מלשון הזוהר הקדוש, דכל מה ששואל מהקב"ה, מקבל תפילתו ועושה בקשתו, וא"כ מן הראוי הוא להיות כל היום מתבודד עם קונו ללמוד בתורה ולעתור ולרצות לפני ה' שישמע תפילתו ויעשה בקשתו, וזה ברור. עכ"ד. (זהר)

רמזים ב"משיב הרוח ומוריד הגשם"

מתחילין לומר בברכה שניה משיב הרוח ומוריד הגשם, בתפלת מוסף של יום טוב האסרון של חג (שו"ע או"ח קיד, א)

רמז נאה למבקש להתעלות בעבודת ה', רמוז במלים "משיב הרוח ומוריד משם", אומר ה"עבודת הגרשוני"

כיצד?

"משיב הרוח", דהינו אדם הרוצה להשיב את רוחו למקורה ולשרשה, כלומר לדבק את עצמו בבורא יתברך שמו - מה העצה היעוצה לו? "מוריד הגשם", כלומר שיריד ויסיר מעצמו את הענינים מגשמיים, באופן ששום דבר לא יעשה למען הנאת עצמו, אלא אך ורק למען כבוד שמו יתברך.

רמז בדרך אחרת, מובא בספרו של האדמו"ר בעל ה"דברי בינה" מביאלא, וכך כתב: "משיב הרוח" - רבנו של עולם, קח נא את העבודה הרוחנית אשר עבדוך ישראל בניך בחודש הסליחות והרחמים ובירח האיתנים, ו"השב" להם ב"מוריד הגשם", כלומר, בהורדת מלוא חפנים שפע של גשמיות, כדי שיוכלו לעבדך בהרחבת הדעת ושחם ושלום המחסור לא יטרידם מעבודתם.

ביאור ההפטרות

הקשר בין ההפטרות לפרשה

ההפטרות מסופר שאחרי מות משה, נתגלה ה' ליהושע והבטיחו שיהיה עמו כשם שהיה עם משה, וזה מעין הפרשה שמסופר בה על מיתת משה ומינוי יהושע, ועל כך שישראל שמעו בקולו.

תוכן ההפטרות

אחרי מות משה נראה ה' ליהושע ואמר לו: שיקום ויעבור את הירדן יחד עם ישראל לארץ כנען שה' יתן בידו. גם מבשרו שכל מקום שיכבשו, אפילו בחוצה לארץ, יהיה קודש ויהיה שלהם. **וכשם** שהייתי עם משה, כך אהיה עמך ואעזור לך בכל מלחמותיך, אך בתנאי שתשמור את כל התורה. גם ציווהו שיהא חזק בהנהגת העם, ולא יפחד מהאויבים במלחמה כי עמך ה' אלהיך בכל אשר תלך.

יהושע פרק א' פסוק א' עד פסוק ט'.

א וַיְהִי [א] אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה [ב] עֶבֶד יְהוָה [ג] בַּעַת הַהִיא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־נֹון [ד] מִשְׁרַת מֹשֶׁה [ה] לֵאמֹר: ב מֹשֶׁה עַבְדִּי מַת [ו] כִּי אֵילֹוּ הָיָה עֵדִיין חִי בּוֹ הֵייתִי חַפְצִין (רש"י) וְכֵן אִם הָיָה חִי

עיונים והארות

שנאמר אחר סמוך אחרי מופלג. אמר רבי סימון פל מקום שנאמר ויהי אחרי מות חזר העולם לאחוריו... אמר ר' יודן אלמלא שהעמיד הקב"ה אחרים תחתיהם כבר חזר העולם לאחוריו (ב"ר מ"ד).

ד. ויאמר ה' אל יהושע - זה שאמר הכתוב נוצר תאנה יאכל פריה... זה יהושע, שנאמר ויהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל. יאכל פריה, שנאמר קח לך את יהושע, ואומר ויאמר ה' אל יהושע (ספרי).

א"ר יהושע בן קרחה יו"ד שנטל הקב"ה משרי היה טס ופורח לפני כסאו של הקב"ה, אמר לפניו, רבוננו של עולם שהייתי קטנה של אותיות הוצאתני משמה של צדקת, אמר לה מתחלה היית בשמה של נקבה, ובסוף האותיות, עכשיו אני נותנך בשמו של זכר ובראש האותיות, שנאמר ויקרא משה להושע בן נון יהושע. דבר אחר מה ראה משה להוסיף על הושע יו"ד, אלא כלב נטל שכרו מן הארץ, ויהושע נטל שכר עשרה מרגלים (תנחומא).

דבר אחר מתחלה היו קורים אותו הושע, שנאמר למטה אפרים הושע בן נון, וכשעשה מעשים טובים הוסיפו לו אות אחד, שנאמר ויקרא משה להושע בן נון יהושע (מכילתא).

ה. משרת משה - יהושע נקרא כאן בתואר משרת משה, מפני שלא זכה לכל המעלה הזאת מפני חכמתו, לפי שבתחילה היה נער, שבשעה שעלה משה להר לקבל התורה, היה יהושע כרוך אחר משה כתלמיד אחר רבו, וכאשר התקרב משה להר סיני נשאר יהושע למטה, כדרך שממתין העבד לרבו כאשר הוא מבקר בארמון של אדם גדול. והיה יהושע ממתין כל אותם הימים (ארבעים יום וארבעים לילה) עד אשר ירד משה. כי בפרשת בשלח (שמות יז) נזכר יהושע בלי תואר "משרת משה", ואילו בפרשת משפטים (שמות כד, יג) נאמר:

א. ויהי אחרי מות משה - אות ו' של ויהי היא מחוברת על סדר התורה שמסיימת בפטירת משה (רש"י).

ב. במסכת מגילה (י:): איתא: מסורת בידי אנשי כנסת הגדולה, כל מקום שנאמר "ויהי" אינו אלא לשון צער (עיין שם הרבה דוגמאות שהביאה הגמרא) וגם כאן נוכל לומר: שאכן ישראל היו בצער על פטירתו של משה רבינו עליו השלום.

ג. מות משה - נאמר (קידושין לח): בשבעה באדר מת משה ובשבעה באדר נולד, מניין שבשבעה באדר מת? שנאמר (דברים לד, ה): "וימות משה עבד ה'...", וכתוב (שם בפסוק ח): "ויבכו בני ישראל את משה בערבות מואב שלושים יום", וכתוב (יהושע א, א-ב): "ויהי אחרי מות משה עבד ה' ויאמר ה' אל יהושע... משה עבדי מת. ועתה קום עבור את הירדן הזה..." וכתוב (יהושע א, יא): "עברו בקרב המחנה וצוו את העם לאמור, הכינו לכם צידה, כי בעוד שלושה ימים תעברו את הירדן", וכתוב (יהושע ד, יט): "והעם עלו מן הירדן בעשור לחודש הראשון" (הוא ניסן), צא מהם שלושים ושלושה ימים למפרע, יהיה זה בשבעה באדר, מכאן שמה רבינו נפטר בשבעה באדר.

ו. מניין שבשבעה באדר נולד משה רבינו? שנאמר (דברים לא, ב): "ויאמר אליהם (משה) בן מאה ועשרים שנה אנוכי היום, לא אוכל עוד לצאת ולבוא" הגמרא שואלת, למה נאמר בפסוק הזה המלה "היום"? ומתוצאת: מלמד שהקב"ה יושב וממלא שנותיהם של צדיקים מיום ומחודש לחודש, שנאמר (שמות כג, כז): "את מספר ימיך אמלא".

ג. ויהי אחרי מות משה עבד ה' - (ילק"ש) רבי יודן ורבי הונא תרויהוון בשם רבי יוסי בן זמרא ר' יודן אמר כל מקום שנאמר אחרי סמוך אחר מופלג. רבי הונא אמר כל מקום

לא יכולתם לעבור את הירדן (מ"ד) **וְעַתָּה קוֹם עֲבַר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה וְאַתָּה וְכָל הָעָם הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ** [ח] **אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לָהֶם לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל:** על **כָּל־מָקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ**

עיונים והארות

עבד, משה עבדי מת (ספרי בפרשת ואתחנן).
וְעַתָּה קום עבור את הירדן הזה - אמר רבי יהודה אמר שמואל שלשת אלפים הלכות נשתכחו בימי אבלו של משה, אמרו לו ליהושע שאל, אמר להם לא בשמים היא... אמר ר' יהודה אמר רב בשעה שנכנס משה רבינו לגן עדן אמר לו ליהושע, כל ספקות שיש לך לשאול שאל, אמר לו כלום הנחתך והלכתי למקום אחר, לא כך כתבת בי ומשרתי יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל, מיד תשש כחו של יהושע ונשתכחו ממנו שלש מאות הלכות ונולדו לו שבע מאות ספקות, בקשו כל ישראל להורגו, אמר לו הקב"ה לומר לך אי אפשר, לך טרוד אותם במלחמה, שנאמר קום עבור את הירדן, במתניתא תנא אלף ושבע מאות ספקות של גזרות שוות ושל קלין וחמורין ודקדוקי סופרים נשתכחו בימי אבלו של משה, א"ר אבהו אף על פי כן החזירן עתניאל בן קנז בפלפולו, שנאמר ויאמר כלב אשר יכה את קרית ספר ולכדה, וכתיב וילכדה עתניאל בן קנז (תמורה ט"ז).

ז. **קום** עבור את הירדן - מובא בילקוט מעם לועז: מצינו ברבנו הקדוש - רבי יהודה הנשיא שהיה נשיא ישראל והיו לו שני בנים; רבן גמליאל ורבי שמעון, ובשעת פטירתו ציווה: גמליאל בני הגדול יכנס לנשיאות במקומי, מפני שהוא שלם בחכמה וביראת שמים... אחר כך קרא לרבי שמעון בנו ומסר לו סדרי חכמה, היינו, שמסר לו כיצד יש לנהוג בחכמת התורה. ואחר כך קרא לרבן גמליאל ומסר לו סדרי נשיאות, ואמר לו: נהוג נשיאותך ברמים, היינו נהוג נשיאותך בגדולה, שתמיד תתחבר עם אנשים חשובים, חכמים וזקנים, כדי שתהיה חשוב בעיני העולם, וגם אמר לו, זרוק מרה בתלמידים, כדי שתהא אימתו עליהם. וזה שאמרנו, כי המלך לא ינהג בענווה יתירה - דוקא לעיני הבריות, אבל בתוך ביתו צריך לנהוג כבוד בחכמים, כמו שמצינו ביהושפט מלך יהודה (כתובות כג): כאשר היה רואה תלמיד חכם בביתו, היה עומד מכסאו, מחבקו ומנשקו והיה אומר לו: ברוך בואך רבי בתורה. ולכן ציווה הקב"ה את יהושע שינהג כך. ואחר כך ציווה: "ועתה קום עבור את הירדן הזה - בזריות רבה, וכאשר יצאו ישראל למלחמה - תצא עמהם ותהיה הראשון לפניהם כמו שאמר משה רבינו (דברים ג, כח): "וצו את יהושע וחזקה ואמצהו [ולנהוג ביד רמה], כי הוא יעבור לפני העם הזה, והוא ינחיל אותם, את הארץ אשר תראה", וגם נרמז לו, כי אם הוא יעבור ראשונה - ינחיל להם את הארץ, שאם לא ילך עמהם לא יצליחו במלחמה, כמו שמצינו במלחמת העי, שיהושע לא הלך עמהם וניגפו, ולכן נאמר כאן "אתה וכל העם הזה", שבזכותך ינצחו.

קום עבור את הירדן - א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן למה נקרא שמו ירדן, שיורד מדרן, אמר לו ר' אבא לרב אשי אתון מהתם מתניתו לה, אנן מהכא מתנינן לה, דא"ר יצחק לשם זה פמיאס, וכתיב ויקראו שם העיר דן בשם דן אביהם (בכורות נ"ה).

ת. **אתה** וכל העם הזה אל הארץ - וכן הוא אומר כי הוא יעבור לפני העם הזה, אם עובר לפניהם נוחלים, ואם לאו אין

"ויקם משה ויהושע משרתו", כי לאחר שהמתין כל אותו הזמן - ראוי הוא לתואר "משרת משה". ובאותם הימים שהמתין יהושע למשה, עשה לו הקב"ה נס שהוריד לו את המן כדי שיתפרנס כל אותו הזמן. ועליו אמר דוד המלך בתהלים (עח, כה): "לחם אבירים אכל איש", שאכל לחם הנבלע בכל איבריו של האדם ואינו יוצא לחוץ, ומצינו ביהושע שנקרא איש, כמו שנאמר (במדבר כז, יח): "קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו, וסמכת את ידך עליו". ומאותו היום ואילך לא פסק יהושע מלשמש את משה יומם ולילה, וזהו שנאמר (שמות לג, יא): "ומשרתי יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האוהל". ולא עוד, אלא היה מטאטא את הישיבה ומסדר את הספסלים, והיה מכין כסאו של משה והיה יושב כנגדו כעבד לפני רבו. ולכן זכה יהושע לכתר תורה, כמו שאמרנו חז"ל (ברכות ז ומובא לעיל): "גדולה שמושה יותר מלימודה", שאם אדם משמש את רבו, זוכה ורואה אור בתורה ואפילו במעט שהוא לומד, וזוכה יותר מן התלמיד שלומד הרבה ואינו משמש את רבו. ויהושע זכה להיות מקבל התורה ממושה, כמו שכתוב (בפרקי אבות א, א): "משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע...". שהתורה המליכה אותו והכתירה אותו כמו שנאמר (משלי ח, טו): "בי מלכים ימלוכו", ולכן זכה יהושע להיות מנהיג ישראל ולא אחד מבניו של משה, אמר הקב"ה למשה (במדבר כז, יח): "קח לך את יהושע בן נון...". יהושע תלמידך ראוי הוא למלא את מקומך כיון ששימש אותך, וחלוק לו כבוד לעיני אלעזר הכהן ולעיני כל ישראל, וצו אותם שיזהרו בכבודו, ומיד עשה משה רבינו כאשר ציווה אותו השם יתברך ככתוב(שם, כב-כג): "ויקח את יהושע ויעמידהו לפני אלעזר הכהן ולפני כל העדה, ויסמוך את ידיו עליו ויצוהו". הקב"ה אמר למשה "וסמכת את ידך עליו" (יד אחת), אולם משה רבינו נהג בו בעין יפה, כי סמך ידיו (שתיים), מכאן אמרו (סנהדרין קה): "מכאן שאין אדם מקנא בתלמידו".

ו. **משה** עבדי מת - היות ומלכותו הסתיימה והתחילה מלכותך, ולכן קום עבור את הירדן הזה. ואמרו רבותינו (ברכות מח): "אין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא", כי כל המלכים קבעו להם בשמים ימי מלכותם אפילו לרגעים, ולכן כאשר מסתיימת מלכותו של מלך ראשון - מתחילה מלכותו מיד של המלך השני. ולכן אמר הקב"ה ליהושע: "משה עבדי מת ועתה קום עבור את הירדן הזה", כמו שאומרים הבריות: "מת המלך - יחי המלך".

כאשר נפטר משה היה יהושע בוכה ומצטער צער גדול והיה הוא וכל ישראל בוכים וצועקים בקול: אבי אבי רבי רבי, אבי שגדלני ורבי שלמדני תורה, והבכי הזה נמשך ימים רבים, עד אשר שרתה עליו הנבואה ביום השלושים (עיין באורך "מעם לועז").

משה עבדי מת - יש שקרא עצמו עבד והקב"ה קראו עבד, ויש שקרא עצמו עבד והקב"ה לא קראו עבד... משה קרא עצמו עבד, אתה החלות להראות את עבדך, והקב"ה קראו

פַּרְהַרְגְּלָכֶם [ט] **בו** בהליכה **לְכֶם נְתַתִּיו** אפילו הוא בחור'ל יהיה שלכם ויהיה קדוש (ר"ט) **כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי**
אֶל־מֹשֶׁה: **דַּמְהַדְבַּר** הוא מדבר צין שהוא גבול הנגב **וְהַלְבַּנּוֹן הַזֶּה** מקום ידוע במזרחו של א"י בצד דרום
וְעַד־הַנְּהַר הַגָּדוֹל נְהַר־פָּרָת [י] זה רחבה מדרום לצפון (ר"ט) **כָּל אֶרֶץ הַחֲתִיִּים** כי באותה פאה היה יושב
החיתי **וְעַד־הַיָּם הַגָּדוֹל** הוא מערב ארץ ישראל, ששם **מִבּוֹא הַשָּׁמֶשׁ** הים נמצא ברוח מערבית ששוקעת בו השמש
(רד"ק), כל זה **יְהִיָּה גְבוּלְכֶם:** **הַ לֹּא־יִתִּיצֵב יַעֲמֹד אִישׁ [יא] לְפָנַיִךְ** כנגדך למלחמה (מלבי"ם) [כי כולם ינוסו]
כָּל יַמֵּי חַיֶּיךָ כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי עִם־מֹשֶׁה אֶהְיֶה עִמָּךְ ואעזור לך **לֹא אֲרַפְּךָ** לא יהיה לך רפיון
וחולשה (נ"פ מ"ד), כי אני עמך **וְלֹא אֶעֱזֹבְךָ:** **וְחֶזֶק וְאַמִּץ** [יב] תהיה חזק ואמץ בהנהגת העם (מ"ד) שלא תפחד מהם **כִּי**
אֶתָּה תִּנְחַלֵּל אֶת־הָעָם הַזֶּה אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לְאֲבוֹתֶם לְתֵת לָהֶם:
זֶרֶק חֶזֶק וְאַמִּץ [יג] **מָאֵד** בתורה (ר"ט) **לְשֹׁמֵר לַעֲשׂוֹת כְּכֹל־הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוְּךָ מֹשֶׁה**
עֲבַדְיָי כי לולא זאת, לא תועיל כלום בהנהגת העם (מ"ד) **אֶל־תִּסּוֹר מִמֶּנּוּ יַמִּין וּשְׂמָאוֹל לְמַעַן תִּשְׁפִּיל**
בְּכֹל אֲשֶׁר תִּלְךְ: **הַ לֹּא־יִמּוֹשׁ** יסור (ת"י, מ"ז) **סִפְרָה הַתּוֹרָה הַזֶּה** האמור במקרא

עיונים והארות

נוחלים (תנחומא).
ט. כל מקום אשר תדרוך כף רגלכם - אם ללמד על תחומי הארץ הרי כבר נאמר מהמדבר והלבנון וגו', ומה תלמוד לומר כל מקום אשר תדרוך, אמר לו המקום, כל מקום שתכבשו חוץ מהמקומות הללו הרי הם שלכם, או אינו אלא רשות בידן לכבוש חוץ לארץ עד שלא יכבשו ארץ ישראל, תלמוד לומר וירשתם גוים גדולים ועצומים, ואחר כך כל מקום אשר תדרוך כף רגלכם שלא תהא ארץ ישראל מטומאה בגלולים, ואתם חוזרין ומכבשין חוצה לארץ". הרי שכבשו חוץ לארץ מנין שהמצות נוהגות שם, הרי אתה דן, נאמר כאן יהיה ונאמר להלן יהיה, מה יהיה האמור להלן מצות נוהגות שם אף יהיה האמור כאן מצות נוהגות שם (ספרי פרשת עקב).

אמר לו הקב"ה: "לא תעבור את הירדן הזה", ואם כן עלול הדבר להתקיים בו, לאחר שיכבוש את כל המלכים וישעבד את כל הארצות, ויגיע זמן חלוקת הארץ לשבטים - לא יזכה שאכן יעשה הדבר על ידו, ובכך יחלש לבו של יהושע בהליכתו למלחמה, לכן נתן לו הקב"ה הבטחה ואמר לו: "חזק ואמץ, כי אתה תנחיל את העם הזה את הארץ אשר נשבעתי לאבותם לתת להם", ובדור הזה תתקיים השבועה שנשבעתי לאבותם ולא תארע להם פורענות קשה כמו שאירע לדור המדבר, כיוון שבדור זה אין שום עוון, והם ראויים לרשת את הארץ, וכל ההבטחות הללו יתקיימו בתנאי של קיום התורה, כמו שכתוב בפסוק הבא (מעם לוועז)

יג. רק חזק ואמץ - שנו רבותינו ארבעה דברים צריכים חיזוק, ואלו הן, תורה, ומעשים טובים, תפלה ודרך ארץ, תורה ומעשים טובים מנין, רק חזק ואמץ, חזק בתורה ואמץ במעשים טובים (ברכות ל"ב).

י. עד הנהר הגדול נהר פרת - וכתוב והנהר הרביעי הוא פרת, רבי שמעון בר ר' טרפון אומר קרב לגבי דהינא ואידהן, דבי רבי ישמעאל תנא עבד מלך כמלך. דבר אחר לפי שהוא מקיף כל ארץ ישראל, דכתיב כי מי גוי גדול, קורהו גדול, משל הדיוט אומר הדבק לשחזור וישתחוו לך (שבועות מ"ז).

רק חזק ואמץ... אשר צוך משה עבדי - חכמינו אמרו (ירושלמי שקלים פרק ב): "לעולם יראה אדם את בעל השמועה כנגדו", צריך האדם לשוות בנפשו, שעה שהוא לומד תורה, כאילו בעל המאמר עומד כנגדו (מולו). כמו כן נמצא בכתבי האר"י ז"ל, שאם אדם מתקשה להבין את תלמודו, ישווה לנגד עיניו את צורתו של רבו ויועיל לו הדבר להוסיף בינה. הוא אשר אמר הקב"ה ליהושע: "רק חזק ואמץ מאד... ככל התורה אשר ציווך משה עבדי" חזק ואמץ ללמוד ולשמור את התורה אשר ציווך משה עבדי, על ידי זה אשר "לא תסור ממנו ימין ושמאל" - שלא תסיח דעתך הימנו אלא תשווה תמיד את דמותו לנגד עיניך, כי אז יועיל לך הדבר "למען תשכיל" (צוארי שלל)

יא. לא יתיצב איש - אין לי אלא איש, אומה משפחה ואשה בכשפיה מנין, תלמוד לומר לא יתיצב מכל מקום, אם כן למה נאמר איש, אלא אפילו כעוג מלך הבשן (ספרי פרשת עקב).

יב. חזק ואמץ - לאחר שהקב"ה הבטיח לו שלא יתיצב איש בפניו, והוא יהיה הראש והמנהיג בישראל, ויהיה עמו כמו שהיה עם משה, יכול היה יהושע לחשוש ולומר, שמא יארע לו מה שאירע למשה, כשם שמשה טרח ארבעים שנה במדבר, וכאשר הגיעה השעה שבה עמדו ישראל להיכנס לארץ ישראל,

שלפניו (מ"ד) **מִפִּיךָ** [יד] **וְהִגִּיתָ בּוֹ** ותתבונן ותלמד בו (רש"י) **יוֹמָם וְלַיְלָה** [טו] **לְמַעַן תִּשְׁמֹר** את מצוות לא תעשה ו**לַעֲשׂוֹת** את מצוות עשה **בְּכָל־הַפְּתוּב בּוֹ בִּי־אֵז תִּצְלִיחַ** ה' יהפוך מזלך ו**אֶת־דְּרָכְךָ** תמיד לטובה **וְאֵז תִּשְׁכִּיל** לבחור בטוב (מלבי"ם): **ט הֲלֹא צִוִּיתִיךָ** שלא תפחד במלחמה (רש"י), אלא **חֲזַק וְאַמְּץ** במלחמה נגד האויב (מ"ד) **אֶל־תַּעֲרִץ** תפחד **וְאֶל־תַּחַת** ולא תשבר (ת"י) **כִּי עֲמָךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ:**

עיונים והארות

וגו'. דבי רבי ישמעאל תנא דברי תורה לא יהיו עליך חובה ואי אתה רשאי לפטור עצמך מהם. תניא אידך והלא דברים קל וחומר, ומה יהושע דכתיב בו ויהושע בן נון מלא רוח חכמה נאמר בו לא ימוש, שאר בני אדם על אחת כמה וכמה (ספרי).

בי אז תצליח את דרכיך ואז תשכיל - אמר רבי יהושע בן לוי כל העוסק בתורה נכסיו מצליחין, דבר זה כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים... שנוי בנביאים לא ימוש וגו' (ע"ז י"ט).

טו. והגית בו יומם ולילה - מסופר על הנצי"ב מוולוז'ין (רבי נפתלי צבי יהודה ברלין) שהיתה לו מחלוקת בהלכה עם נכדו הגאון רבי חיים מבריסק, בענין ברכה על אתרוג מארץ ישראל בשנה לאחר שמיטה. לאחר התפילה ביום הראשון של חג הסוכות דיברו ביניהם על הלכה זאת, והנצי"ב אמר לנכדו שעוד הוא יוכיח לו שהוא צודק.

והנה בשעה שלש לפנות בקר, דופק השמש בביתו של ר' חיים ומוזיע לו כי סבו הנצי"ב קורא לו. נבהל ר' חיים וחשש שמא קרה משהו לנצי"ב שהיה כבר אז זקן מופלג. הוא רץ לסבו וראה שהסוכה מוארת, ועל השלחן נמצאת ערימה גדולה של ספרים והנצי"ב רכון עליהם ומעיין בהם.

נכנס ר' חיים לסוכה, ואמר לו הנצי"ב: קראתי לך להראות לך מכל אלו הספרים שאני צדקתי בענין הויכוח על האתרוגים... התנצל ר' חיים ואמר: יסלח לי סבא, אני רוצה קודם לברך ברכת התורה, ואחרי זה נוכל לדבר.

נדהם הנצי"ב והשיב: מה לזה זכיתי לעת זקנתי, שנכדי עוד לא בירך ברכת התורה בשעה שלש בבקר? הוא ספק את כפיו והוציא מפיו אנחות גדולות: אוי ואבוי, בשעה שלש בבקר עוד לא בירכו ברכת התורה, כי עדיין היו ישנים... וסיפר ר' חיים כי אנחותיו של הנצי"ב תקפו יותר ויותר, עד שלא יכולתי לדבר אתו כלום וחזרתי לאחורי.

יד. לא ימוש ספר התורה הזה מפּיך - אמר רבי שמעון בן יוחאי ספר משנה תורה הוא סגנו, בשעה שנגלה עליו הקב"ה מצאו יושב וספר משנה תורה בידו, אמר לו חזק יהושע אמץ יהושע, לא ימוש ספר התורה הזה מפּיך (ב"ר ו').

לא ימוש ספר התורה הזה מפּיך - תניא רבי יהושע בן קרחה אומר, כל הלומד תורה ואינו חוזר עליה דומה לאדם שזורע ואינו קוצר, רבי יהושע אומר כל הלומד תורה ומשכחה דומה לאשה שיוולדת וקוברת. רבי עקיבא אומר זמר בכל יום זמר בכל יום. א"ר יצחק בר אבדימי מאי קראה, נפש עמל עמלה לו כי אכף עליו פיהו, הוא עמל במקום אחד ותורתו עומלת במקום אחר. אמר אלעזר אדם לעמל נברא, שנאמר אדם לעמל יולד, איני יודע אם לעמל פה ואם לעמל מלאכה, כשהוא אומר כי אכף עליו פיהו, הוי אומר לעמל פה נברא, ועדיין אינני יודע אם לעמל תורה אם לעמל שיחה, כשהוא אומר לא ימוש ספר התורה הזה מפּיך והגית בו יומם ולילה, הוי אומר לעמל תורה נברא (סנהדרין צ"ט).

א"ר אמי מדבריו של רבי יוסי נלמוד, אפילו לא שנה אדם אלא פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית קיים מצות לא ימוש, אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי אפילו לא קרא אדם אלא קריאת שמע שחרית וערבית קיים לא ימוש, ודבר זה אסור לאומרו בפני עם הארץ... רבא אמר מצוה לאומרו בפני עם הארץ (מנחות צ"ט).

שאל בן דמה בן אחותו של רבי ישמעאל את רבי ישמעאל, כגון אני שלמדתי את התורה כולה מהו שאלמד חכמת יונית, קרא עליו לא ימוש וגו' והגית בו יומם ולילה, צא ובדוק איזו שעה שאינה לא מן היום ולא מן הלילה ולמוד בה חכמת יונית, ופליגא דרשב"ג, דאמר ר"ש בר נחמני א"ר יונתן זה אינו מצוה ולא חובה אלא ברכה, ראה הקב"ה את יהושע שדברי תורה חביבין עליו ביותר, שנאמר ומשרתו יהושע וגו', אמר הקב"ה יהושע, כל כך חביבין עליך דברי תורה, לא ימוש ספר

שאלות מספר בן איש חי שנה א'

- א. מדוע מרבנים בתפילות בהושענא רבא?
תשובה.....
- ב. באיזה חלק של הלימוד בליל הושענא רבא נעשה עיקר התיקון?
תשובה.....
- ג. מה יאמרו מעט קודם חצות הלילה? ומה יאמרו אחרי חצות הלילה?
תשובה.....
- ד. ממה צריך להזהר בתפילת שחרית ומוסף של הושענא רבא?
תשובה.....
- ה. מתי נגמרים החסדים להיכנס ומתי נכנסים הגבורות וע"י מה? ומה יכוון?
תשובה.....
- ו. על איזו רצפה עושים את החבטות? והאם צריכים שכל העלים יפלו בזמן החבטות?
תשובה.....
- ז. איך צריך לנהוג בערבה של החבטה אחרי החבטה?
תשובה.....
- ח. מה צריך לקרוא ביום הושענא רבא? וכמה פסוקים הם?
תשובה.....
- ט. מתי מותר לאכול את האתרוג של ארבעת המינים לבני א"י ולבני חו"ל?
תשובה.....
- י. מה הדין אם אמר את יום חג הסוכות במקום את יום שמיני חג עצרת?
תשובה.....
- ומה דעת רבנו עובדיה יוסף ע"ה בעניין זה?
תשובה.....
- י"א. האם מברכים שהחיינו בקידוש של שמיני עצרת?
תשובה.....
- י"ב. מתי מתחילים לומר: משיב הרוח ומוריד הגשם? ובמה צריך להזהר המתפלל יחיד בביתו?
תשובה.....
- י"ג. מתי קוראים שניים מקרא ואחד תרגום של וזאת הברכה? ומדוע לא בשמיני עצרת?
תשובה.....